

Uventet heder og tomme stoler

*Historien om da Carl von Ossietzky og Liu Xiaobo vant Nobels
fredspris, og hva som skjedde i etterkant*

Eivind Nyhus

**Masteroppgave i historie ved
Institutt for arkeologi, konservering og historie**

**UNIVERSITET I OSLO
HØST 2013**

Carl von Ossietzky

Liu Xiaobo

Forord

Det er flere som bør takkes for at denne oppgaven ble skrevet og fullført.

Første takk går til min veileder, Øystein Sørensen, for kommentarer og tilbakemeldinger gjennom hele skriveprosessen.

Takk til Fatter og Håvard for gjennomlesing og korrektur.

Takk til Asle Sveen for tilbakemeldinger i innspurten.

Takk også til bibliotekarene ved Nobelinstituttets bibliotek for dyktig og hyggelig hjelp gjennom det siste året.

Alle på pauserommet for masterstudenter fortjener en takk for å ha bidratt til et godt sosialt pusterom inni mellom arbeidet. Det samme gjelder Stud. Jur Reiss-Jacobsen, for gode og dårlige samtaler underveis.

Og selvfølgelig: alle feil og mangler som måtte forekomme står undertegnede ene og alene ansvarlig for.

Forkortelser

Arbark: Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek

MR: Menneskerettighet

NRK: Norges Rikskringkasting

NI arkiv: Nobelinstituttets arkiv

NB: Nasjonalbiblioteket

RA: Riksarkivet

SA: Stortingsarkivet

UD: Utenriksdepartementet

Innholdsfortegnelse

Forord	III
Forkortelser	V
Innholdsfortegnelse	VI
1. Innledning.....	1
1.1 To noble menn.....	1
1.2 Problemstilling og avgrensning	3
1.3 Litteratur og kilder.....	4
1.4 Metode og kildekritikk.....	6
2. Bakgrunn.....	8
2.1 Nobelprisens begynnelse	8
2.2 Beslutningsprosessen	11
2.3 Nobelkomiteens sammensetning.....	12
2.4 Kriteriene og tolkningene	14
2.5 En vestlig pris?	16
2.6 Effekten av fredsprisen.....	18
Preludium	20
3. Hvem var de?.....	22
3.1 Carl von Ossietzky.....	22
3.2 Liu Xiaobo	25
4. Kampanjen for Nobels fredspris.....	29
4.1 «Ein tysk bladfyk».....	29
4.1.1 Mobiliseringen.....	31
4.1.2 Ossietzky og norske arbeiderbevegelsen	35
4.1.3 Debatten og avisenes dekning	37
4.1.4 Ossietzky-striden i det norske forfattermiljøet	40
4.1.5 Sluttspurt	45
4.2 «En kinesisk rabulist»	46
4.2.1 Nominasjonen – hvem sto bak.....	47
4.2.2 Debatt og avisenes dekning	51
4.2.3 Da Liu vant	53
4.2.4 Liu og Ossietzky	55
5. Reaksjoner og konsekvenser	56
5.1 «Han er gjerning»	56

5.1.2 Umiddelbare reaksjoner	57
5.1.3 Tyske myndigheters håndtering	59
5.1.4 Koht og Mowinckel trekker seg	61
5.1.5 Da kongefamilien uteble	63
5.1.6 Politiske konsekvenser	64
5.1.7 Økonomiske konsekvenser	69
5.2 «De tapte sjeler fra 4. Juni»	70
5.2.1 Næringslivets reaksjoner	71
5.2.2 Politiske reaksjoner i inn- og utland	74
5.2.3 Kinas reaksjon	76
5.2.4 Sensur og spredning av nyheten	80
5.2.5 Politiske konsekvenser	82
5.2.6 Økonomiske konsekvenser	88
5.2.7 Gjorde fredsprisen en forskjell?	90
6. Sammenligning	95
6.1 Veien til fredsprisen	95
6.2 Aktørene og argumentene	98
6.3 Tyskland og Kinas blikk	100
6.4 Svar på tiltale	103
Kilder	I
Trykte kilder	I
Utrykte kilder	I
Litteratur	II
Avisartikler	V

1. Innledning

1.1 To noble menn

Denne oppgaven handler om likhetene og forskjellene mellom Nobels fredspris til Carl von Ossietzky (1935) og Liu Xiaobo (2010). Den vil se på hvordan de vant fredsprisen og hva som skjedde i etterkant. Disse spørsmålene vil også berøre den offentlige debatten hjemme i Norge, og hvilke konsekvenser utdelingene fikk. Det er likhetene mellom og paradoksene i historiene om Ossietzky og Liu, som er min motivasjon bak oppgaven. Det er historiene om hvordan to personer, som i utgangspunktet var mindre kjent, ble løftet frem til verdensscenen og belyste noen av de mest brennende politiske spørsmålene i sin tid.

Det er 74 år mellom tildelingen av Nobels fredspris til Carl von Ossietzky og Liu Xiaobo. (Ossietzky vant fredsprisen for 1935, men fikk den i 1936). Det er 74 år med skiftende fredsbegreper, skiftende internasjonale maktrelasjoner og skiftende nobelkomiteer. Det to fredsprisvinnere kommer fra forskjellige kontinenter og tidsperioder. Den ene en opposisjonell som prekte forsoning med Frankrike under det tyske nazi-regimet på 1930-tallet. Den andre en dissident som tok til orde for politisk reform og demokrati i ettpartistaten Kina gjennom 2000-tallet. Instinktivt kan man selvfølgelig spørre seg hva de har til felles foruten å være nobelprisvinnere? Dagens Kina er noe ganske annet enn Tyskland på 1930-tallet, og Norges forhold til de to landene var og er forskjellig. Æresbevisningen som nobelprisvinnere deler de i dag dessuten med 101 menn og kvinner, og 24 organisasjoner.¹

Likevel trekkes gjerne Ossietzky og Liu frem samtidig i diskusjoner om Nobels fredspris. Mediene, og nobelkomiteen selv, har trukket linjer og forbindelser mellom de to tildelingene. De benevnes som de mest dristige fredsprisutdelingene. De brukes som eksempler på ganger hvor nobelkomiteen trosset press, og handlet vågalt.

Både Ossietzky og Liu var skrivende mennesker med stor tekstproduksjon bak seg da de vant. Deres navn var gjort kjent gjennom tekstene – enten det var avisartikler, dikt eller politiske manifest. Felles for tekstene var at de sto i opposisjon til, og kritiserte sine egne myndigheter. Og kritikken delte de: Mangelen på frihet og åpenhet i sine samfunn. En overbevisning om at deres land hadde slått inn på en fundamentalt feil kurs. Vedvarende og uredde kritikk av egne styresmakter. De sprengte grensene for hva som var tillat, og for det ble de begge dømt og satt i fengsel. Liu sitter der fortsatt.

---

¹ Frem til 2012. 86 menn, og 15 kvinner. Én person har takket nei, Nord-Vietnams Le Duc Tho i 1971. Én person har mottatt den post mortem, Dag Hammerskjöld 1963.

Da de vinner fredsprisen, kan ingen av dem, som de eneste i Nobels fredspris` historie, reise til Oslo for å motta prisen. Ei heller fikk de være representert av familie eller nære venner. Dette skiller dem fra andre fredsprisvinnere.²

At Nobelkomiteens valg skaper kontrovers er ikke noe nytt. Prisen til Ossietzky og Liu er ikke unik i så måte, selv om de begge nok tilhører toppsjiktet blant de prisvinnerne som har skapt oppmerksomhet. Felles for utdelingene var hvordan de aktualiserte en del dilemmaer for Nobelkomiteen og Norge. Hvordan markere forskjellen mellom Nobelkomiteens selvstendige valg og Norge som stat? I 1936 og 2010 ble dette særlig aktuelt, da valgene Nobelkomiteen traff sto i motsetning til den norske regjeringens interesser. I 1936 var Norge en forholdsvis fersk nasjonalstat som søkte nøytralitet i et militarisert Europa. En av våre største handelspartnere, Tyskland, bygget seg opp til en militær supermakt og beveget seg stadig bort fra våre felles verdier og kultur ved sitt nye nasjonalsosialistiske styre. Tysklands økende militarisering og imperialistiske ambisjoner vakte bekymring hos stadig flere i Norge. En så for seg at også Norge kunne bli skadelidende i en eventuell konfrontasjon mellom de europeiske stormaktene. Samme år, under stort press og tross klare advarsler, valgte den norske Nobelkomiteen å tildele fredsprisen til en tysk opposisjonell pasifist som var en torn i øyet på nazimyndighetene. «En fiendtlig handling mot vårt land som det vil bli gitt tilsvarende svar på», lød det tyske svaret.

I 2010 forelå det ingen militær trussel fra Kina mot Norge, men det fantes en åpenbar og betydelig avstand i synet på demokrati og tilhørende rettigheter. Kina hadde de siste tiår opplevd en enorm økonomisk vekst, og inntok en mer selvfølgelig plass på den internasjonale scenen. En selvbevisst og ambisiøs stat, som kritikerne hevdet i liten grad tok til seg kritikk og motforestillinger. Samtidig var Kina blitt en av Norges største handelspartnere, og båndene ble stadig sterkere. En handelsavtale var i sluttfasen av forhandlingene, og det ble ført en høyprofilert menneskerettighetsdialog mellom de to landene. Igjen, og på tross av klare advarsler, valgte den norske Nobelkomiteen å tildele fredsprisen til en fengslet kinesisk dissident som Kina ønsket minst mulig oppmerksomhet rundt. «Det norsk-kinesiske forholdet er skadet», lød det kinesiske svaret.

De mange parallellene som har blitt trukket tidligere har gjerne vært korte og mer overfladisk behandlet i avisartikler. Det finnes ingen fremstilling hvor begge historier tas grundig opp til drøfting, og hvor de sammenlignes. Temaet for oppgaven er interessant fordi

---

² Heller ikke Aung San Suu Kyi fra Burma (1991), Andrej Sakharov fra Russland (1975) eller Lech Walesa fra Polen (1983) fikk lov eller turte å reise selv for å motta prisen – men var representert under Nobelseremonien av familie.

den går to fredsprisvinnere tettere på enn de mange oppslagsverkene om Nobels fredspris, har kunnet gjøre. Oppgaven vil forsøke å gi et mer helhetlig bilde av historien om Ossietzky og Lius vei til fredsprisen, og konsekvensene i etterkant, enn det som til nå er skrevet. Ved å sammenligne de to fredsprisene, vil oppgaven undersøke den parallellen media og komiteen selv har trukket.

1.2 Problemstilling og avgrensning

Denne oppgaven er en sammenligning av Nobels fredspris for 1935 til Carl von Ossietzky og Nobels fredspris for 2010 til Liu Xiaobo. Oppgaven vil besvare tre hovedspørsmål:

1. Hvordan og hos hvem vant Ossietzky og Liu støtte til en Nobels fredspris?
2. Hvilke reaksjoner og konsekvenser fikk prisen?
3. Hvilke likheter og forskjeller finnes mellom fredsprisen til Ossietzky og Liu?

De to første spørsmålene blir redegjort for i kronologisk rekkefølge. Tredje og siste problemstilling besvares i en konkluderende sammenligning. Sammenligningen vil også besvare noe underliggende spørsmål:

- Gjorde fredsprisen en forskjell?
- Hvordan argumenterte og delte den offentlige debatten seg rundt fredsprisene?
- Hvorfor reagerte Tyskland og Kina som de gjorde?

Oppgaven er ingen biografi om Ossietzky eller Liu. Det er ikke en analyse av opposisjonsarbeid i Tyskland eller Kina. Den er heller ikke et innlegg som sådan om fredsprisen, og hvem som har fortjent den eller ei. Men det er en oppgave som søker å holde fokus på Ossietzky og Lius historie. Når det gjelder debatten i etterkant og reaksjonene vil fokuset ligge på Norge. Det betyr at når jeg ser på Tyskland og Kina, vil jeg hovedsakelig se på hvordan de reagerte og argumenterte *overfor* Norge. Ikke hvilke interne debatter fredsprisen måtte ha frembragt i disse landene. Dette er et valg jeg har gjort for å gjøre oppgaven håndterlig i arbeidsmengde og av plasshensyn. Det hører med til historien at tyske og kinesiske myndighetene ikke tillot særlig offentlig debatt rundt sine respektive fredspriser.

Jeg har valgt å følge Ossietzky og Lius vei frem til fredsprisen parallelt, hvor de behandles i hver sine kapitler. Dette for å understreke at oppgaven ønsker å se prisene opp mot hverandre. Den kronologiske oppbyggingen ser også på hvordan debatten hjemme i Norge utviklet seg. I Ossietzky-sakens tilfelle er det en hovedvekt på kampanjen bak og

debattene hjemme i Norge, i forkant av utdelingen. Ossietzky-saken gir innblikk i hvordan det norske samfunnet på 1930-tallet var politisk delt i sin forståelse av det nasjonalsosialistiske Tyskland, og hvordan politikere og intellektuelle agerte da forholdet ble utfordret. Tildelingen skulle dessuten bringe dramatikk og reformer inn i Nobelkomiteen. I Liu-saken er det en hovedvekt på reaksjonene og konsekvensene prisutdelingen ga. Dette er en vedvarende problemstilling for norske myndigheter, og oppgaven tar for seg opptrappingen og gangen i reaksjonene.

Kildematerialets omfang og tidligere litteratur om Ossietzky, har gjort at det ikke er noe direkte en-til-en-forhold i størrelsen på kapitlene om Ossietzky og Liu. Jeg har hatt som mål å skulle skrive noe nytt om begge utdelingene, og forfølge de mest interessante aspektene ved dem. Det er lite som er kjent og skrevet om kampanjen for Liu, og Kinas agering før tildelingen. Siden saken fortsatt er av såpass fersk karakter, er mange opplysninger her dessuten klausulbelagt og hemmelighetsstemplet. I Ossietzky-sakens tilfelle har jeg brukt mye plass på hvordan hans inntreden i norsk offentlighet skapte stor debatt, og på det diplomatiske spillet som oppstod i kjølvannet av fredsprisen til ham.

1.3 Litteratur og kilder

Det finnes en del litteratur om Nobelprisenes historie og nobelprisvinnerne. Noen av dem tar mest form som oversiktsverk med navn og tabeller, mens andre er mer drøftende om fredsprisens utvikling og betydning. Det finnes også redegjørende oppgaver om Ossietzky og Nobels fredspris fra før. En oppgave fra 1970-tallet tar for seg den hjemlige debatten før han vant fredsprisen, mens en annen fra 1990-tallet drøfter konsekvensene det fikk i etterkant for forholdet mellom Norge og Tyskland. Når det gjelder Liu Xiaobo foreligger det ikke så langt jeg har funnet noen oppgave som eksplisitt tar for seg fredsprisen til ham. Litteraturen rundt Liu konsentrerer seg om hans biografiske historie, og ellers om dommen mot ham i et større menneskerettighetsperspektiv. På norsk begrenser litteraturen om Liu seg til avisartikler. En oppgave som tar for seg begge historiene og ser de i relasjon til hverandre finnes ikke. Ved å anlegge et komparativt perspektiv håper jeg oppgaven også blir et bidrag til Nobels fredspris' historie.

Som nevnt foreligger det allerede en hovedfagsoppgave i historie over konsekvensene for forholdet mellom Norge og Tyskland etter fredsprisen til Ossietzky. Den er skrevet av Elisabeth Thue i 1994 ved Universitet i Oslo, og foreligger også i en bearbeidet kortversjon. Det finnes også en oppgave om forløpet til fredsprisen til Ossietzky fra 1973 av Geir Hestness fra Universitetet i Bergen. Begge disse er, som det fremgår av noteapparatet, benyttet i deler

av kapitlene om fredsprisen til Ossietzky, og har også fungert som oppslagsverk for å gå til primærkildene om kampanjen bak og konsekvensene i ettertid.

Hos International Institute for Social history i Amsterdam finnes det et eget arkiv etter Ossietzkys støttegruppe som drev kampanjen for fredsprisen til ham. Jeg har ikke sett på disse papirene førstehånds, men flere av sekundærkildene mine (Elisabeth Thue og Irwin Abrams) bygger på disse. I Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek er også enkelte av disse dokumentene kopiert opp (brevvekslingen mellom Hilde Walter og Mimi Sverdrup Lunden). Brevvekslingen mellom Willy Brandt og Hilde Walter finnes blant annet i bokform og på internett, og det har jeg tatt i bruk.

Når det gjelder forholdet mellom Norge og Tyskland i etterkant, bygger jeg i stor grad på dokumenter fra Utenriksdepartementet som finnes i Riksarkivet. Her har særlig brevvekslingen mellom utenriksminister Halvdan Koht og den norske sendemannen i Berlin, Arne Scheel, vært verdifull. Referater fra hemmelige stortingsforhandlinger og utenrikspolitiske redegjørelser har vært viktige supplement. Sistnevnte finnes blant annet i Stortingsarkivet.

I Ossietzky-sakens tilfelle har det ikke manglet på kilder. Det finnes en rekke biografier og pamfletter om han, både fra 1930-tallet og av noe nyere tid. Willy Brandt har skrevet om kampanjen bak ham, og det har også støttegruppens leder Hilde Walter. Av biografiene kan kort nevnes Hallvard Rieber-Mohns *Carl von Ossietzky. En studie i sivilt mot*.

Jeg har også hatt stor nytte og glede av Nobelinstituttets bibliotek både for bakgrunnskapittelet om Nobelprisen generelt, og for fredsprisen til Ossietzky. Ettersom klausulen for fredsprisen i 1935 er opphevet, har jeg hatt tilgang til rapportene utarbeidet for Nobelkomiteen, og for innkomne skriv og nominasjoner. Biblioteket har også et klipparkiv for hver fredspris hvor relevante avisartikler fra inn- og utland er samlet.

Det er, forståelig nok, skrevet langt mindre om fredsprisen i 2010 til Liu. Det viktigste akademiske verket har vært *Liu Xiaobo, Charter 08, and the Challenges of political reform in China* av Jean-Philippe Béja, Fu Hualing, og Eva Pils (red.), som har tatt for seg Lius politiske virksomhet og rettssaken mot ham.

Når det gjelder kampanjen bak hans fredspriskandidatur og reaksjonene i ettertid, har jeg i stor grad bygget på avisartikler og internettsøking. Her er omfanget stort, om enn med materiale av varierende grad av presisjon og nytteverdi. Jeg har hovedsakelig benyttet meg av anerkjente aviser og nettsteder. Søk på Retriever (Atekst) ble benyttet for å følge avisdekningen og debatten rundt fredsprisen til Liu i Norge. I fotnotene finnes det en digital link med dato for besøk/nedlastning til alle artikler som jeg har funnet gjennom søk her.

Avisartiklene vil ikke bli gjentatt i litteraturlisten. I undersøkelsen av den kinesiske posisjonen har jeg av språkmessig nødvendighet måtte forholde meg kun til de engelsk-språklige kinesiske mediene. Flere av disse er statlig eid og styrte (og forholdsvis store i opplagstall), og det er liten grunn til å tro at de på kommentarplass skiller seg vesentlig fra kinesisk-språklige.

Klausulen for fredsprisen til Liu er ikke opphevet, og jeg har derfor ikke hatt tilgang til Nobelinstituttets papirer over Liu. Klausulen gjorde også at jeg fraskrev tanken om intervju av de daværende Nobelkomitemedlemmene som tildelte prisen. Jeg tror likevel ikke det har vært avgjørende for å si noe om motivasjonen bak tildelingen eller presset Nobelkomiteen ble utsatt for. Mye har lekket ut til media, og mange nominasjonsbegrunnelser har blitt offentliggjort.

For forholdet mellom Norge og Kina har jeg undersøkt de åpne utenrikspolitiske redegjørelsene som hvert år holdes i Stortinget og den påfølgende stortingsdebatten. Jeg har også fått tilgang til rapporter fra den norske ambassaden i Beijing som ble sendt hjem til Oslo i etterkant av fredsprisutdelingen.

1.4 Metode og kildekritikk

Ved å se på to forskjellige nobelpriser og avslutningsvis stille de opp mot hverandre benytter oppgaven seg av sammenligning som metode. Ved å sammenligne to historiske hendelser fra to forskjellige tidsrom og kulturer, søker den å finne likheter og forskjeller mellom de to fredsprisene. Både for bedre å belyse dem hver for seg, men også for å se om det finnes noe allmenngyldig i fenomenet som undersøkes. De to fredsprisene deler mye: den opprinnelige begrunnelsen, utviklingen underveis og etterspillet. Forskjellene vil fortelle oss noe om hva som har forandret seg på de 75 årene, og hva som skiller de to prisutdelingene. Ved å lage en historie med start og slutt, har jeg fortløpende foretatt valg av viktig og uviktig, vesentlig og uvesentlig. Ved å gå kronologisk frem og sette bitene i en sammenhengende fortelling, bedriver en historieskrivning.³ Ved å sette hendelsene i en rekkefølge har en implisert at dette måtte skje slik det gjorde, for å parafrasere Kjeldstadli.⁴ Oppgaven søker ikke kun å besvare spørsmålet om når og hvordan de to fredsprisvinnerne vant prisen. Den søker noe mer enn bare å beskrive de historiske fakta om veien til fredsprisen. Den ønsker også å forklare hvorfor reaksjonene og konsekvensene ble som de ble. Ved å sammenligne de to tildelingene kan vi se om det finnes noen likhetstrekk ved fredsprisutdelinger som har skapt stor oppmerksomhet.

---

³ Å se på beretningen i seg selv som en måte å forklare historie på, er et utbredt historiesyn. Se f.eks. Knut Kjeldstadli, *Fortida er ikke hva den engang var*. (Oslo: Universitetsforlaget, 1999), 298-300

⁴ Kjeldstadli, *Fortida er ikke hva den engang var*, 108

Kildekritikk er essensielt for å kunne fremstille en forsøksvis objektiv historie. Objektivitet er et begrep som raskt utfordres når en skriver historie. Kilder taler ikke nødvendigvis for seg selv. Et utbredt historiesyn er at kilder må tolkes og settes i sammenheng før de gir mening. I denne prosessen finnes det fallgruver en må være klar over. Er kildeutvalget skjevt, kan utkommet bli misvisende. Dette kan skje både ved beviste valg, hvor en konsentrerer seg om kilder som passer ens forutinntatte syn, eller håp om konklusjon. Eller det kan skje ubevisst i form av at oversikten over tilgjengelige kilder har vært mangelfull, og utvalget vilkårlig. Historien kan også ha blitt sammenstilt på en slik måte at selv om rekkefølgen på hendelsene er sann nok, så er sammenhengen blitt spuriøs eller ikke-kausal. Disse spørsmålene berører hovedutfordringene i hvordan vi kan og bør rekonstruere fortiden.⁵

En av de største utfordringene med denne oppgavens kilder og litteratur har vært såkalt *biased information*. På norsk; informasjon som har en slagside eller er ensidig/farget. Oppgaven har tatt for seg to historier, som i sin samtid var politisk betente. Ossietzky-affæren er i dag et tilbakelagt kapittel. Etter mitt syn har kildene og litteraturen jeg har benyttet, spilt på lag med hverandre. Det vil si jeg har i liten grad kunnet skrive «ny» historie om Ossietzky-saken. Jeg har ikke kommet over skjulte momenter eller feilaktige fremstillinger i tidligere litteratur. Historien om Liu og fredsprisen er på sin side en levende historie som fortsatt er i sin støpeform. Det vil si at det stadig dukker opp nye momenter som vil utvide vår forståelse av den, og som kan kreve en omskriving av historien (og denne oppgaven). Dette skyldes den nærhet vi befinner oss i historisk. Å skrive om hendelser som ligger kun få år bak oss, og fortsatt er en del av en politisk konflikt, gir ekstra utfordringer. I slike tilfeller blir gjerne selve historieskrivingen en del av den politiske kampen. Partene vil fortelle sin historie, slik de ser den. I Liu-sakens tilfelle har jeg måtte forholde meg til at for eksempel avisene i Norge og Kina har vidt forskjellige fremstillinger av hvem Liu er, og hva han har gjort og ikke. Også i norsk offentlighet finnes det ulike motstridene oppfatninger av prisens motivasjon og rettferdiggjørelse. Dette faktum har sågar blir ett av oppgavens temaer. Jeg har valgt å vise og påpeke forskjellene i synet på Liu og hans fredspris. Det har blitt en del av redegjørelsen for hvordan han vant prisen og hva som skjedde i etterkant.

---

⁵ Kjeldstadli, *Fortida er ikke hva den engang var*, kap. 15

2. Bakgrunn

Nobelprisene er ansett som verdens mest prestisjefylte priser.⁶ En prestisje som gjerne tilskrives at de er en del av en større prisfamilie med en i dag over hundre år gammel historie. Prisene dekker en rekke felter som gjør at de får et stort nedslagsfelt og bredde. Samtidig holder den seg stadig aktuell ved sine årlige tildelinger, og evner dermed å gripe inn i de siste utviklingene, enten det er på den vitenskapelige forskningsfronten eller på det fredspolitiske og litterære feltet. De etter hvert mange og stolte prisvinnerne gjør også at nobelprisene har fått sine «ambassadører» spredt verden over. I politikken, vitenskapen og litteraturens verden rager fortsatt annerkjennelsen som Nobelprisvinner høyt, antagelig høyere enn noen annen pris. Med all oppmerksomheten har det naturligvis også fulgt en del kritikk og kontrovers. Denne kritikken har i særdeleshet rammet fredsprisutdelingene og litteraturprisen. Prisene for kjemi, fysikk og medisin har frembragt langt færre kontroverser.⁷ Jeg skal i dette bakgrunnskapittelet gå igjennom nobelprisens historie, og noen av debattene som har versert rundt utdelingen av fredsprisen.

2.1 Nobelprisens begynnelse

Nobelprisenes skaper var Alfred Nobel (1833-1896) som ved sitt testamente fra 1895 la grunnlaget for Nobelprisene. Alfred Nobel var en svensk-født oppfinner, ingeniør, entreprenør og industrimogul. Mest kjent var han for å ha funnet opp dynamitten. Det var på slutten av sitt liv Nobel ble engasjert i debatten om fred, og det var særlig hans venninne, fredsaktivisten og senere Nobelprisvinner selv (1905), Bertha Von Suttner, som tilkjennes æren for dette. Suttner holdt Nobel informert om fremdriften i fredsbevegelser i Europa, og Nobel ga flere ganger uttrykk overfor henne at han ville gjøre noe stort og viktig for fredssaken.⁸ Men i svarene skinte også Nobels ambivalens igjennom, Nobel skrev til henne «My factories may yet end war sooner than your congresses».⁹ Og like fullt som selv de tidligste testamentene hans nevnte en pris gitt for de som kjempet for fred, skal hans siste testamente ironisk nok ha blitt funnet under en bunke planer for ny våpenteknologi.¹⁰ Det har vært antydning at

---

⁶ I alle fall om en skal tro Encyclopedia Britannica (og det skal en jo gjerne) "Nobel Prize." Encyclopædia Britannica. Encyclopædia Britannica Online Academic Edition. Encyclopædia Britannica Inc., 2013. Web. 18 Mars 2013

⁷ Selv om realfagprisene har hatt en tendens til å skape mindre bråk, finnes det også tildelinger på disse feltene som siden har blitt kritisert heftig. På 1920-tallet skal to av Nobelprisene i medisin, siden ha vist seg å blitt tildelt «feil» foregangsmann, mens en mislykket kur mot kreft ble hedret i 1926. Se Burton Feldman. *The Nobel Prize. A history of Genius, Controversy and Prestige*. (New York: Arcade Publ, 2000), 3

⁸ Ragnar Sohlman. *Ett testamente: hur Alfred Nobels dröm blev verklighet*. (Stockholm: Atlantis, 1983), 110-12.

⁹ Herta E Pauli. *Alfred Nobel. Dynamite King – Architect of Peace*. (London: Nicholson&Watson, 1947), 286.

¹⁰ Pauli, *Alfred Nobel. Dynamite King – Architect of Peace*, 258-263.

etableringen av fredsprisen skulle være Nobels måte å gjøre bot for de store skadene oppfinnelsene av dynamitt hadde frembragt. Det kan være et poeng. Men Nobel var også stolt og tilfreds over å ha funnet opp dynamitten. Det er dessuten viktig å huske på at dynamitten i sin begynnelse først og fremst ble brukt til sivile formål, og var avgjørende i de store infrastrukturprosjektene (veier, baner, kanaler, gruvedrift) som det industrialiserte Europa var preget av på slutten av 1800-tallet.

I hans siste testamente som ble kjent etter hans død, slo han fast et ønske om etablering av flere priser i hans navn. Hans arv og eiendeler skulle gå til etableringen et fond hvor renteinntektene skulle gå til ulike Nobelpriser for dem som «under det förlupne året hafva gjort menskligheten den största nytta».¹¹ Prispengene skulle fordeles på fem ulike områder hvor innsatsen for menneskeheten skulle anerkjennes: Fysikk, kjemi, medisin, litteratur og fred. Om fredsprisen skrev Alfred Nobel at den skulle gå til: «den som har verkat mest eller best för folkens förbrödrande och afskaffande eller minskning af stående armeer samt bildande och spridande af fredskongresser».¹² Alfred Nobel hadde også i sitt testamente gjort klart hvem han mente burde dele ut de ulike prisene. Mens ulike komiteer i hans hjemland Sverige skulle dele ut prisene for fysikk, kjemi, medisin og litteratur pekte han på det norske storting for fredsprisen: «[priskomiteen] för fredsförfäktare [skal bestå] af ett utskott af fem personer som väljas af Norska Stortinget. Det är min uttryckliga vilja att vid prisutdelningarne intet afseende fästes vid någon slags nationalitetstillhörighet sålunda att den värdigaste erhåller priset, antingen han är Skandinav eller ej».¹³ Nobel var kosmopolitt til sitt siste.

I spørsmålet om hvorfor Nobel valgte Norge til fredsprisens hjemland nevnes gjerne Bjørnstjerne Bjørnson og det norske Stortings aktive deltagelse i Inter-parlamentariske unioner (forløper til Folkeforbundet, og senere Forente Nasjoner). Bjørnson var på slutten av 1800-tallet et stort og kjent navn i hele Europa. Både på grunn av sine bøker, som Nobel selv leste, og på grunn av sitt sterke engasjement i europeisk politikk.¹⁴ Nobel skal også ha lagt merke til Bjørnsons arbeid for en fredelig utgang i konsulatstriden mellom Norge og Sverige som gikk svært varm i 1895.¹⁵ Kanskje så han det lille og mer nøytrale Norge, som ikke engang hadde egen utenrikspolitikk, som mest skikket til å dele ut en fredspris? Delingen av

---

¹¹ «Alfred Nobels testamente». *Nobelprize.org*, 12.2.2013
http://www.nobelprize.org/alfred_nobel/will/testamente.html

¹² *ibid*

¹³ *ibid*

¹⁴ Sohlman, *Ett testamente: hur Alfred Nobels dröm blev verklighet*, 52-54

¹⁵ Pauli, *Alfred Nobel. Dynamite King – Architect of Peace*, 251+275

nobelprisene mellom Norge og Sverige kan også ha vært Nobels lille bidrag til å bedre forholdet mellom unionslandene?¹⁶

Stortinget hadde alt våren 1897 sagt seg villig til å ta ansvaret for å utnevne en fredspriskomite, men de svensk-norske stridighetene gjorde i midlertidig at det gikk et par år før en endelig avtale ble stadfestet.¹⁷ Det norske storting var opptatt av å stå mest mulig i selvstendig i forhold til svenske myndigheter og institusjoner. Ragnar Sohlman, som var Nobels venn og utpekt til å virkeliggjøre testamentet, skrev i et fortrolig brev til Bertha von Suttner samme år at hovedtrusselen mot å få iverksatt Nobels vilje lå i svenske konservatives frykt for at Norge skulle bruke prisen til å bestikke andre nasjoner til å gå i mot Sverige.¹⁸ Oppnevningen av nasjonalisten og agitatorene Bjørnson til Nobelkomiteen hadde ikke hjulpet på saken. Det hadde med andre ord helt fra starten gått politikk i fredsprisen.

I 1898 la Nobelstiftelsen - som ble etablert for å ivareta ønskene i Nobels testamentet - frem statuttene som den dag i dag styrer de ulike priskomiteenes arbeid. Statuttene beskriver retningslinjer og prosedyrer for arbeidet med å kåre en vinner av de ulike Nobelprisene. Arbeidet med å omsette ønskene i Nobels testamente til et sett statuetter, innebar en del fortolkninger av Nobels vilje og intensjon. De få detaljene om utvelgelsesprosessen, og hvordan en skulle forstå kriteriene tvang dette frem. Statuettene har blant annet åpnet for en romslig tolkning av hvordan man skal tolke «det förlupne året». Disse tolkningene, er som vi skal se, senere blitt gjenstand for mye debatt.

Fredspriskomiteen ble døpt Den norske nobelkomiteen, og er altså komiteen som siden 1901 har delt ut Nobels fredspris. I tilknytning til komiteen etablerte en i 1904 det norske nobelinstitutt.¹⁹ Nobelinstituttet skal ta seg av det administrative og organisatoriske arbeidet rundt kåringen og utmerkelsen av en fredsprisvinner. Dette arbeidet innebærer blant annet å utarbeide rapporter om de potensielle kandidatene som blir en del av grunnlaget for diskusjonene i Nobelkomiteen. I tillegg skal Nobelinstituttet drive akademisk arbeid, samt jobbe for økt kunnskap og forståelse om internasjonale forhold.²⁰ Nobelinstituttet ledes av Nobeldirektøren, som i tillegg er komiteens sekretær. I statuttene som gjelder fredsprisen, går det frem at den norske Storting skal velge komitemedlemmer for tre år av gangen. Komiteen

---

¹⁶ Halvdan Koht er av de som mener Alfred Nobel «ga» fredsprisprosjektet til Norge som en protest mot svenske trusler om å bruke makt mot Norge under unionsstriden: Halvdan Koht. *Alfred Nobel og Norge*. 21. oktober 1933. Minnefesten over Alfred Nobels 100 års fødselsdag. (<http://virksommeord.uib.no/taler?id=7241>)

¹⁷ Sohlman, *Ett testamente: hur Alfred Nobels dröm blev verklighet*, 277-80

¹⁸ Pauli, *Alfred Nobel. Dynamite King – Architect of Peace*, 274

¹⁹ «Nobelinstituttet». *Nobelprize.org*, 18.2.2013

http://nobelpeaceprize.org/nb_NO/institute/

²⁰ «The Nobel Foundation - Special regulations». *Nobelprize.org*, 12.2.2013

http://www.nobelprize.org/nobel_organizations/nobelfoundation/statutes-no.html

skal til enhver tid ha fem sittende medlemmer, og tre varamedlemmer. Det fastslås at medlemmene ikke må være norske, selv om dette har vært regelen gjennom hele historien. Det store flertall har også hatt sin bakgrunn som stortingsrepresentanter. Komiteed medlemmene kan gjenvelges et ubegrenset antall ganger, men komiteformannen skal velges for hvert år (Frem til 2013 har det vært 12 komiteformenn).²¹

2.2 Beslutningsprosessen

Forhandlingene og samtalene i Nobelkomiteen forut for beslutningen er hemmelige og blir ikke referatført. De baserer seg på rapporter om kandidatene som er utarbeidet av Nobelinstituttets sekretariat. Disse rapportene åpnes for offentligheten etter femti år, og tar form som en forsøksvis objektiv redegjørelse over kandidatens arbeid og virke. Nobelinstituttets rapporter kan være utarbeidet både av egne ansatte eller innhentet fra andre akademikere og institusjoner. Femtiårs-klausulen gjelder også alle nominasjonene og begrunnelser som tilkommer komiteen. Arbeidet frem til en beslutning skjer etappevis fra nominasjonsfristen utløper 1. februar og frem til en beslutning fattes i oktober. I løpet av disse drøye åtte månedene siles de potensielle kandidatene, og på forespørsel fra komiteen utarbeides det rapporter om dem. Professor i statsvitenskap ved Universitetet i Oslo og konsulent for Nobelkomiteen, Øyvind Østerud, ga i en kronikk i *Aftenposten* 9. Mars 2011 et sjeldent innblikk i nobelkomiteens arbeid:

«Gangen i arbeidet er slik: Etter at nominasjonsfristen er gått ut, siler komiteens sekretær ut de 20–30 mest aktuelle kandidatene. Dette skjer i samråd med komitémedlemmene, siden de både kan nominere kandidater og peke på forslag som de gjerne vil ha nærmere utredet. Deretter blir disse kandidatene fordelt blant fem faste konsulenter – statsvitere og historikere med internasjonale forhold som forskningsfelt. Hver konsulent har gjerne tre til fem kandidater hver. Utredningene består i å gjennomgå kandidatenes arbeid, kartlegge innsats og betydning, karakterisere dem ut fra direkte og indirekte relevans for krig og fred. Utredningene skal gi et vurderingsgrunnlag, ikke fortelle komiteen hva den bør mene eller hva konsulenten selv mener.

Med disse utredningene på bordet, foretar komiteen en ytterligere innsnevring, til noen få høyaktuelle priskandidater. Disse blir så utredet på en mer nærgående måte, gjerne av internasjonale eksperter med spesiell innsikt tett opp mot kandidaten og med informasjon som ikke er tilgjengelig i Norge. Komiteen trekker derfor jevnlig på internasjonal kompetanse. Igjen er det komiteen som skal avveie og gjøre seg opp en mening, ikke konsulentene. Dette betyr at det er en arbeids- og rollefordeling mellom fagkonsulentene og komiteen. Det kan ligge føringer i konsulentenes vinklinger og utvalg av stoff, men det er ikke deres sak å veie kandidater mot

---

²¹ «The Nobel Foundation - Special regulations». *Nobelprize.org*, 12.2.2013
http://www.nobelprize.org/nobel_organizations/nobelfoundation/statutes-no.html

hverandre, avgrense komiteens vurdering av fredsrelevans eller styre de politiske overveielsene som hører med.»²²

I 2013 mottok Nobelkomiteen 259 ulike nominasjoner, hvorav 50 var til organisasjoner. Dette er det høyeste antall nominasjoner Nobelkomiteen noen gang har fått og er i så måte et tegn på prisens stadige økende prestisje.²³ Det er en vid gruppe av mennesker som kan nominere kandidater, og alle kandidater som har en gyldig nominasjon bak seg er potensielle vinnere. Gruppen av nominasjonsberettigede innebefatter parlaments- og regjeringsmedlemmer fra hele verden, professorer fra humaniora, medlemmer av internasjonale domstoler, tidligere prisvinnere og komitemedlemmer.²⁴ Det er så komiteens privilegium å velge og vrake blant de nominerte. Når misnøyen rettes mot valgene, rettes derfor ofte oppmerksomheten mot nettopp komitemedlemmene. Hvem er de og hva tenker de om fredsprisen? Har det vært uenighet om beslutningen, og i så fall til hvilken grad? Det siste spørsmålet er alltid åpent for spekulasjon ettersom det ikke er mulig å ta dissens fra komiteflertallets beslutning, og hvert års utdeling er derfor i navnet en enstemmig avgjørelse.²⁵

2.3 Nobelkomiteens sammensetning

Det har ikke vært noen tradisjon for avslørende biografier eller åpne historier om Nobelkomiteens indre liv.²⁶ Det har snarere vært knyttet en grad av anonymitet til Nobelkomiteens medlemmer og deres virke. En vedvarende diskusjon har vært hvorvidt komiteen bør bestå av kun nordmenn og hvorvidt tidligere stortingspolitikere er de best egnede. Debatten går helt tilbake til prisene begynnelse. Stortingets umiddelbare planer da det ble kjent at Norge skulle få dele ut Nobels fredspris, var å etablere en internasjonal komite. I Stortinget diskuterte en hvorvidt Nobel hadde ønsket en helnorsk eller internasjonal komite. Stortingspolitikerne hadde ulike syn, men en landet til slutt på en helnorsk komite.²⁷ En av de som var i mot en internasjonal komite var Bjørnstjerne Bjørnson. Han mente ønsket om å utvide komiteen med utlendinger kunne sammenlignes med «den forfjamsinga og skrekken

---

²² Øyvind Østerud. «Krigen om fredsprisen». *Aftenposten*, 9.3.2011

<http://www.aftenposten.no/meninger/kronikker/article4055569.ece>

²³ «Nominasjoner til Nobels fredspris 2013». *Nobelprize.org*, 4.3.2013

http://nobelpeaceprize.org/nb_NO/nomination_committee/nominations-2013 (besøkt 12.3.2013).

²⁴ «Nomination and Selection of Peace Prize Laureates». *Nobelprize.org*, 19.2.2013

http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/nomination/ (besøkt 5.3.2013).

²⁵ Siste gang det ikke ble utdelt noe pris fordi komiteen ikke kunne enes, eller mente å ha funnet en verdig vinner, var i 1972.

²⁶ Det finnes likevel bøker fra tidligere medlemmer hvor vi gis innsyn i noe av arbeidet og tankene bak. Se for eksempel tidligere komiteformann Aase Lionæs (1968-1978) sin bok: *Tredveårskrigen for freden: høydepunkter i Nobelkomiteens historie*. (Oslo: Aschehoug, 1987).

²⁷ Ivar Libæk. Det norske Nobelinstituttets skriftserie. *Utenlands innflytelse eller nasjonal kontroll? Noen sider ved det norske nobelsystemet 1897-2003*. Vol. 3 – No. 1. Oslo, 2002. side 6-8.

ein fattig mann kunne kjenne når han ein einaste gong i sitt liv kom i et fornemt selskap».²⁸

Norge er fortsatt et lite land i verden, og flere har hevdet at komiteens legitimitet og status ville bli hevet om en valgte personer fra andre land og med en annen bakgrunn. Slik kunne en også unngå beskyldningene om at komiteen foretok valg basert på et snevert norsk verdenssyn, eller etter hvilke politiske vinder som måtte blåse i Norge. Det siste argumentet bunner i at komitesammensetningen i dag reflekterer det politiske styrkeforholdet på Stortinget. Partiene velger sine egne inn, og formannen har stort sett samme partibakgrunn som det største politiske partiet på stortinget. Andre har spurt seg om en ved å gjøre komiteen internasjonal ville ha kommet i en situasjon hvor prisen kun ble et objekt for en dragkamp mellom land og kontinenter, mellom profesjoner og ideologier. Ville en internasjonal komite kunne komme frem til en beslutning i det hele tatt? Spørsmålet om beslutningseffektiviteten i en alternativt sammensatt komite, har blitt møtt av påstander om inkompetente valg av de som i dag beslutter. Professor i statsvitenskap, Janne Haaland Matlary har foreslått at komiteen bør bestå av forskere og akademikere med utenriks- og sikkerhetspolitikk som sitt område for å sikre komiteens kompetanse.²⁹ Også direktøren ved Norsk institutt for fredsforskning (PRIO), Kristian Berg Harpviken, har tatt til ordet for en internasjonalt sammensatt komite for på den måten å heve prisen over norsk politikk.³⁰ De har argumentert med at ved å velge tidligere stortingspolitikere i komiteen, gjør en spørsmålet om Nobelkomiteens uavhengighet vanskeligere enn det trenger å være. Noe også sjefen i Norske Veritas, Henrik Madsen, påpekte etter Liu Xiaobo vant prisen i 2010. En prisutdeling som fikk konsekvenser for Veritas sin virksomhet i Kina.³¹

Matlary og Madsens forslag har blitt møtt av argumentet om at forskere og akademikere bør gjøre det de kan best: finne fakta og informasjon og utarbeide sine rapporter. De bør sørge for empirien, så kan politikere i komiteen gjør det de kan best: foreta politiske beslutninger. I denne argumentasjonsrekken ligger det at å utdele en fredspris er, og alltid vil være, en politisk beslutning. Det er et spørsmål om skjønn, verdier og verdensanskuelser – og ikke en akademisk øvelse. Ved det siste valget av et nytt komitemedlem i 2011, uttrykte

---

²⁸ Edvard Joem. *Det evige forår. 1899-1910*. (Oslo: Oktober forlag. 2013), 80

²⁹ Line Fransson. Tore Bergsaker. Med fler. «Helt anonym i Nobelkomiteen». *Dagbladet*, 17.11.2011 http://www.dagbladet.no/2011/11/17/nyheter/politikk/innenriks/frp/siv_jensen/19053242/ (besøkt 14.3.2013)

³⁰ Kristian Berg Harpviken. «På tide med nytenkning». *Aftenposten*, 21.10.2010

³¹ Lars Magne Sunnanå. «Vil ha utlendinger i Nobelkomiteen». *Aftenposten*, 23.2.2011 <http://www.aftenposten.no/okonomi/innland/article4039751.ece#.UmZZ4vImgyo> (besøkt 14.3.2013)

Arbeiderpartiets nestleder Helga Pedersen at valget av Berit Reiss-Andersen til dels skyldes den debatten som hadde pågått om komiteens sammensetning.³²

2.4 Kriteriene og tolkningene

For fredsprisen listet Nobel opp tre mål han mener kvalifiserer til å vinne prisen. Folkelig forbrødring, avskaffelse eller minskning av stående armeer, og til slutt arrangering og spredning av fredskongresser. Disse enkle, eller kanskje nettopp ikke enkle, kriteriene har vært utsatt for en rekke tolkninger opp igjennom tidene. Alt fra semantiske analyser, til historiske fortolkninger, og biografiske ansatser som har forsøkt å finne ut hva Nobel *egentlig* mente. I likhet med spørsmålet om *hvem* Nobelkomiteen bør bestå av, har det vært stor debatt om *hvordan* de har tolket og forholdt seg til Nobels testamentet. Hovedspørsmålet synes å være om en har lov og rett til å tolke Nobels testamentet inn i vår tid. Altså å ta hensyn til de skiftende forståelsene av hva som konstituerer fred, og hva som truer freden. For finnes det fredsforkjemper av typen man hadde i 1895 i dagens verden? Hva vil det si å være en fredsforkjemper i dag, og hvem fortjener en slik betegnelse? Hva skal vi forstå som folkelig forbrødring? Hva var fredskongresser på slutten av 1800-tallet sammenlignet med dagens kongresser? Denne oppgaven skal ikke grave seg ned i disse spørsmålene, men kort vise til hvordan komited medlemmer selv har tenkt rundt disse spørsmålene.

Tar man en raskt historisk sveip over komiteens beslutninger, ser man at en tidlig la til grunn et vidt fredsbegrep. Ta for eksempel Fridtjof Nansen som i 1922 fikk fredsprisen for sitt arbeid for flyktninger og sultrammede i Russland og dagens Tyrkia. Et arbeid som i all sin prisverdighet likevel ikke med en streng fortolkning vil ha en umiddelbar og direkte relevans til Nobels kriterier. Dagens kritikere hevder at nobelkomiteen de siste tiårene har beveget seg stadig lengre bort fra grunnlaget. Ser en på utdelingene de siste tiårene er tendensen at fredsprisene oftere gis for, og begrunnes med, arbeid knyttet til menneskerettigheter. Dette i motsetning til prisene gitt frem til Andre verdenskrig, hvor arbeid knyttet til oppbyggingen av internasjonal lov, og statsmenn som bedrev tradisjonell fredsmegling dominerte listen. Den mest aktive kritikeren i dag er ærespresidenten i Norges Fredsråd, Fredrik Heffermehl. I tillegg til en rekke bokutgivelser og debattinnlegg, har han flere ganger klagt Nobelkomiteen inn til den til länsstyrelsen (Svenske myndigheters kontrollorgan for stiftelser). I januar 2012 førte det til at Nobelstiftelsen i Sverige ba den norske Nobelkomiteen svare på hvordan de

---

³² Reiss-Andersen er en av få komited medlemmer som ikke har sittet på Stortinget eller har hatt en sterk partipolitisk tilknytning. «Berit Reiss-Andersen inn i Nobelkomiteen» *Norsk telegrambyrå*, 10.11.2011

sikret seg at Nobels testamentet ble etterfulgt.³³ Nobelstiftelsen konkluderte med at til tross for de mange debattene omkring tolkningene, kunne de ikke finne at Nobelkomiteens beslutninger avvek fra statuettene de var pålagt å følge.³⁴ Nobelkomiteen selv avviste også påstandene fra Heffermehl om at deres tolkning av Nobels testamente innebar en ignorering av hans vilje i en pressemelding:

«Every year the Nobel Committee undertakes a responsible evaluation of the candidates, in light of the requirements of the will as they must be understood in the world of today. Old documents, whether they are legal, political or religious, do not interpret themselves in today's situation (...) Heffermehl seems to stand alone in his interpretation of the will. He is apparently arguing in favour of a very strict interpretation of the will based on the situation in the 1890s. In practice, however, it turns out that he can be just as subjective in interpreting central concepts as he is accusing the Norwegian Nobel Committee of being»³⁵

Samtidig som länsstyrelsen fant Nobelstiftelsen og Nobelkomiteens svar for tilfredsstillende, understreket de Nobelstiftelsens plikt til å gripe inn overfor Nobelkomiteen hvis komiteen foretok valg en anså for å være i strid med kriteriene som var lagt frem i testamente.³⁶

Tidligere komiteformann Francis Sejersted (1991-99) har skrevet utfyllende om hvordan komiteen har tolket Nobels testamente, og har begrunnet utviklingen med at komiteen anså at ingen varig fred ville finne sted uten respekt for menneskerettighetene. Sejersted argumenterte med at en har ønsket å se på det moralske grunnlaget for fred, altså tankene og ideene, og hevdet at Nobel selv ville vært enig:

«The point is this: the concept of peace on which both Nobel's will and the Nobel Committee's practice are founded is a moral concept. This is also what makes it reasonable to suppose that Nobel himself would have supported the inclusion of the struggle for human rights as a criterion for the Peace Prize».³⁷

Dette står i motsetning til kritikerne som hevder Nobel først og fremst søkte å anerkjenne de konkrete resultatene: Avskaffelsen og minskningene av stående armeer; den klassiske militære nedrustningen. I et av de siste historieverkene om Nobels fredspris, skriver den

---

³³ Se for eksempel: Fredrik Heffermehl. *Nobels Vilje*. (Oslo. Vidarforlaget. 2008).

³⁴ The Board of Directors of The Nobel Foundation, «Statement». 8.3.2012
http://www.nobelprize.org/nobel_organizations/nobelfoundation/press_releases_archive/statement.pdf
(lastet ned 21.3.2013)

³⁵ The Norwegian Nobel Committee, «Heffermehl and the Nobel Peace Prize». 28.2.2012
http://www.nobelprize.org/nobel_organizations/nobelfoundation/press_releases_archive/statement.pdf
(lastet ned 21.3.2013)

³⁶ Länsstyrelsens i Stockholm Län «Fråga om ändamålsuppfyllelse i Nobelstiftelsen». 21.3.2012
<http://www.lansstyrelsen.se/stockholm/SiteCollectionDocuments/Sv/nyheter/2012/206-3359-2012.pdf> (lastet ned 18.3.2013)

³⁷ Francis Sejersted. «The Nobel Peace Prize: From Negotiations to Human Rights». *Nobelprize.org*, 19.2.2013
http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/articles/sejersted/

amerikanske historikeren Jay Nordlinger at det i blant virker som om komiteens begrunnelse lyder «We admire you, we support you, you are the flavor of the month. Therefore, we will reward you. And we'll call it peace.»³⁸ Nordlinger har følgelig spekulert i om vi i fremtiden vil se priser gå til dyrevernsforkjempere og homoaktivister.

Nobelkomiteen har med andre ord forholdt seg til Nobels testamente som en levende tekst som en bevisst har forsøkt å tolke inn i egen tid. Verdt å merke seg, for både komitedlemmer og kritikere, er passasjen i en av de første store biografiene over Alfred Nobel fra 1947 hvor det refereres til en av testamentets vitner som i et rettsdokument skrev:

«I am firmly convinced, as a result of my conversations with Dr. Nobel, that it was not his intention that the will should be interpreted in a strictly literal sense. Indeed the fact the omitted to give detailed instructions is an indication that he desired to leave the greatest possible latitude to those entrusted with carrying it into effect. This would be entirely on accordance with his character; when he had once decided to place confidence in a man he did so fully and unreservedly, without the imposition of petty restrictions...»³⁹

En lignende uttalelse ble også gitt av et annet vitne. Dette fra menn som kjente Nobel, og som Nobel selv hadde vist sin tillitt ved å kalle inn som vitner til sitt testamente. Dette er et viktig poeng i en debatt hvor flere forsøker å gjøre krav på å kjenne Nobels vilje og intensjon.

2.5 En vestlig pris?

En del av kritikken mot komiteen har vært rettet mot deres evne til å finne fredsskapere utenfor egen kulturkrets. Tallenes tale er klar når det gjelder bakgrunnen til majoriteten av fredsprisvinnerne. De er i overveldende grad hvite menn fra vestlige land. Også når vi ser på hvem som nominerer, og blir nominert, dominerer hvite menn fra Vest-Europa og Nord-Amerika. Denne utviklingen har derimot snudd noe de siste tiårene med flere kvinnelige prisvinnere, og vinnere fra andre kontinenter. Men sett under ett kan man spørre seg om komiteen har maktet å gjøre prisen så universell som Nobel syntes å ha ønsket i sitt testamente da han ba priskomiteene se bort fra nasjonalitet. Dette leder til spørsmålet om Nobels fredspris kan bli en global pris all den tid det er fem nordmenn som deler den ut. I utgangspunktet skal jo ikke Nobelkomiteen skjele til den hjemlige norske opinionen ved sine vurderinger, men kun se på kriteriene fra Nobels testamente. Samtidig er komitedlemmene selvsagt sterkt formet og påvirket av sitt engasjement i norsk politikk og samfunnsliv. Deres

---

³⁸ Nordlingers bok er også den mest underholdene og lettleste i sjangeren, som i tillegg må sies å komme fra et annerledes hold enn de fleste forfattere av Nobelprisbøker. Nordlinger er en kjent amerikansk konservativ skribent som blant annet jobbet for George W. Bush under presidentvalgkampen i 2000.

Jay Nordlinger. *Peace, They Say. A History of the Nobel Peace Prize, the Most Famous and Controversial Prize in the World.* (New York: Encounter Books, 2012), 103

³⁹ Pauli, *Alfred Nobel. Dynamite King – Architect of Peace*, 268

grunnsyn og holdninger er uunngåelig et resultat av deres norske bakgrunn og tenkemåte. Styrkeforholdet i nobelkomiteen reflekterer da også styrkeforholdet i vårt folkevalgte organ. I tidligere tider var det da heller ikke uvanlig å gå frem og tilbake mellom Stortinget, regjeringen og Nobelkomiteen.⁴⁰ De første årene foregikk endog de offisielle priskunngjøringene på Stortinget. Da den amerikanske Presidenten Theodor Roosevelt vant i 1906, holdt hans sendebud, minister Pierce, takketalen sin under et ordinært stortingsmøte!⁴¹

Påstandene om at Nobels fredspris er en vestlig pris er et argument flere land har brukt når de har mislikt utdelingen. Underforstått at den ikke representerer en objektiv sannhet eller et universelt syn, men snarere et bestemt vestlig-politisk syn. Nobeldirektør Lundestad har skrevet at prisene reflekterer:

«Norwegian definitions of the broader, Western values of an idealist, the often slightly left-of-center kind, but rarely so far left that the choices were not acceptable to Western liberal-internationalist opinion in general. The Norwegian government did not determine the choices of the Norwegian Nobel Committee, but these choices reflected the same mixture of idealism and realism that characterized Norwegian, and Scandinavian, foreign policy in general».⁴²

I dag har lista over fredsprisvinnere fra Afrika og Asia økt. Samtidig har de siste tiårets afrikanske og asiatiske prisvinnerne nesten alle hatt til felles at de har stått i opposisjon til sine lands regimer eller i mot sterke krefter på sine kontinenter. Noe som for kritikerne underbygger tesen om fredsprisen som et politisk verktøy for vesten. Tidligere nevnte Jay Nordlinger skrev i artikkelen *Peace Prize Follies* publisert i *American Interest*, at komiteens beslutninger tydelig reflekterte det norske folk og deres politiske kultur.⁴³ Han er særlig opptatt av hva han anser som Nobelkomiteens (og dermed Norges) sterke forkjærlighet for FN, og det han mener er komiteens likestilling av partene under den kalde krigen. Nordlinger teller blant annet fem priser han mener ble gitt som en slags protest mot President George W. Bush på 2000-tallet.⁴⁴ Om ikke annet viser dette at kritikken ikke synes å ha noen tidsmessig, politisk eller geografisk slagside.

---

⁴⁰ Dette fikk en slutt, som vi skal se, etter Ossietzky-saken. Båndene til utøvende makt ble brutt i 1937, og til den lovgivende makt i 1977. Fra da av kunne ikke lengre medlemskap i komiteen kombineres med stilling som statsråd eller stortingsrepresentant.

⁴¹ Libæk. *Utenlands innflytelse eller nasjonal kontroll? Noen sider ved det norske nobelsystemet 1897-2003*, 9

⁴² Geir Lundestad. «The Nobel Peace Prize 1901-2000». *Nobelprize.org*, 21.2.2013

http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/articles/lundestad-review/index.html

⁴³ Jay Nordlinger. «Peace Prize Follies». *The American Interest*. Vol. VII. No. 5. May/June 2012; Nordlinger, *Peace, They Say: A History of the Nobel Peace Prize, the Most Famous and Controversial Prize in the World*, 29-41

⁴⁴ Nordlinger, *Peace, They Say: A History of the Nobel Peace Prize, the Most Famous and Controversial Prize in the World*, 383-384

2.6 Effekten av fredsprisen

Hva oppnås egentlig når en vinner fredsprisen? Foruten medaljen og de rundt anslåtte 10 millioner svenske kronene? Svarene på dette spriker. Det finnes akademikere som hevder nobelprisen er blitt en sentral normleverandør i internasjonal politikk. En av disse, Roger P. Alford, har hevdet at fredsprisen ved å belønne *normentreprenører* setter en standard og påvirker verden. Alford mener å se en linje i komiteens utdelinger hvor en i første omgang anerkjente de som målbar et visst sett med verdier og ideer, og siden har belønnet de som sto i første rekke med få disse normene akseptert og virkeliggjort. Slik har Nobels fredspris utgjort en forskjell i verden.⁴⁵

I motsatt ende finnes kritikere som mener fredsprisen har null effekt. Her blir det hevdet at prisen sjelden skaper oppmerksomhet om ignorerte konflikter, og at tildelingene også kan ha kontraproduktive konsekvenser. Denne kritikken, blant annet reist av professor i internasjonale relasjoner, Ronald S. Krebs, mener å kunne påvise at i de tilfeller hvor dissidenter har vunnet, har det trigget dissidentens regimer til å stramme grepet. Slik har fredsprisen i enkelte tilfeller ødelagt for vinneren, og hans eller hennes sak. En vinner prisen og taper freden, skriver Krebs.⁴⁶

Nobeldirektør Lundestad har selv lansert fem konsekvenser han mener en kan observere fredsprisen har hatt for flere vinnere.⁴⁷ Nummer en: det er en stor ære knyttet til prisen. For de fleste priser er dette i seg selv nok, og det viktigste. At prisen kjennes og oppleves som er en stor annerkjennelse. Nummer to: den fungerer som et mikrofonstativ. En får alle spotlys rettet mot seg, en får en rekke invitasjoner og tilbud om å snakke om saken sin. Prisen gjør en til en kjendis som kan bruke media for og nå frem med sitt budskap. Nummer tre: den åpner dører. En får langt lettere tilgang til politikere og styresmakter. Nummer fire: den kan gi beskyttelse til fredsprisvinneren. Lundestad hevder flere vinnere selv har uttalt at de følte prisen beskyttet dem. Lundestad medgir at det er tilfeller hvor det motsatte har skjedd. Nummer fem: Prisen gir innflytelse. Dette punktet er nok det mest tvilsomme, og det vanskeligste å bedømme har Lundestad uttalt. Mang en nobelpris har blitt gitt uten at vinnerne har kunne bruke den til å gjøre en reell forskjell. Men under visse omstendigheter har det vært mulig, hevder Lundestad, som har pekt på avviklingen av apartheid-regime i Sør-Afrika. I

---

⁴⁵ Roger Paul Alford. «The Nobel Effect: Nobel Peace Prize Laureates as International Norm Entrepreneurs» (November 12, 2008). *Virginia Journal of International Law*, Vol. 49, (2008): 61-153

⁴⁶ Ronald R. Krebs. «The False Promise of The Nobel Peace Prize». *Political Science Quarterly*, Vol.124. Nr 4. (2009): 593-625

⁴⁷ Geir Lundestad. «HIS4421 War, Peace and the Nobel Peace Prize». Forelesning ved Universitetet i Oslo, 24.10.2012

1960 gikk prisen til Albert Lutuli for sitt ikke-voldsarbeid mot apartheid i Sør-Afrika. I 1984 får erkebiskop Tutu for det samme, og tilslutt avvikles regimet av nobelfredsprisvinnerne Nelson Mandela og Fredrik de Klerk i 1993. Den lange støtten Nobels fredspris har skjenket anti-apartheid kampen i form av prisutdelinger, har i det bidratt med sterk moralsk støtte.⁴⁸

---

⁴⁸ Til en viss grad overlapper de forskjellige synene på virkningen av fredsprisen, med en ulik akademisk tilnærmingstype til studiet av internasjonale relasjoner. Alford er en uttalt konstruktivist, med hva det innebærer av troen på ideers potensiale i internasjonal politikk. I dette perspektivet er historiske situasjoner og sosiale begreper bestemmende for verdens utvikling. Krebs derimot mener selv hans funn best beskrives med termen «realist institutionalist» - et begrep som forsøker å binde forestillingen om at internasjonal politikk først og fremst er en evig maktkamp mellom stater i et nullsumspill, sammen med en anerkjennelse av at visse institusjoner under visse betingelser også kan påvirke staters agering.

Preludium

Det er mandag kveld 23. November 1936 og Nobelkomiteen samler seg til et siste møte for å avgjøre hvem som skal tildeles årets og fjorårets fredspris. Fredsprisen for 1936 lå an til å bli en enkel avgjørelse. Favoritten er en typisk kandidat som står i en tradisjon av tidligere fredsprisvinnere, en argentinsk statsmann som hadde bedrevet skytteldiplomati og fredsmekling i Chaco-krigen mellom Bolivia og Paraguay. Han var ukontroversiell på den norske som den internasjonale scenen. Prisen for 1935 er det verre med. Tildelingen hadde blitt utsatt i 1935, da komiteen ikke greide å komme til enighet. Men det ekstra året med betenkingstid hadde ikke gjort valget enklere. Tvilen og medieoppmerksomheten rundt favoritten hadde sprengt komiteen, og tvunget de mest profilerte medlemmene til å trekke seg kun uker i forveien. Og fortsatt tvilte de gjenværende og nye komitemedlemmene. I over to år hadde nobelkomiteen nå blitt oversvømt av post og kampanjer for ulike fredspriskandidater. Men en hadde utmerket seg, en tysk anti-nazist som satt innesperret i konsentrasjonsleir. Kandidaten har derimot motstandere, både i hjemlandet og i Norge. I månedene og ukene før avgjørelsen, sirkuleres endog falske intervjuer med ham som skaper ytterligere tvil.⁴⁹

Formann i Nobelkomiteen Fredrik Stang var en erfaren statsmann, og prinsipiell tenker. Statsministersønn, professor, høyesterettsadvokat og høyrepolitiker. I Nobelkomiteen hadde han tjent som formann siden 1922. Han visste at hans stemme veide tungt i komiteen, og de som tvilte ville lytte til ham. Denne mandagskvelden 23. November avlegger han professor Frede Castberg et besøk. Castberg er som Stang professor i rettsvitenskap, og sto i en linje av embetsmenn med tilknytning til den borgerlige siden. Castberg hadde året før Stang blitt tilknyttet Nobelinstituttet som rådgiver, og skrev rapporter om fredspriskandidatene. Tidligere på høsten 1936 skrev han en fyldig rapport om den tyske anti-nazisten til Nobelkomiteen. Castberg hadde konkludert positivt og tilbakevist flere teorier som verserte rundt kandidatens bakgrunn og ideologi. Hjemme hos Castberg får Stang svar: Castberg mener det er riktig og rettferdig å gi den tyske anti-nazisten fredsprisen. Noen alvorlig konflikt mellom Norge og Tyskland tror han ikke det ville bli som følge av tildelingen.⁵⁰

Dagen etter, tirsdag 24. november 1936, lyder kunngjøringen fra Nobelkomiteen at den tyske journalisten Carl von Ossietzky, og den argentinske utenriksministeren Carlos

---

⁴⁹ Se for eksempel Elisabeth Thue. *Nobels fredspris til Ossietzky. Tyske reaksjoner og konsekvenser for forholdet mellom Tyskland og Norge*, (Universitetet i Oslo: Hovedfagsoppgave i historie, 1994) 69-72

⁵⁰ Frede Castberg. *Minner om politikk og vitenskap fra årene 1900-1970*. (Universitetsforlaget, 1971) s 39-40

Saavedra Lamas skal tildeles Nobels fredspris for henholdsvis 1935 og 1936. I månedene som følger skal avgjørelsen ikke bare hisse opp den borgerlige norske pressen, men også den tyske Rikskansleren Adolf Hitler.

- Hvem var Ossietzky? Hvorfor vant han fredsprisen? Hva skjedde så?

74 år senere møtes en ny Nobelkomite til et siste møte for å avgjøre hvem som skal tildeles fredsprisen for 2010. De samler seg i en ærverdig sal i Henrik Ibsens gate 51 i begynnelsen av oktober 2010. Det er referatforbud og dokumentene de har fremfor seg er klausulbelagt for femti år frem i tid. I løpet av de 74 årene som har gått siden Ossietzky vant fredsprisen, har Nobelkomiteen gjort flere dristige utdelinger som var blitt gjenstand for betraktelig kritikk fra flere hold. Dette året sitter de igjen i en situasjon hvor valget kan få store følger. En strøm av brev og nominasjoner, politisk press og medieoppmerksomhet har fulgt oppløpet. En soleklar favoritt forelå ikke, men flere navn går igjen. En av dem er Democratic Voice of Burma, en radiokanal med tilhold i Oslo som i flere år har sendt usensurerte nyheter inn i Burma og fungert som tilholdssted for demokratiske og fredelige krefter i Burma. En annen, som stadig oftere nevnes, er en kinesisk dissident dømt til 11 år i fengsel, og med to tiår bak seg som menneskerettighetsaktivist. Fra dissidentens hjemland advares det i sterke ordelag mot å tildele aktivisten fredsprisen. De betegner han som forræder og kriminell. En norsk næringslivsleder kontakter komiteen for å varsle om konsekvensene en utdeling kan få. Den norske utenriksministeren møter komiteformann Thorbjørn Jagland på gata i New York, og viderebringer advarsler han nettopp har mottatt fra den kinesiske utenriksministeren. Men da komiteen møtes, velger de og ikke drøfte eventuelle konsekvenser i det hele tatt.⁵¹ I stedet leser de rapportene utarbeidet om dissidenten, og spør seg hvorvidt han er en verdig prisvinner etter de kriteriene Alfred Nobel i sin tid satte opp.

Da Nobelkomiteen innkaller til pressekonferanse 8. oktober 2010 kunngjør de at Liu Xiaobo er årets fredsprisvinner. Komiteformann Jagland er forholdsvis fersk i Nobelkomiteen, men som tidligere stats- og utenriksminister kjenner han godt til det politiske spillet en fredsprisutdeling kan skape. For politisk bråk blir det. Kina har ikke tenkt å overse utdelingen med et skuldertrekk.

- Hvem var Liu? Hvordan kom han til å vinne fredsprisen? Hva skjedde så?

---

⁵¹ Siv Sæveraas. «Portett: Valle». *Bergens Tidende*, 11.12.2010

3. Hvem var de?

3.1 Carl von Ossietzky

Ossietzky ble født i Hamburg 3. Oktober 1889 (død 5. Mai 1938).⁵² Hans far hadde polske og adelige røtter, men familien er beskrevet som fattig og av lavere middelklasse. Den biologiske farer døde da Ossietzky bare var to år gammel, og Ossietzky vokste opp med en stefar som var treskjærer og aktiv sosialdemokrat. Han ble døpt i den katolske kirken, men senere konfirmert i en luthersk menighet. Siden skal han etter sigende ikke ha tilhørt noen religion eller kirkesamfunn. Ossietzky begynte sin journalistiske karriere før første verdenskrig, og foruten en kort periode som byråkrat i Hamburg, var det skrivingen som skulle bli hans levebrød. Han giftet seg i 1914 med den engelske kvinnen Maud Woods (1888-1974), og sammen fikk de barnet Rosalinde von Ossietzky (1919-2000).⁵³ I 1916 ble Ossietzky vervet inn i den tyske hær, som han tidligere hadde vært fritatt fra, og opplevelsene i krigen skal ha styrket hans pasifistiske overbevisning. Etter krigen ble Ossietzky tatt inn som sekretær i det Tyske fredsselskap (vervet av den senere Nobels fredsprisvinneren Ludwig Quidde (1927)).⁵⁴ Oppholdet der var kortvarig, og på begynnelsen av 1920-tallet var han med å avsløre tyske militæres deltagelse i kupp-planer. Den gang ble avisen han jobbet i *Berliner Volkszeitung* forbudt.⁵⁵ Ossietzkys gjennombrudd som journalist og kjent venstreintellektuell i Tyskland, kom med redaktørstillingen i ukemagasinet *Die Weltbühne* (Verdensscenen) fra 1927. Die Weltbühne ble gjerne karakterisert som radikal, uten å være revolusjonær eller tilhøre noen spesiell partigruppering.⁵⁶ Den samlet ulike stemmer fra både den radikale og borgerlige venstresiden, og ble en institusjon og et samlingspunkt for opposisjonelle og venstreintellektuelle under Weimar-republikken, og senere Det tredje riket. Nesten alle de

---

⁵² De biografiske opplysningene om Carl von Ossietzky er hentet fra ulike portretter og korte biografier. Se blant annet: Mia Leche Löfgren. *Carl von Ossietzky. Den siste tyske fredspristagaren*. (Internationella Kvinnoförbundet för Fred och Frihet. Stockholm, 1945), Istvan Deak. *Weimar Germany's Left-wing Intellectuals. A political History of the Weltbühne and Its Circle*. (University of California Press, Los Angeles: 1968), Halvard Rieber-Mohn. *Carl von Ossietzky. En studie i sivil mot*. (Aschehoug, Oslo:1974), Arne Stai. *Norsk kultur- og moral-debatt i 1930-årene*. Kap. Carl von Ossietzky og Nobels fredspris. (Gyldendal, Oslo: 1954).

Inge Eidsvåg. «Det var freden jeg ville» Ossietzky, Hamsun og Undset. (Undset.no, Gymnadenia, 2008)

⁵³ Rosalinde von Ossietzky kom til Sverige i 1936, hvor hun fikk hjelp av Ossietzkys støttespiller og biograf Kurt Singer. Hun ble boende i Sverige frem til sin død i 2001.

⁵⁴ Ludwig Quidde var tysk politiker og pasifist. Han var med å nominere Ossietzky i 1935, men ikke blant de offisielle underskrifterne i 1936.

⁵⁵ Rieber-Mohn, *Carl von Ossietzky. En studie i sivil mot*, 42

⁵⁶ For mer utfyllende om Die Weltbühne se: Deak, *Weimar Germany's Left-wing Intellectuals. A political History of the Weltbühne and Its Circle*.

forfatterne som fikk sine bøker plukket ut til bokbålet arrangert av nazistene i Berlin 1933, skal ha vært bidragsytere til *Die Weltbühne*. Under Ossietzky vokste opplagstallene vokste frem til relativt beskjedne 20 000, men med stort nedslagsfeltet i litterære og politiske kretser (også i utlandet). Med redaktør-stillingen opparbeidet Ossietzky seg et navn for kritisk og uredd journalistikk. Avisen angrep særlig den tyske militarismen og dens kultur for hemmelighold og mistillit til demokratiet. Dette gjorde at Ossietzky stadig kom i konflikt med sine styresmakter.

I 1927 ble Ossietzky dømt på ny for injurier mot en høytstående tysk militær. Straffen på en måned ble senere omgjort til pengebot.⁵⁷ Historier om rettsforfølgelse, og siden formildet straff var det flere av i Ossietzkys karriere. Det vakte derimot stor oppmerksomhet, også utenfor Tysklands grenser, da Ossietzky i 1931 ble dømt til ett og et halvt års fengsel for *Die Weltbühnes* avsløringer om en hemmelig militær opprustning av det tyske flyvåpenet. Gjennom overføringer fordekt til de sivile luftfartsmyndighetene, hadde en i skjul begynt trening og opprustning av det militære flyvåpenet. Anklagen gikk på forræderi og landssvik, og selv om det ikke var Ossietzky som hadde ført artikkelen i pennen selv, sto han ansvarlig som redaktør. Ossietzky forsvarte seg med at han ikke angrep en spesiell stand eller del av samfunnet, men tankeretningene som førte til krig.⁵⁸ Høyesterett avslo å dømme Ossietzky for landsforræderi, ettersom de ikke anså at de anklagede hadde hatt til hensikt å skade det tyske riket.⁵⁹ Forespørslene om benådning eller soning under mildere forhold som ble reist av blant andre forfatteren Thomas Mann og PEN-klubben⁶⁰ ble likevel avslått.

Ossietzkys og *Die Weltbühnes* politiske tilhørighet skulle bli et stridsemne. På 1920- og 30-tallet uttrykte de et ønske om en bred union mellom de to arbeiderpartiene (Kommunistene og sosialdemokratene), men de utviklet en stadig sterkere kritikk av hva den anså som et tafatt og svakt sosialdemokratisk parti. Etter hvert som konflikten mellom kommunistene og sosialdemokratene tok til, valgte avisen oftere side med kommunistene og de radikale. Ossietzky selv skal ha vært tvilende og ambivalent. Hans kampsaker led tap etter tap. Han forsøkte å danne et republikansk parti, men det falt i grus etter kort levetid. Han kjempet for skille mellom stat og kirke, og skrev aktivt om økende antisemittisme og mot dødsstraff, alle fåfengte kamper i et stadig mer reaksjonært Tyskland. I likhet med mange av sine åndsfrender fant han det også vanskeligere og vanskeligere å stå opp for demokratiet:

---

⁵⁷ Rieber-Mohn, *Carl von Ossietzky. En studie i sivil mot*, 50-51

⁵⁸ Rieber-Mohn, *Carl von Ossietzky. En studie i sivil mot*, 61-62

⁵⁹ Stai, *Norsk kultur- og moral-debatt i 1930-årene*, 79

⁶⁰ Den internasjonale forening for forfattere og skribenter. Opprinnelig (Poets, Essayists, Novellists)

«At min forstand fremdeles bekjenner seg til det i dag forhånede demokrati, mens mitt hjerte umotstålig følger de proletariske massers tog, ikke arbeiderbevegelsens i doktriner innkapslede sluttmaal, men dens levende kjøtt og blod, dens mennesker, dens etter rettferdighet brennende sjeler.»⁶¹

Mellomkrigstidens økonomiske og politiske kriser hadde tæret på store folkegruppers tro på og tillit til demokratiet. Fra høyre truet fascismen og nasjonalsosialismen, og fra venstre kommunismen. Store deler av Arbeiderbevegelsen og proletariat beveget seg mot en totalitær kommunisme, som for dem representerte den klareste brodden mot fascismen og de ustabile tidene. Det er lite som tyder på at Ossietzky på noe tidspunkt lot seg lede mot de radikale løsningene foreskrevet av kommunismen, men mange av dem han sympatiserte med gjorde det. Det finnes tekster hvor han benytter revolusjonært språk og tar til ordet for væpnet motstand mot fascistene. I Presidentvalget i 1932 gikk også Ossietzky, etter mye tvil, inn for kommunisten Ernst Thälmanns som konkurrerte mot Adolf Hitler og sittende President Paul von Hindenburg. Likevel: Hans hardeste kritikere, bortsett fra nasjonalsosialistene og de konservative militære, kom fra radikale kommunister. Han vinglet mellom progressive sosialdemokratiske ideer og ønske om et sosialistisk samfunn.⁶² Det var ikke uten grunn at komiteformann Fredrik Stang valgte å beskrive Ossietzkys politiske tilhørighet i presentasjonstalen: «Om jeg måtte sette en politisk merkelapp på ham, ville jeg sagt en liberaler av den gamle skolen.»⁶³

Ossietzky hadde altså blitt straffeforfulgt allerede i Weimar-republikken for sin avslørende journalistikk. Dommen fra 1931 ble likevel aldri sonet ferdig, da Ossietzky fikk amnesti slik han også tidligere hadde fått av Weimar-republikken.⁶⁴ Ossietzky skal under rettssaken mot ham ha fått tilbud om å flykte (han beholdt sitt pass og hadde ikke utreiseforbud). Men i motsetning til mange av sine venner, ble han værende i Tyskland. Ossietzky anså det som en umulighet å bedrive sin motstand fra utlandet.⁶⁵ Fengselsoppholdene hadde slitt på Ossietzkys helse, men det ble et taktskifte da nazistene kom til makten i 1933. Dagen etter riksdagsbrannen fengsler nazi-myndighetene Ossietzky som så mange andre opposisjonelle. Første året befant han seg i fengselet i Sonnenburg, og fra

---

⁶¹ Oversettelsen (med all dens tyske syntaks!) finnes blant annet hos: Stai, *Norsk kultur- og moral-debatt i 1930-årene*, 80

⁶² En av de som skriver utfyllende om Ossietzkys politiske ideologi er Mia Leche Löfgren. *Hård Tid*. (Stockholm, Lars Hökebergs Bokförlag: 1946) 286-287

⁶³ «The Nobel Peace Prize 1935 - Presentation Speech». *Nobelprize.org*, 18.1.2013
http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/1935/press.html

⁶⁴ Amnestiet kom ironisk nok som følge av et kompromiss mellom sosialdemokrater og nasjonalsosialister i Riksdagen, som sørget for frigivelse av flere politiske fanger av alle farger.

⁶⁵ Deak, *Weimar Germany's Left-wing Intellectuals. A political History of the Weltbühne and Its Circle*, 195-196. Löfgren, *Carl von Ossietzky. Den siste tyske fredspristagaren*, 285

1934 befant han seg i Papenburg-Esterwegen konsentrasjonsleir, hvor han ble satt til hardt tvangsarbeid. Som følge av internasjonalt press lettet en i blant på forholdene til Ossietzky, men han ble sittende mer eller mindre innesperret frem til sin død 4. Mai 1938.⁶⁶

3.2 Liu Xiaobo

Liu Xiaobo (Liu er etternavnet, mens Xiaobo er fornavnet) ble født 28. desember 1955 i Changchun i Kina, men bodde deler av oppveksten i Mongolia hvor familien befant seg i eksil fra 1969-1974.⁶⁷ Lius far var universitetsprofessor, og Liu fulgte samme spor ved å avlegge master og doktorgrad i litteratur ved Beijing pedagogiske universitet, hvor han senere også fikk en lærerstilling. Liu var ingen politisk aktivist på 1970- og 80-tallet, men ble etterhvert kjent som en intellektuell rebell på den litterære scenen. Han slo i alle retninger, og kritisert både de regimetro og de radikale. Flere beskrev Liu på denne tiden som en «nihilist». På slutten av 80-tallet reiste Liu på en gjesteforelesningsturne i USA og hadde også et opphold ved Universitet i Oslo høsten 1988. Kollegaer og venner han fikk i USA og Norge forteller at Liu virket uredd, sta og veldig opposisjonell – noe som også gjorde at han la seg ut med mange, og kunne bli upopulær også blant dem han i utgangspunktet sto nær politisk.⁶⁸ Ting tyder på at han våknet politisk av sitt utenlandsopphold. For i tillegg til å utgi dikt og bedrive litteraturkritikk, så begynte han på slutten av 80-tallet å ta del i demokratiske bevegelser. Da studentopprørene brøt løs i 1989 reiste han tilbake til Kina fra USA, og sluttet seg til protestene.

Demonstrasjonene og den etterfølgende massakren på Tiananmen-plassen (Den himmelske fredsplass) 4. Juni 1989 skal ha blitt et vendepunkt i Lius liv. Liu gikk fra å være en rabulistisk forfatter og litterær kritiker til å bli en mer alvorstynget politisk opposisjonell. Han gikk fra å være en del av en litterær elitistisk krets, til å bli en forkjemper for folkelig opprør og reformering. Liu skal ha uttalt at oppstanden var det han hele tiden hadde ventet og forberedt seg på.⁶⁹ Under protestene kom Liu til å bli en slags frontfigur for flere av

---

⁶⁶ Det er uklart hvorvidt Ossietzky døde på sykehuset Norend i Berlin eller hjemme i konas leilighet. Han var smittet og plaget med Tuberkolose, som det er spekulert i om han ble påført ved sprøyte i konsentrasjonsleiren.

⁶⁷ De biografiske opplysningene til Liu Xiaobo er hentet fra flere kilder. Blant annet: Jean-Philippe Béja. «Is Jail the Only Place Where One can “Live in Truth”?» I *Liu Xiaobo, Charter 08, and the Challenges of Political Reform in China*, Jean-Philippe Béja, (red.) Et. Al. 15-29. Hong Kong: Hong Kong University Press, 2012.

⁶⁸ Se for eksempel: Daniel Pinheiro Harbo, Dennis Ravndal. «-Fredsprisvinner Liu likte whisky og norske blondiner». *Verdens gang*, 10.10.2010. <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/artikkel.php?artid=10025304> (besøkt 15.6.2013), Kristoffer Rønneberg. «- Han var en svart hest». *Aftenposten*, 8.10.2010 <http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/-Han-var-en-svart-hest-5348380.html> (besøkt 15.6.2013).

⁶⁹ Dette fremkommet i det meget leseverdige og usminkede essayet om Liu skrevet av hans australske venninne; forfatteren og oversetteren Linda Jaivin. *A Nobel Affair – Liu Xiaobo*. i «The Monthly», Desember

studentene, samtidig som han ble utfordret på sitt demokratisyn. Deler av studentopprøret tok til ordet for voldelige aksjoner, og Liu opplevde at hans tanker, inspirert av opplysningstidens ideer om individets ukrenkelig frihet, ikke fant gjenhør i protestenes paroler:

«The Students main mistake is that they have let antidemocratic practices develop in a movement for democracy (...) Of course, the goal of their movement is democracy but the methods and processes they have used to reach it have been undemocratic (...) However, we think that, as a whole, the most serious mistakes are on the side of the government [which] ignored the basic rights of the people as guaranteed by the Constitution.»⁷⁰

Liu tok initiativet til en sultestreik, og ble en av fire uoffisielle ledere av protestene som forsøkte å forhandle med militæret for å unngå en konfrontasjon på Tiananmen-plassen i juni 1989. Demonstrasjonene endte som vi vet tragisk, og Liu ble dømt for sin involvering i protestene og mistet sin stilling ved Beijing pedagogiske Universitet. Det ble også igangsatt en svertetekampanje mot Liu i de offisielle mediene.⁷¹ Liu satt fengslet frem til januar 1991 da han slapp ut etter at hans rolle under demonstrasjonene med å unngå voldelige konfrontasjoner, ble anerkjent. Vendepunktet for Liu hadde også medført at han ikke lenger fikk publisert noe i Kina, men var avhengig av frilansoppdrag fra utenlandske magasiner og støtte fra ulike frivillige organisasjoner som jobbet for demokrati i Kina. Han politiske analyser og dissidenttilværelse gjorde at han fra nå av nærmest kontinuerlig befant seg under myndighetenes radar og overvåking. Liu ble stadig trukket for retten, og satt i husarrest fra 1995 etter å ha tatt til orde for en ny gjennomgang av myndighetenes håndtering av studentopprøret i 1989. Ett år etter husarresten ble han på ny dømt til 3 års opphold i arbeidsleir for å ha forstyrret den sosiale ordenen. Et livsløp som dissident var begynt.

Liu giftet seg med Liu Xia i 1998, og levde utenfor fengselsmurene fra 1999 og frem til 2008. Han ble likevel jevnlig hindret i sitt arbeid og trakassert. Fra 2003-2007 ledet Liu den kinesiske PEN-klubben. Liu skal derimot aldri ha fremstått som noen lederskikkelse i menneskerettighetsbevegelsen i Kina – hverken myndigheter eller tilhengere anså ham som det. Han var først og fremst en svært aktiv skribent, som tross motarbeidingen fra myndighetene fortsatte å publisere utallige artikler og analyser av kinesisk politikk. Spissformulerte og provokative uttalelser forble et varemerke for Liu. Flere slike uttalelser,

---

2010. Tilgjengelig digitalt: <http://www.themonthly.com.au/issue/2010/december/1300234713/linda-jaivin/nobel-affair> (besøkt 30.5.2013)

⁷⁰ Béja, «Is Jail the Only Place Where One Can “Live in Truth”?», 20. Opprinnelig trykt i Liu Xiaobo, «Subverting the System based on Lie with the Truth». Speech for the prize reception of the Democratic Education Foundation (*Minzhu Jiaoyu Jijinhui*) – *Zhengming* [Chengming Magazine] 308 (June 2003): 47-49

⁷¹ Linda Jaivin har skrevet om Liu og hans medsammensvornes involvering i studentprotestene i *The Monkey and the Dragon*. (The Text Publishing Company, 2001).

som omfavnet vestlige ledere og fordømte det kinesiske folks unnfallenhet overfor sine ledere, ble trukket frem av kinesiske myndigheter etter at han vant Nobels fredspris.

Det som ledet til fengslingen av Liu 8. desember 2008 var hans signering og spredning av Charter 08. Et politisk dokument på seks hovedpunkter utarbeidet av kinesiske opposisjonelle i Kina som tok til ordet for et konstitusjonelt demokrati i Kina med flerpartisystem og en rekke politiske reformer. Charter 08 hadde opprinnelig 303 signaturer før det ble spredt på internett og raskt oppnådde i overkant av 10 000 signaturer.⁷² Charteret var planlagt offentliggjort på 60 års dagen for vedtaket *Verdenserklæringen om menneskerettighetene* i FNs generalforsamling (10.12.1948), og hadde hentet sin inspirasjon fra det tsjekkosllovakiske *Charter 77*.⁷³ I følge den anerkjente sinologen Feng Chongyi ved det teknologiske Universitetet i Sydney søkte Charter 08 ikke å revolusjonere det kinesiske styresettet, men fredelig å reformere det innenfra med skritt mot et føderalt system basert på menneskerettigheter. Chongyi har kalt de opprinnelige underskriverne for Kinas liberale gruppering, og pekt på hvordan disse liberale kreftene også finnes innad i det kinesiske kommunistpartiet. Charter 08 greide da også å samle underskrifter fra både liberale krefter innenfor og utenfor kommunistpartiet, selv om sistnevnte var i klart flertall. Kritikken kom fra begge hold: fra i utgangspunktet reformvennlige krefter som mente dokumentet gikk for langt i sin kritikk av og konfrontasjon med kommunistpartiet til opposisjonelle som mente det var for veikt og svakt særlig på sosiale rettigheter. Chongyi mener likevel å påvise at Charter 08 på mange måter innledet en ny æra hva gjaldt samarbeid mellom demokrati- og borgerrettighetsbevegelser i Kina, mellom intellektuelle og brede folkebevegelser. Flere av ideene i Charter 08 skal da også ha blitt gjenspeilet i underskriftskampanjer innad i kommunistpartiet i 2009 rettet mot korrupsjon og mediasensur.⁷⁴ I spørsmålet om hvorfor akkurat Liu ble utpekt og dømt hardest for sin underskrift på charter 08 har enkelte pekt på hvordan han ikke slapp tak i Tiananmen-massakren i 1989. Liu var aldri den mest radikale på den kinesiske dissidentscenen, skal vi tro en av Tiananmen-protestantene, Wang Chaohua, som flyktet til USA i etterkant:

«Moreover, Liu Xiaobo was not the most radical activist writing either online or abroad. In fact, he is often criticized by fellow democracy-fighters for his milder position on constitutional reform (as mentioned above) or his softer approach towards the authorities (e.g. “I have no enemies,” the title of his written final defense at his

---

⁷² For å unngå å bli avfeid som vestlige konspiratører samlet en i første omgang kun signaturer fra kinesere bosatt i Kina.

⁷³ Charter 77 var rettet mot kommunistregime i Tsjekkoslovakia og samlet en bred koalisjon som kritiserte det sittende styret, og deres manglende evne og vilje til å respektere grunnleggende menneskerettigheter.

⁷⁴ Feng Chongyi. «The Threat of Charter 08». I *Liu Xiaobo, Charter 08, and the Challenges of Political Reform in China*, Jean-Philippe Béja (red.) et. Al. 119-139.

trial). What does make Liu Xiaobo stand out among many, I believe, is his unique connection to the Tiananmen Mothers, a group composed of those who lost their loved ones in the bloody oppression of 1989.»⁷⁵

Det har vært antydnet at lederskapet i det kinesiske kommunistpartiet var uenige i hvordan en skulle straffe og håndtere initiativtagerne bak Charter 08 og dissidentene som Liu. Det har vært pekt på hvordan det tok godt over ett år fra han ble fengslet i 2008 til rettssaken begynte, og at venner av ham fikk lov til å reise til Tsjeckia for å motta en menneskerettighetspris i Lius navn under en seremoni hvor en av Lius fremste internasjonale talsmenn, Vaclav Havel, talte.⁷⁶ Det er også bemerkelsesverdig hvor forskjellig mange av de opprinnelige underskriftstagerne har blitt behandlet. Enkelte har kalt fengslingen av Liu en seier for den konservative delen av kommunistpartiet, som ville sette et eksempel overfor høylytte dissidenter.⁷⁷ I rettssaken mot Liu konsentrerte aktoratet seg om spredningen av Charter 08, og seks artikler Liu hadde spredt på internett mellom 2005 og 2008 (Liu har antagelig publisert opp mot hundre forskjellige artikler og kommentarer bare i løpet av disse årene). Aktoratet prosederte på at artiklene brøt, blant annet, en lov mot fabrikasjon av rykter og oppfordringer til undergraving av statsmakten. Liu tilkjennega seg med engang som forfatteren bak artiklene, mens hans forsvarere forsøkte å vise til at hans tekster var beskyttet av retten til fri ytring som er lovfestet både i den kinesiske grunnloven og av internasjonale konvensjoner.⁷⁸ Liu ble 25. desember 2009 dømt til 11 års fengsel for oppfordringer til undergraving av statsmakten – den lengste straffen gitt siden loven i sin nåværende form trådte i kraft i 1997.⁷⁹ Liu soner fortiden straffen sin Jinzhou fengsel i Liaoning provinsen nord-øst i Kina. Hans kone Xia ble ilagt husarrest på samme tid som Liu ble fengslet, og er den eneste som under strenge restriksjoner får besøke Liu.

Liu hadde før rettssaken flere muligheter og åpninger til å flytte i eksil, slik flere venner og kompanjonger av ham alt hadde gjort, men han valgte alltid å bli værende i Kina.

---

⁷⁵ Wang Chaohua. «Why I support Liu Xiaobo's Nobel Peace Prize». *TheChinaBeat.org*, 27.10.2010 <http://www.thechinabeat.org/?p=2793#more-2793> (besøkt 20.8.2013)

⁷⁶ Béja, Hualing, Pils (Red.), *Liu Xiaobo, Charter 08 and the Challenges of Political Reform in China*, 4

⁷⁷ Se for eksempel Timothy Cheek, professor ved University of British Columbia, i dette intervjuet: «Relationship between Chinese Intellectuals and the state» *Youtube*, 8.10.2010 <http://www.youtube.com/watch?v=c90ySwibXv4> (besøkt 10.6.2013)

⁷⁸ For mer utfyllende om rettsaken mot Liu Xiaobo se: Joshua Rosenweig. «The Sky is Falling. Inciting Subversion and the Defense of Liu Xiaobo» i *Liu Xiaobo, Charter 08, and the Challenges of Political Reform in China*, Béja, Hualing og Pils (Ed.), 31-59.

⁷⁹ Fra 1997 og frem til 2010 skal 74 individer ha blitt dømt for undergraving (eller oppfordringer til) av statsmakten. De fleste dommene har vært på 3-5 år. Tallene er hentet fra Rosenweig side 39-40.

4. Kampanjen for Nobels fredspris

Nominasjonsprosessen til Nobels fredspris er som nevnt lukket. Det er bestemte grupper som er berettigede til å sende inn nominasjoner (potensielt sett er riktignok dette ganske mange), og drøftelsene i etterkant foregår i skjul for offentligheten. Antall nominasjoner bak kandidaten skal i utgangspunktet ikke ha noen betydning. Argumentene som fremmes skal tale for seg. Antall nominasjoner som står bak en kandidat er likevel interessant. Det forteller oss noe om stemningsbildet, og i hvilken grad det finnes en slags organisert kampanje bak kandidaten. Vi kjenner til alle navnene på de som sendte inn nominasjoner på Carl von Ossietzky, mens det i Liu Xiaobos tilfelle fortsatt er klausulbelagt.⁸⁰ I strid med nobelkomiteens anmodning, har likevel en del gått offentlig ut med sin nominasjon av Liu. Navnene bak de innsendte nominasjonene forteller oss fra hvilke grupper og segmenter Ossietzky og Liu hentet sin støtte. Det danner også utgangspunkt for å undersøke hvor organiserte de var, og hvordan de fremmet sine kandidater. Regelrette kampanjer for å vinne Nobels fredspris er forøvrig ikke noe nytt fenomen. Allerede i det Nobels testamente ble kjent i 1897 gikk enkelte i gang med en type kampanje for å fremme en kandidat.⁸¹ Ettersom de nominasjonsberettigede ikke innbefatter den vanlige mann i gata, har det gjerne stått kjente og markante personer og organisasjoner bak prisvinnerne. Kampanjen bak Ossietzky og Liu er intet unntak i den sammenheng. I dette kapittelet vil jeg se nærmere på hvem som sto bak, hvordan de jobbet, hvordan debatten forløp og hvordan de til slutt lyktes.

4.1 «Ein tysk bladfyk»

Det var i etterkant av rettssaken i 1931 mot *Die Weltbühne* og redaktøren Carl von Ossietzky, at det for første gang vokste frem en organisert støttegruppe for Ossietzky. Kampanjen hadde i første omgang som mål å skape økt oppmerksomhet rundt Ossietzky og hans sak. Det ble initiert underskriftskampanjer rettet mot Tysklands President Paul von Hindenburg, som en håpte ville lette på soningsforholdene, og etterhvert gi amnesti til Ossietzky. Kampanjen samlet støtte fra inn- og utland. Blant annet PEN, den tyske liga for menneskerettigheter, sosialdemokrater i Reichstag og grupperinger i Frankrike og Storbritannia.

Mobiliseringsgruppen bak Ossietzky håpte at oppmerksomheten rundt hans sak, etter hvert også kunne bidra til å rette verdens oppmerksomhet mot behandlingen av andre opposisjonelle i Tyskland. Underskriftskampanjen viste at Ossietzky hadde støtte, og soningen

---

⁸⁰ Nominasjonene som Nobelkomiteen mottok for 2010 vil åpnes for allmennheten i 2060.

⁸¹ Se f.eks Bjørnstjerne Bjørnsons kampanje for Henri Dunant og Frédéric Passy i Hoem, *Det evige forår 1899-1910*, 96-97

ble forkortet, og Ossietzky fikk god behandling i fengslet.⁸² Da han slapp ut igjen fortsatte han, tilsynelatende uten frykt, akkurat som før dommen. Den første artikkelen Ossietzky slapp var en sterk advarsel mot de tyske nasjonalsosialistene. Med navns nevning angrep han nazitoppene Hitler, Göring og Goebbels, og fortsatte ufortrødent sin agitasjon mot den tyske militarismen.⁸³

For støttegruppen innebar den nazistiske maktovertagelsen at arbeidet deres ble enda mer prekært. Flere venner, kollegaer og meningsfeller av Ossietzky flyktet fra Tyskland etter at naziststyret trådte i kraft, og rommet for opposisjon i det nye Tyskland ble stadig mindre. Ossietzky fikk kun uker i frihet, før han ble tatt i dragsuget av riksdagsbrannen. Det var på denne tid at ideen om å få tildelt Ossietzky Nobels fredspris utviklet seg. Historiker Elisabeth Thue har i støttegruppas arkiver funnet at fredsprisen ble et uttalt mål for støttegruppen fra mai 1934.⁸⁴ Denne datoen stemmer overens med tidspunktet de første brevene med støtte til Ossietzky ankom Nobelkomiteen.

Mobiliseringsgruppa bak Ossietzky bestod i begynnelsen av tyske venner som var gått i eksil i Paris. Herifra startet og ledet de byggingen av det som utviklet seg til et nettverk av kjente og ukjente støttespillere over hele Europa og Amerika.⁸⁵ Støttespillerne jobbet for å gjøre Ossietzkys historie kjent i sin respektive land, og for å fremføre argumentene for hans fredspriskandidatur. Den uoffisielle lederen av kampanjen var Ossietzkys arvtager i *Die Weltbühne* og lederen av det den tyske menneskerettighetsligaen, Hellmut von Gerlach. Etter Gerlachs død i 1935 sto Hilde Walter i spissen for mobiliseringen. Walter var tidligere kollega av Ossietzky i blant annet *Die Weltbühne*, og hadde emigrert til Paris i 1933. Walter var også en av få som hadde fått besøke Ossietzky i Sonnenburg, hvor han satt det første året etter fengslingen i 1933. Walter møtte da en mishandlet Ossietzky som mest sannsynlig var utsatt for tortur.⁸⁶ Umenneskelig behandling, tortur og systematisk nedbryting var historier som gikk igjen også hos andre fengslede opposisjonelle i Tyskland på 1930-tallet. Hvorfor akkurat Ossietzky skulle få så stor oppmerksomhet, skyldes antageligvis hans mange og driftige

---

⁸² Deak, *Weimar Germany's left-wing Intellectuals. A political history of the Weltbühne and its circle*. Kapittel; «The Weltbühne Trial», og «Walking the Tightrope». (187-199).

⁸³ Deler av artikkelen er blant annet gjengitt i Frede Castbergs redegjørelse over Carl von Ossietzky i *Redegjørelsene for Nobels Fredspris 1931-1939*, s 57-73

⁸⁴ Elisabeth Thue. *Nobels fredspris til Ossietzky. Tyske reaksjoner og konsekvenser for forholdet mellom Tyskland og Norge*, (Hovedfagsoppgave i historie. Universitetet i Oslo, 1994), 31. Også Willy Brandt nevner våren 1934 som kampanjens start.

⁸⁵ I brev og bøker brukes gjerne betegnelsen: Freundeskreis Carl von Ossietzky eller Carl von Ossietzky Committee. I oppgaven vil jeg for enkelthets skyld bruke begrepet støttespillere/forkjempere som også innebærer de uten direkte link til denne gruppen.

⁸⁶ Hilde Walter. *Victims of Fascism. Carl von Ossietzky*. (Free World, Vol. 2, 1942) 148-153. Finnes også digitalt: <http://www.unz.org/Pub/FreeWorld-1942mar-00148> (lastet ned 18.6.2013)

venners mobilisering.

4.1.1 Mobiliseringen

Hellmut von Gerlach hadde et stort nettverk i hele Europa gjennom sitt mangeårige arbeid i fredsbevegelser. En av vennene var medlem av Nobelkomiteen, Christian Lange.⁸⁷ Lange hadde selv lang fartstid i det som fantes av fredsarbeid og fredsorganisasjoner i Europa, og deres veier hadde krysset mange ganger. Gerlach spurte derfor Lange til råds om hvordan de skulle gå frem for å fremme Ossietzkys kandidatur. Lange ba dem ikke fokusere på at prisen kunne bli brukt til å få Ossietzky fri, men heller legge frem velbegrunnet dokumentasjon på Ossietzkys fredsarbeid.⁸⁸ Og det gjorde de: Innen fristen for fredsprisen i 1935 (31. januar), hadde det kommet inn seks forskjellige offisielle nominasjoner på Ossietzky til Nobelkomiteen, i tillegg til en rekke uoffisielle oppfordringene. Flere nominasjoner og støtteerklæringer var sendt inn allerede sommeren 1934, men disse kom for sent for å bli vurdert til fredsprisen i 1934. Bak oppfordringene sto i hovedsak tyske venner og tidligere kollegaer av Ossietzky i eksil.⁸⁹ Bak nominasjonene i 1935 sto blant annet Gerlach selv, og den kjente amerikanske kvinneaktivisten og fredsprisvinneren av 1931 Jane Addams. Sammen med Gerlachs fyldige nominasjonsbrev, fulgte det tidligere tekster av Ossietzky fra *Die Weltbühne*, deriblant en hyllest av Fridtjof Nansen.⁹⁰ Gerlach visste nok hvor stor Nansen fortsatt var i den norske offentligheten, og så lenge det rådte tvil om Ossietzkys politiske bakgrunn var det ikke dumt å kunne påvise Ossietzkys beundring for Nansen. I løpet av 1936 dukket det også opp en rekke korte bøker og pamfletter om Ossietzky – på engelsk, tysk og skandinavisk. Støttegruppen tok ingen hvileskjær i sin kamp.

Arbeiderpartiets stortingsgruppe foreslo i 1935 den svenske advokaten og politikeren Carl Lindhagen (som for øvrig hadde vært sentral ved behandlingen av Alfred Nobels testamente), mens flertallet av nominasjonene hadde gått til den forhenværende brasilianske utenriksministeren Afranio de Melo Franco. De fleste spekulasjonene utover sommeren og høsten 1935 gikk likevel på at Ossietzky var favoritten. *New York Post* var av de som sendte brev til Nobelkomiteen med spørsmål om hvor mye det egentlig lå i disse ryktene, og

---

⁸⁷ Christian Lange var ikke bare medlem av Nobelkomiteen, men også tidligere sekretær og vinner av Nobels fredsprisen (1921)!

⁸⁸ Se for eksempel: Irwin Abrams. *The Multinational Campaign for Carl von Ossietzky*, 1991. <http://www.irwinabrams.com/articles/ossietzky.html> (lastet ned 14.11.2012)

⁸⁹ Se for eksempel brev fra Bertold Jacob datert 25. Mai 1934. NI arkiv. Innkomne skriv 1934. Brev 312; Fra Kurt Grossmann og Deutsche Liga für Menschenrechte datert 4. Juni 1934, Brev 317; Fra Kurt Tucholsky datert 27. September 1934, Brev 506.

⁹⁰ NI arkiv. Prisforslag 1935. mappe 49.

understreket at de selv ønsket en slik utdeling velkommen.⁹¹ Det forteller oss at Ossietzky allerede sommeren 1935 var blitt aktuelt navn også i USA. Av de som hadde forsøkt å nominere Ossietzky i 1935 uten å være nominasjonsberettiget (eller for sent ute), var blant annet amerikanske arbeiderforeninger, kongressrepresentanter og det amerikanske sosialistpartiet.⁹² Støtten i USA kan blant annet ha skyldes den fremtredende støttespilleren mobiliseringsgruppa hadde; Albert Einstein. Einstein brukte navnet og posisjonen sin aktivt til å fremme Ossietzkys sak. Deres veier skal ha krysset hverandre på et masse møte mot krig i Tyskland hvor de begge holdt tale, og Einstein skal ha holdt Ossietzky høyt.⁹³ I tillegg til å holde kontakten med gruppa i Paris, skal Einstein ha fått med seg den amerikanske fredsbevegelsen på å fronte Ossietzkys sak.

En annen kjent tysk Ossietzky-forkjemper i eksil var forfatteren Thomas Mann. Fra Sveits skrev han om Ossietzky til aviser, og til Nobelkomiteen. Hverken Einstein eller Mann var berettiget til å foreslå kandidater til fredsprisen, men begge sendte høsten 1935 inntrengende brev til Nobelkomiteen hvor de ba om at Ossietzky ble tildelt fredsprisen for sine gjerninger og lidelser.⁹⁴ Et stort antall professorer fra Sveits sendte også inn sine anbefalinger høsten 1935, og flere av dem skulle senere nominere Ossietzky offisielt i 1936.⁹⁵

Ossietzky var åpenbart en av de kandidatene som hadde nådd lengst opp, og den fyldigste kandidatrapporten fra 1935 omhandlet Ossietzky. Den var skrevet av professor i sosialøkonomi og historiker Wilhelm Keilhau som var en mye brukt konsulent for Nobelkomiteen. Redegjørelsen var en slags biografi over Ossietzkys politiske standpunkter, og karrieremessig utvikling. Ossietzky ble beskrevet som en mann med sterk karakter og fortjenende til hedersbetegnelsen «Riddersmann» i følge Keilhau. Rapporten konkluderte med en sterk og varm anbefaling av Ossietzky.⁹⁶

Komiteen valgte i 1935 å utsette beslutningen, og dermed reservere prisen for det neste året. Dette var ikke uvanlig de første tiårene i fredsprisens historie. Samtidig var situasjonen den at en politisk opposisjonell av Ossietzkys type, aldri hadde vunnet fredsprisen. Aldri før hadde en som sto i direkte konflikt med sin egen stat, blitt tildelt fredsprisen. Utsettelsen gikk ikke upåaktet hen i dagspressen. Mens Aftenposten skrev at

---

⁹¹ NI arkiv. Innkomne skriv 1935. (1.7.1935) (Mappe 282 og 283)

⁹² NI arkiv. Innkomne skriv 1935, brev 285; Prisleisforslag 1935, mappe «Diverse papirer vedrørende Ossietzky».

⁹³ ibid

⁹⁴ Thomas Mann: NI arkiv. Innkomne brev 1935 (401). Albert Einstein: NI arkiv. Innkomne brev 1935 (441)

⁹⁵ NI arkiv. Innkomne skriv 1935. (472)

⁹⁶ Wilhelm Keilhau. *Redegjørelsene for Nobels Fredspris 1931-1939*. 1935, «Carl von Ossietzky». S 43-54

«(...) det vilde være en hån mot selve fredens ide og utdele denne pris til Ossietzky»,⁹⁷ skrev Hardanger Arbeiderblad på lederplass at «feighet og nazivenlighet (sic) dikterer Nobelkomiteen».⁹⁸

Fra tysk side, som fulgte nominasjonsprosessen med spenning, ble utsettelsen tolket som at utenriksminister Halvdan Koht hadde stoppet tildelingen. Også samtidens aviser og senere artikler har derfor spekulert i om utsettelsen skyldtes tysk press. Det er derimot lite sannsynlig at tysk press spilte noen rolle. Til det var den tyske motstanden for svak og spredt i 1934 og 1935.⁹⁹ Hvordan var så stemningen for Ossietzky innad i nobelkomiteen i 1935? Den senere svært så kjente Willy Brandt skrev i et brev til Hilde Walter 23. Mars 1936 at Christian Lange i fortrolighet hadde medelt ham, at Lange selv var den eneste som hadde stemt for Ossietzky.¹⁰⁰ Fra Kohts dagbøker kan vi derimot lese en annen versjon. I følge Koht skal Lange ha gått inn for Lord Cecil (engelsk statsmann som vinner prisen i 1937), mens de andre stemte for andre kandidater eller var så i tvil at de ville utsette avgjørelsen.¹⁰¹ Koht selv var i tvil om Ossietzkys fredsarbeid var betydelig nok. Usikkerheten og tvilen var stor, og det var årsaken til utsettelsen. Om noen i det hele tatt stemte for Ossietzky i 1935, kan det ha vært Lange. Men det skulle forandre seg.

For mobiliseringsgruppen trigget utsettelsen i 1935 en ny og forsterket innsats. En intensiverte kontakten mot Norge og sentrale personer med innflytelse i og overfor Nobelkomiteen, i tillegg til parlamentarikere og fredsbevegelser i andre land. I Sverige startet Mia Leche Löfgren, en kjent svensk pasifist og foredragsholder, en komite for Ossietzky.¹⁰² Komiteen ble, sammen med den tyske flyktningen og Ossietzky-biografen Kurt Singer, en viktig støttespiller også for Ossietzkys datter Rosalinde som hadde flyttet til Sverige i 1935. Den svenske komiteen, i likhet med danske og norske støttespillere, forsøkte flere ganger å komme i kontakt med Ossietzky i fangeleirer og etter hvert på sykehuset. De måtte reise hjem igjen med uforrettet sak hver gang. Britiske kvekere var antagelig de eneste som nådde igjennom og fikk kontakt.

---

⁹⁷ «I åndsfrihetens navn» *Aftenposten*, nr. 638. 16.12.1935

⁹⁸ Hardanger Arbeiderblad. nr. 93. 27.11.1935

⁹⁹ Konklusjonen tilhører Elisabeth Thue som drøfter den tyske motstanden i «Nobels fredspris og diplomatiske forviklinger. Tysk-Norske forbindelser i kjølvannet av Ossietzky-saken». I *Forsvarsstudier*, nr.5 (1994). Institutt for forsvarsstudier. http://brage.bibsys.no/fhs/bitstream/URN:NBN:no-bibsys_brage_17307/4/FS0594.pdf 13-16

¹⁰⁰ Willy Brandt. «Die Nobelpreiskampagne für Carl von Ossietzky. Mit den Briefen an Konrad Reisner und Hilde Walter». *Oldenburger Universitätsreden*. Nr. 20, (1988): 48-49

Tilgjengelig digitalt på: <http://oops.uni-oldenburg.de/1181/1/ur20.pdf> (besøkt 17.6.2013)

¹⁰¹ NI arkiv. Halvdan Kohts dagbok. 18.11.1936

¹⁰² Löfgren, *Carl von Ossietzky. Den siste tyske fredspristagaren*, 296-299

På slutten av 1935 og i januar 1936 begynte det å strømme inn med nye offisielle nominasjoner på Ossietzky til Nobelkomiteen. Det kom fra statsråder, parlamentsmedlemmer og professorer i hele Europa. Fra Frankrike og Sveits til Tsjekkoslovakia og Sverige.¹⁰³ Politisk sett synes kampanjen å ha samlet støtte fra både sosialister og liberalere. Om støtten fra Frankrike skriver Nobelhistoriker Irwin Abrams, at den hadde støtte fra både de liberale og de sosialistiske grupperingene.¹⁰⁴ Støtten fra Sveits var også bred, og inkluderte de fleste partiene samt den konservative katolske presidenten. Henvendelsen til Nobelkomiteen fra de sveitsiske forslagsstillerne ble gjengitt i *Tidens Tegn* hvor det ble uttalt: «Hvis vår kandidat får fredsprisen vil vi betrakte det som en protest mot den krigspolitik som særlig føres av diktaturstyrte land, og som en bekreftelse av fredstanken».¹⁰⁵ Flere av begrunnelsene fulgte en standardisert tekst. Her ble det vektlagt Ossietzkys politiske uavhengighet, hans uredde og prinsippfaste pasifisme, og hvordan han var et symbol for alle fredsforkjempere i Europa. Fra de britiske, svenske og danske parlamentene kom støtten hovedsakelig fra sosialdemokrater, men også en del kommunister.¹⁰⁶ Blant de britiske underskriverne fantes blant annet den senere statsministeren Clement Attlee.¹⁰⁷ Også amerikanske akademikere og britiske arbeiderforeninger sto for en mengde nominasjoner, selv om flere av dem ikke ble anerkjent som offisielle nominasjoner.¹⁰⁸

I takt med mobiliseringen for Ossietzky, økte også Tysklands bekymring. Tyske sendemenn skal ha protestert overfor sveitsiske og svenske myndigheter da nominasjonen fra parlamentsmedlemmene i de respektive landene ble kjent. Legasjoner i andre land ble også oppfordret til å protestere om nominasjoner ble gjort kjent, og i Norge ble de bedt om å forsøke å få Nobelkomiteen til å la være å velge Ossietzky. Den tyske sendemannen Rohland skal ha fått et møte med utenriksråd Ludvig Aubert, og overfor ham gjort klart tyske betenkeligheter.¹⁰⁹ De var likevel først i etterkant at Norge virkelig skulle få merke den tyske motstanden mot en fredspris til Ossietzky.

Stang og Nobelkomiteen opplevde disse årene stort press. Ossietzky-nominasjonen

---

¹⁰³ Alle nominasjonene til Ossietzky ligger tilgjengelig på: «Nomination Database – Peace». *Nobelprize.org*. 18.1.2013

http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/nomination/nomination.php?action=simplesearch&string=Ossietzky&start=11

¹⁰⁴ Abrams, *The Multinational Campaign for Carl Von Ossietzky*.

¹⁰⁵ *Tidens Tegn*. 18.1.1936

¹⁰⁶ NI arkiv, prisforslag 1936, mappe «Div. Korrespondanse Ossietzky». 124-126

¹⁰⁷ NI Arkiv. Prisforslag 1936. Brev 165

¹⁰⁸ NI arkiv, prisforslag 1936, mappe «Div. Korrespondanse Ossietzky».

¹⁰⁹ Thue, *Nobels fredspris til Ossietzky. Tyske reaksjoner og konsekvenser for forholdet mellom Tyskland og Norge*, 65-67

høstet enorm medieoppmerksomhet, og oppfordringene strømmet inn til komiteen som aldri før. Det var en politisk dimensjon og verkebyll ved Ossietzky-saken som ingen tidligere nominasjoner hadde tilført. Stang etterstrebet hele tiden å holde Nobelinstituttet og komiteens sti ren og utenfor politisk spill, men det skulle bli vanskeligere og vanskeligere. Sommeren 1936 høstet de sterk kritikk i pressen for utlån av Nobelinstituttets lokaler til det som angivelig var en nazi-vennlig organisasjon, *The Nationalist International*. Organisasjonen hadde i ettertid brukt Nobelnavnet på brev, og delte også ut medaljer til sine deltagere med Nobel-emblemet. Stang hadde i ettertid måtte beklage og bedrive brannslukning.¹¹⁰ Da Oslo Arbeidersamfund ville invitere ham til å snakke om Nobelinstituttet, valgte han til slutt å avslå, Stang verget seg for å komme i en situasjon hvor han måtte forklare og forsvare komiteens valg.¹¹¹ Presset som Nobelkomiteen opplevde ble også rapportert i mediene. *Dagbladet* meldte 18. November at det var fremkommet tyske trusler mot Nobelkomiteen.¹¹² Koht selv nektet derimot, på spørsmål fra *Dagbladet* noen dager senere, at det hadde blitt utøvet press fra Tyskland.¹¹³ På den annen side skrev Koht i sin dagbok at han ikke hadde «tal på alle dei gongene dei tyske sendmennene var hos meg og klage på tysk-fiendskap i pressa og på andre måter».¹¹⁴

4.1.2 Ossietzky og norske arbeiderbevegelsen

I Norge var Mimi Sverdrup Lunden kontaktpersonen for mobiliseringsgruppen i Paris. Sverdrup Lunden var foruten å være forfatter og oversetter, leder i *Den norske avdeling av kvinnenenes verdenskomité mot krig og fascisme*. Denne plattformen brukte hun til å fremme Ossietzkys kandidatur, og i Norge var hun en av dem som sto i spissen for å gjøre hans sak kjent for det norske publikum, gjennom foredrag og appeller. Lunden ble rekruttert av Hilde Walter, og fra høsten 1935 og frem til Ossietzky vant oppdaterte Lunden og Walter hverandre jevnlig med stemningsrapporter, presseklipp og siste nytt om Ossietzky. Om lag hundre brev ble sendt mellom Walter og Lunden.¹¹⁵ Sommeren 1936 fikk Sverdrup Lunden i stand et møte mellom Hilde Walter og Martin Tranmæl. Walter var kommet til Norge for å gjøre en siste anstrengelse i å fremme Ossietzkys sak.¹¹⁶ Et møte med Tranmæl var naturligvis svært ettertraktet. Tranmæl gikk for å være av de mest innflytelsesrike i arbeiderbevegelsen. Han

¹¹⁰ Presseklipp og detaljer rundt utlånet finnes i NI arkiv. Innkomne skriv 1936. Mappe 270

¹¹¹ Nasjonalbibliotekets arkiv. Brevs. 386. Brev fra Fredrik Stang til Halvdan Koht. 4.9.1936 + 8.9.1936

¹¹² *Dagbladet*. Nr 269. 18.11.1936

¹¹³ *Dagbladet*. Nr 272. 21.11.1936

¹¹⁴ Halvdan Koht. *Norsk utanrikspolitikk fram til 9. April 1940. Synspunkt frå hendings-tida*. (Oslo: 1947), 14

¹¹⁵ Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek. Mimi Sverdrup Lunden. Korr. Med Hilde Walter (Paris) ang. Carl von Ossietzky. (Kopier fra IISG Amsterdam: Arkiv Freundeskreis Carl von Ossietzky, 25,26)

¹¹⁶ Aase Lionæs. *Tredveårskrigen for fred. Høydepunkter i Nobelkomiteens historie*, 9-10

var redaktør i Arbeiderbladet, og i tillegg varamedlem til Nobelkomiteen. Kun få måneder etter møtet med Walter førte omstendighetene til at Tranmæl selv gikk inn i Nobelkomiteen. Hva Tranmæl mente om Ossietzky var det ingen tvil om. Han hadde alt før møtet med Walter gjort sitt syn klart gjennom kommentarer og ledere i Arbeiderbladet. Ossietzky var en fredsvenn.

Mannen som trolig gjorde mer enn noen annen for å gjøre Ossietzky kjent i offentligheten og i Arbeiderbevegelsen, var Willy Brandt.¹¹⁷ Brandt hadde oppholdt seg i Norge siden 1933 og ble raskt innlemmet i Arbeiderbevegelsen hvor han gjorde karriere som skribent med analyser av utviklingen i Tyskland. Gjennom Walter ble han tidlig trukket inn i kampanjen for Ossietzky, og Walter satte han i kontakt med Sverdrup Lunden.¹¹⁸ Brandt hovedinnsats gikk på å produsere et stort antall artikler om Ossietzky i ulike arbeideraviser, og rapporter til Paris om arbeidet i Norge.¹¹⁹ Brandt skrev i senere selvbiografier at motivasjonen for kampanjen var å «kombinere symbolsk hjelp med symbolsk fordømmelse av regime, det kunne bli en moralsk seier for det «andre Tyskland».¹²⁰ I så måte hadde enkelte av Ossietzky-kritikerne rett sin kritikk – noe av motivasjonen bak prisen var å ramme de tyske styresmaktene politisk.

Det er flere episoder som forteller om Arbeiderbevegelsens støtte til Ossietzkys kandidatur. I følge Brandt, og flere Ossietzky-biografer, skal det ha foregått massedemonstrasjoner for Ossietzky i det norske arbeidermiljøet allerede sommeren 1934.¹²¹ Tall som 50 000 og 55 000 nordmenn nevnes. Ingen av forfatterne utdypet noe mer om dato eller anledning, men antagelig siktes det til en stor arbeiderdemonstrasjon som pågikk foran Stortinget 8. Juni 1934. Demonstrasjonene samlet nærmere 50 000 mennesker og protestene dreide seg i utgangspunktet om et lovforslag knyttet til nye streike- og lockoutregler. Toget skal også ha hatt paroler mot krig og fascisme.¹²² Kun dager i forveien skal en tysk sosialdemokrat, Gerhart Seger, som hadde flyktet fra konsentrasjonsleiren i Oranienburg, ha holdt flere foredrag på Folkets Hus om situasjonen for tyske opposisjonelle. Han reiste rundt

---

¹¹⁷ Willy Brandt hadde oppholdt seg i Norge siden 1933, og ble raskt en del av norsk arbeiderbevegelse. Han var født Herbert Ernst Karl Frahm, og tok Willy Brandt opprinnelig som et dekknavn. Han skulle senere i kraft av ostpolitikken han gjennomførte som Forbundskansler i Vest-Tyskland, vinne fredsprisen i 1971.

¹¹⁸ Arbark. Mimi Sverdrup Lunde. Korr. Med Hilde Walter (Paris) ang. Carl von Ossietzky. (Kopier fra IISG Amsterdam: Arkiv Freundeskreis Carl von Ossietzky, 25,26) Brev fra Walter til Lunden, 15.10.1935

¹¹⁹ Willy Brandt skrev gjerne artiklene under pseudonymet Felix Frank. Lorenz, Einhardt. *Willy Brandt i Norge Eksilåra 1933-1940*. (Oslo: Tiden forlag, 1989), 55

¹²⁰ Willy Brandt. *Frihet fra Venstre: erindringer 1930-1950*. (Oslo, Cappelen, 1983), 90

¹²¹ Kurt Singer. *Carl von Ossietzky. Fredkämpen i Konzentrationsläger*. (Stockholm, 1936), 56 ; Willy Brandt. *Die Nobelpreiskampagne für Carl von Ossietzky*: (Oldenburger Universitätsreden, nr. 20, 1988), s 9.

¹²² For mer om demonstrasjonen, se: Lill-Ann Jensen, «I hammerens tegn. Nye agitasjons- og propagandaformer i norsk arbeiderbevegelse på 1930-tallet» i *Arbeiderhistorie* (2002), 101-119.

på en slags bokturne og solgte bøker under overskriften: «Første autentiske beretning fra en konsentrasjonsleir». Einar Gerhardsen var av dem som reiste med ham, og oversatte til norsk for arbeiderne.¹²³ Seger levendegjorde og aktualiserte tyske krigsfangers skjebner. Svaret på spørsmålet om arbeiderdemonstrasjoner for Ossietzky er antagelig at flere av parolene også tok opp tyske politiske fanger og antifascister som Carl von Ossietzky.

Også Arbeidernes idrettsforbund (AIF) engasjerte seg i Ossietzky-saken. Da spørsmålet om en eventuell boikott av Berlin-OL sommeren 1936 kom på dagsorden, valgte medlemsorganet til AIF, *Norsk Idrett*, å ta opp Ossietzky i en lederartikkel kalt «Idrettens bødler»: «Vi ber dem tenkte på Carl von Ossietzky. De brune makthaverne som skal hilse våre idrettsmenn velkommen, tar langsomt livet av ham».¹²⁴

Mengden av brev fra norske privatpersoner som ankom Nobelkomiteen i 1936 til støtte for Ossietzky ble fulgt av en offisiell nominasjon fra Arbeiderpartiets stortingsgruppe. Brevet var signert formann Sverre Støstad og Børge Olsen-Hagen, og på samme tid sendte også Arbeiderpartiets sentralstyre inn en anbefaling på Ossietzky undertegnet Oscar Torp.¹²⁵ Den andre norske nominasjonen kom fra professor i filosofi og psykologi Harald Schjelderup. Han skal ha blitt overtalt av Mimi Sverdrup Lunden.¹²⁶ Ossietzky hadde vunnet arbeiderbevegelsens hjerte. Brandts kontaktnettverk og kunnskaper om norsk politikk må kombinert med Sverdrup Lundens engasjement ha vært uvurderlig for gruppas evne til å nå igjennom den norske offentligheten med Ossietzkys historie.¹²⁷

4.1.3 Debatten og avisenes dekning

I det drøye året som går fra spekulasjonene om Ossietzky kom til å vinne sommeren 1935 og frem til han tildeles Nobels Fredspris 24. november 1936, var norske aviser fylt med knallhard polemikk, og erklæringer for og imot Ossietzkys kandidatur. Det ble en debatt mange tok del i, og som særlig engasjerte våre forfattere og intellektuelle. Selv om spørsmålet i hovedsak gikk på hvem en anså Ossietzky for å være, og hvorvidt han var verdig en Nobels fredspris – så grep også debatten inn i mange av samtidens mest brennbare spørsmål. Hva skulle Norges politikk overfor stormaktene være? Hva innebar vår nøytralitetspolitikk? Hvilken rolle og sammensetning skulle Nobelkomiteen ha? Var Ossietzky en kommunistisk

---

¹²³ Petter Larsen. *Da de så våren komme*. (Oslo: Tiden, 1983), 150-151

¹²⁴ Gjengitt i: Tormod Valaker. *Litt fascisme, hr. statsminister! Historien om den borgerlige pressen og fascismen*. (Oslo: Aschehoug, 1999) 138

¹²⁵ NI arkiv. Prisforslag 1936. Brev 34. (22. Jan. og 23. Jan 1936)

¹²⁶ Abrams, *The Multinational Campaign for Carl Von Ossietzky*, 1991

¹²⁷ Willy Brandt har skrevet om sitt bidrag til Ossietzky-kampanjen flere steder, blant annet: Brandt, *Die Nobelpreiskampagne für Carl von Ossietzky*. Willy Brandt. *Min vei til Berlin*. (Oslo, Cappelen, 1960).

landsforræder, eller var han en fredsvenn i et totalitært regime? Slik engasjerte den mer enn en ordinær fredsprisutdeling og utover til det ganske land og folk

Et eksempel på en forholdsvis liten lokalavis som skrev og engasjerte seg i Ossietzky-saken var Skien og Telemarks lokalavis Varden, som 25. Oktober 1935 trykket en lengre og informativ artikkel om Ossietzkys historie, hvor artikkelforfatteren konkluderte med at «Ein slik mann burde få vita at han hev Civilisasjonen på si sida. Og fredsprisen og ein internasjonal presse- og diplomataksjon kunde kanskje få honom ut or helvete i Papenburg».

¹²⁸ Papenburg var arbeidsleiren Ossietzky var blitt forflyttet til på slutten av 1934 etter Sonnenburg. Her var han satt til hardt tvangsarbeid. Beskrivelsene og begrunnelsene en Venstreavis som Varden brukte, skilte seg ikke nevneverdig fra de arbeideravisene brukte, eller for den saks skyld en radikal avis som Mot Dag.¹²⁹ Begrunnelse, slik det også lød fra internasjonalt hold, fulgte gjerne 2 spor.

1. Ossietzky var en sann fredsaktivist som gjennom sin kritiske journalistikk aktivt hadde kjempet for nedrustning, forbrødring og fred på det europeiske kontinentet.
2. Ossietzky var et symbol på diktaturers undertrykkelse, og en pris til ham ville bli tolket som en protest mot disse og kunne hjelpe ham ut av fengsel.

I all hovedsak gikk Arbeiderpressen sterkt inn for å gi Ossietzky prisen, mens Bondepartipressen og de borgerlige avisene var skeptiske eller sterke motstandere. De mest kritiske avisene var Morgenbladet, Nationen og Aftenposten. Venstrepressen var som sitt parti og sine folk alltid har vært: splittet. Liberale Dagbladet gikk sterkt inn for Ossietzky og trykket stadig støtteinnlegg fra norske forfattere. De ulike distrikts- og lokalavisene med tilhørighet i Venstre var derimot delte i sin oppfatning av Ossietzky. Splittelsen gikk gjerne i samme region, for eksempel i Møre og Romsdal hvor de to venstreavisene Romsdalsposten og Sunnmørsposten inntok diametralt forskjellige posisjoner i synet på Ossietzky.¹³⁰ Dikotomien Ossietzky ble plassert i var fredsforkjemper versus landsforræder. For de som var motstandere lød gjerne begrunnelsen:

---

¹²⁸ Varden, 25.10.1935

¹²⁹ Mot Dag var et tidsskrift og en organisasjon for venstreradikale på 20- og 30-tallet. I utgangspunktet innenfor Arbeiderpartiet, og senere innenfor Norge kommunistiske parti.

¹³⁰ Romsdalsposten og Sunnmørsposten kritiserte hverandres standpunkt i Ossietzky-saken på lederplass og i kommentarer fra senhøstes 1935 og gjennom hele 1936. Romsdalsposten var forkjemper for å gi Ossietzky Nobels Fredspris, mens Sunnmørsposten var motstandere.

1. Ossietzky har ikke nedlagt et arbeid eller utført noen dåder så store at de fortjener en fredspris.
2. Forkjemperne, gjerne identifisert som kommunister/venstreradikale, bruker Ossietzky som et politisk våpen i sin agitasjon mot Tyskland.
3. Gis man fredsprisen til Ossietzky, vil det skade Nobelkomiteens anseelse, og Norges omdømme i Tyskland.

Flere mente at kampanjen først og fremst var iscenesatt av radikalere som «syntes mer å ta sikte på å terge Hitler enn på å finne den rette mann å gi Nobelprisen til» for å sitere *Venstreavisa Nidaros*.¹³¹ Generelt syntes den borgerlige pressen å være mer opptatt av hvilke reaksjoner prisutdelingen ville gi i utlandet, enn hva forkjemperne var. Støttespillerne konsentrerte seg i større grad om Ossietzkys sak, og i mindre grad om hvordan Tyskland eventuelt ville reagere. Noen valgte å imøtegå de borgerlige avisenes bekymring for tyske reaksjoner, med at dette var et spørsmål komiteen ikke kunne eller skulle forholde seg til.

Da datoen for annonseringen av prisen for 1936 og 1935 nærmet seg, steg temperaturen og spekulasjonene ytterligere. *Aftenposten* skrev 18. November 1936 at «Det er klart at det ikke er saklige hensyn, men partipolitiske lidenskaper som har bragt Ossietzky i forgrunnen. Og det vil gjøre et dypt skår i Nobelkomiteens og Stortingets anseelse om han blir tildelt prisen. Hvis Ossietzky var en mann av dimensjoner vilde han på de givne premisser frabe sig Nobel fredspris».¹³²

Andre kandidater det ble spekulert i som vinnere, var den Tsjekkoslovakiske presidenten Masaryk, og mannen bak de moderne Olympiske leker, Pierre de Coubertin, Nansenbyrået i Geneve og Prins Carl av Sverige. For sistnevnte tilkom det et stort antall støttebrev fra Sverige. Hilda Walter har hevdet at Prins Carls kandidatur i likhet med rasehygieniker Alfred Plötz, og Coubertins var støttet og initiert fra de tyske nazimyndighetene som på denne måten håpte å «utkonkurrere» Ossietzky. Elisabeth Thue finner i derimot lite støtte i kildene for en slik påstand. Til det er båndene mellom de som foreslo Plötz og Prins Carl, til Goebbels for diffus og motstridene. Thue holder derimot døra åpen for tysk innblanding i Coubertins kandidatur. Coubertin var en god motkandidat sett fra tysk side, som kunne bringe oppmerksomheten mot de vellykkede tyske OL-arrangementene samme år, fremfor en landets opposisjonelle som Ossietzky. Statssekretær Funk i propagandaministeriet skal etter vinter-OL i Garmisch Partenkirchen ha fått ideen om at å foreslå Coubertin til Nobels fredspris. Støtten materialiserte seg i møter med kretser nær

¹³¹ *Nidaros*. Nr 270. 18.11.1936

¹³² *Aftenposten* morgenutg. Nr. 582. 18.11.1936

Nobelkomiteen og hos den norske legasjonen i Berlin hvor tyske sendemenn skal ha reklamert for en pris til Coubertin (samtidig med advarsler mot en pris til Ossietzky).¹³³

4.1.4 Ossietzky-striden i det norske forfattermiljøet

Noe av det bemerkelsesverdige rundt den voldsomme debatten som tok til i avisene om Ossietzky fra høsten 1935 av, var det sterke innslaget og engasjementet fra norske forfattere. I de mange memoar- og biografibøkene fra forfattere som var på sin høyde på 30-tallet, går Ossietzky-striden igjen.¹³⁴ Når en ser på veien til fredsprisen for Ossietzky, er det et spesielt leserinnlegg mer enn noe annet som preget offentligheten, og ironisk nok kom til å fremme Ossietzkys kandidatur. Det ble forfattet av Knut Hamsun, som allerede sommeren 1934 var blitt spurt om å støtte en underskriftskampanje rettet mot Adolf Hitler for å få Ossietzky ut av konsentrasjonsleiren. Hamsun avvist forespørselen tvert, med den begrunnelse at han ikke ønsket å blande seg inn i Tysklands indre styre. Hamsun svarte også at Tyskland nok hadde gode grunner for å opprette konsentrasjonsleirer.¹³⁵ Et drøyt år senere eksploderte Ossietzky-striden i forfattermiljøet da Hamsun formulerte et angrep på Ossietzky som ble trykket i Aftenposten og Tidens Tegn 22. november 1935:

«Aar efter Aar sker det Henvendelser til de tyske Myndigheder om at frigi Carl v. Ossietzky fra Koncentrasjonsleiren i Oldenburg. De tyske Myndigheder har hittil ikke tat Notis av det.

(...)

Det er kanske ikke helt av veien at minde om at Hr. Ossietzky kunne ha forlatt Tyskland baade før og efter at Nazismen hadde tat Makten. Men det vilde han ikke. Han regnet med Folk vilde skrike op naar han blev sat fast.

Og han regnet ikke feil.

Han skrev selv i sit Blad den 10/5.32 «Naar jeg gaar i Fængsel er det ikke av Loyalitet, men fordi jeg faktisk er mest ubekvem for de nuværende tyske Makthavere naar jeg sitter indesperret... Som Fange blir jeg en levende Demonstrasjon... At holde denne Protest levende føler jeg som en Plikt mot dem som har min Sak til sin.»

Han regnet ikke feil, det var FOLK omkring i Landene som gjorde hans Sak til sin og skrek op. Skrek flittig op. Denne eiendommelige Fredsven tjener nu sin Fredside ved at være permanent «ubekvæm» mot Myndighetene i sit Fædreland!

(...)

Hvad om Hr. Ossietzky heller hjalp til litt positivt nu i denne svære Overgang da hele Verden flekker Tænder

---

¹³³ Thue, *Nobels fredspris til Ossietzky. Tyske reaksjoner og konsekvenser for forholdet mellom Tyskland og Norge*, 60-65

¹³⁴ Selv på den da 15 år gamle Jens Bjørneboe, må Ossietzky-saken ha gjort sterkt inntrykk. Han sidestilte det med Moskvaprosessene og Riksdagsbrannen, og kalte det for «min ungdoms 1905». Altså en avgjørende hendelse, og starten på sin politiske oppvåkning. Jens Bjørneboe. *Norge mitt Norge*. «Hans Jæger». (Oslo: Pax forlag, 1973), 122

¹³⁵ NB arkiv. Brevs. 130. Brev fra Knut Hamsun (1859-1952) til Christopher Vibe(1892-1975). Privatarkiv. 18.6.1934

mot Myndighetene i det store Folk han tilhører? Hvad vil han – er det den tyske Oprustning han nu som Fredsven vil demonstrere mot? Saa denne Tysker heller at hans Land fremdeles laa knust og nedværdiget blandt Landene, prisgit fransk og engelsk Naade?»¹³⁶

Hamsuns argumenterte slik flere motstandere av å gi prisen til Ossietzky gjorde. Det var utidig å blande seg inn i Tysklands indre forhold, og dette var ikke tiden for å angripe Tyskland. Det var Tyskland som var truet og urettferdig behandlet. Trusselen for Europa kom fra vest og øst, og ikke fra det nye Tyskland. Dessuten kunne de heller ikke finne at Ossietzky var noen verdig vinner. Flere av Hamsuns kollegaer så det derimot annerledes. Allerede samme ettermiddag som Hamsuns innlegg hadde stått i avisene fikk han svar fra Nordahl Grieg i *Dagbladet*. Og noen uker senere ble det trykket et stort forfatteropprop i flere aviser. Oppropet var underskrevet av 33 kjente forfattere, hvor flere var medlemmer og sittende styremedlemmer i forfatterforeningen, blant annet Sigrid Undset, Nini Roll Anker, Helge Krog, Olav Duun, Arnulf Øverland og Sigurd Hoel.

«Med all vår beundring for Knut Hamsuns diktning må vi derfor uttale vår beklagelse over at den mest berømte blant nulevende norske forfattere, fri, velhavende og i en hvert henseende betrygget, går til angrep på en mann som sitter i tysk konsentrasjonsleir ene og alene fordi han har hatt sine meningers ubetingede mot og med sitt liv har fått inn for dem.

Vi beklager at Knut Hamsun finner det tilbørlig å ta til orde mot en forsvarsløs og målbundet fange til fordel for et enemektig politisk styre, som har drevet eliten av tyske forfattere, Hamsuns kallsfeller, i landflyktighet.»¹³⁷

Med dette innlegget begynte ballen å rulle. Hvem var denne tyskeren som var blitt fengslet av nazistene? Hvorfor gikk vår mest berømte forfatter til angrep på ham? Hamsuns innlegg oppildnet ikke bare forfatterkollegaene, men også andre. I etterkant fulgte en rekke leserinnlegg til forsvar for Ossietzky, og med krasse angrep på Hamsun. I *Dagbladet* ble Hamsun beskrevet som «(...) negativismens siste praktblomst i norsk kulturliv».¹³⁸ I *Norsk Tidend* skrev forfatteren Olav Gullvåg at «Norges store diktar (...) sparkar til mannen med krossen».¹³⁹ Og slik fortsatte det i leserinnlegg etter leserinnlegg:

«For øvrig er det ikke grunn til å hefte sig synderlig ved det pjatt verdensberømtheten presterer, men det kan kanskje være gunstig å minne ham om at han jo ikke akkurat *behøver* å latterliggjøre sig selv mest mulig ved å

---

¹³⁶ *Tidens Tegn* Nr. 29, 14.12.1935

¹³⁷ *Tidens Tegn*. Nr. 29, 14.12.1935

¹³⁸ Ragnhild Falkenberg. *Dagbladet*. 22.11.1935

¹³⁹ Olav Gullvåg. *Norsk Tidend*. 26.11.1935

tråkke utenfor det begrensede område som han med kan boltre sig på. (...) Man må nemlig være en annen og langt større personlighet og idealist for å trosse nazi-banditter og konsentrasjonsleirene i Tyskland, enn for å sitte hjemme på Nørholmen og smøre op dikt.»¹⁴⁰

Også på lederplass blant venstresidens aviser gikk mann til det man i dag ville kalt grove personangrep mot Hamsun hvor hans helse og private økonomi fikk stor plass. Men debatten forløp også saklig. Sigurd Hoel var av de som imøtegikk Hamsun, og skrev selv lange forsvarsskrift for Ossietzky i 1936. Han imøtegikk systematisk de mange mytene som verserte rundt Ossietzky, eksempelvis at han var kommunist, landsforræder, jøde.¹⁴¹ Hoel skrev sammen med Øverland, Roll Anker og Krog, i november 1935 – samtidig som debatten pågikk – en sterk oppfordring til nobelkomiteen om å tildele Ossietzky fredsprisen:

«Det må være tillatt å forutsette at denne eiendommelige situasjon kan gjøre den ærede Nobelkomitee betenkelig, idet en slik udmerkelse kan virke sterkt demonstrativ. Men det var aldrig god skikk i vårt land å böie unna for slike vanskeligheter. Det vil tvert om være i flukt med de beste (sic) tradisjoner og et uttrykk for vår ubetingede fredspolitik om man bryter igjennem disse vanskeligheter og tildeler den mann fredsprisen som netop i dag er blitt et naturlig symbol for fredens sak.»¹⁴²

Ossietzkys kandidatur hadde i utgangspunktet ikke vært et spørsmål forfatterforeningen ønsket å ta stilling til. Hans kandidatur var blitt drøftet på et styremøte 14. november 1935, noen uker før Hamsuns famøse angrep, hvor en kom frem til at foreningen ikke kunne ta et standpunkt i slik et spørsmål.¹⁴³ Forfatterforeningen skal på 30-tallet ha mottatt en strøm av henvendelser fra grupper som ønsket foreningens støtte i ulike spørsmål. Det vanlige svaret var et enkelt avslag. Sigrid Undset var av de som i utgangspunktet hadde ment at den norske Forfatterforeningen ikke skulle delta i spesifikke aksjoner.¹⁴⁴ Undset ønsket ikke å gjøre forfatterforeningen til en ideologisk eller politisk forening eller slagmark, men kunne ikke forhindre at det i februar 1936 kom til et ekstraordinært årsmøte i forfatterforeningen med utgangspunkt i nettopp Ossietzky-saken.

Debatten fortsatte i de fleste større osloavisene gjennom vinteren 1935 og 1936. Etterhvert ble Hamsuns Ossietzky-angrep et spørsmål enhver syntes å måtte ta stilling til. Ta for eksempel Grünerløkkens distriktsforening i Det norske arbeiderparti, som i *Arbeiderbladet*

¹⁴⁰ J. M. Mjøsund. *Arbeiderbladet*. 26.11.1935

¹⁴¹ Teksten «Ossietzky» er trykt blant annet i: Sigurd Hoel. *Tanker i mørketid*. (Oslo: Gyldendal forlag, 1945)

¹⁴² NI arkiv. Innkomne brev 1935. Nr. 486

¹⁴³ Den norske forfatterforeningen. Arkiv. Referat, Styremøte. 14.11.1935

¹⁴⁴ Georg Brochmann. *Den norske forfatterforeningen gjennom 50 år*. (Oslo: Den norske forleggerforening, 1952), 452

4.1.1936 fikk trykt sitt vedtak om Hamsuns avisinnlegg, hvor de uttalte «sin forakt for Knut Hamsuns sjofle angrep på kandidatene til Nobels fredspris, Carl von Ossietzky. (...) Hamsuns opptreden kan bare vekke den største avsky hos det norske folk.»¹⁴⁵ *Arbeiderbladet*, som dekket saken intensivt, gjenga også hvordan den hjemlige norske debatten etterhvert tok steget opp til den europeiske scenen. I det tyske tidsskriftet *Die Wahrheit* i Praha hadde Hamsun gjentatt sine meninger om Ossietzky, og møtt motbør fra den kjente franske forfatteren Romain Rolland som erklærte Hamsun for å være nazist og for å ha «sikret sig en plass i den kommende historie, en plass blandt dets reaksjonære kobbel.»¹⁴⁶ Rolland er også på listen over en rekke europeiske forfattere som sendte inne et forsvarsskrift for Ossietzky til Nobelkomiteen i 1935. Fra Studentersamfundet og Arnulf Øverland lød også en henstilling til Knut Hamsun om å oppgi sitt politiske forfatterskap¹⁴⁷.

Støtteerklæringene til Hamsun, og indirekte mot Ossietzkys fredspriskandidatur, var i klart mindretall. Fra politisk hold kom støtten fra Nasjonal samling, og fra den Konservative Studentforeningen som vedtok en resolusjon 27. November 1935 under overskriften - *Takk, Knut Hamsun*. Senere skal samtlige gymnasiesamfunn på Oslo Vestkant i ha fulgt opp resolusjonen.¹⁴⁸

«Atter en gang har De, Knut Hamsun, ung og våken i tanke og sinn, skråket igjennem vrøvlet og hykleriet, og har gitt oss det forløsende ord: Nobel fredspris har aldri hatt til opgave å forgifte forholdet landene imellem. Den skal heller ikke denne gang brukes som noget middel i parti-politisk agitasjon til å fornærme det tyske folk. Vi tar på det sterkeste avstand fra den lumpne og giftige personforfølgning De nu er utsatt for fra intollerant salongradikalt hold. Aldri har De været mere i pakt med tidens unge. Den nasjonale ungdom slutter også i denne saken op om sin store åndelig høvding.»¹⁴⁹

Oslo Nasjonal Samling trykket en lengre artikkel om Ossietzky 5. desember 1935 hvor de advarte mot misbruk av godtroende norske studenter i kampen for å gi «bolsjeviken», «[En] glødene Moskva-kommunist» og «oppvigleren» Ossietzky Nobels fredspris. Det ble også påpekte at Ossietzkys nærmeste medarbeider var «samtlige fremtredene jøder», og arbeidet for «jødeklikken i Moskva for fremme av verdensrevolusjon gjennom krig og borgerkrig».¹⁵⁰ *Aftenposten* skred også til med støtte til Hamsun og skrev om forfatteroppøpet: «Om de

---

¹⁴⁵ *Arbeiderbladet*. 4.1.1936

¹⁴⁶ *Arbeiderbladet*. Nr. 14, 17.1.1936.

¹⁴⁷ Nils Johan Ringdal. *Ordenes pris. Den norske forfatterforening 1893-1993*. (Oslo: Aschehoug, 1993), 160

¹⁴⁸ Ringdal, *Ordenes pris. Den norske forfatterforening 1893-1993*, 161

¹⁴⁹ «Takk, Knut Hamsun», *Aftenposten*, nr 607, 2.12.1935

Av de som underskrev til støtte for Hamsun var forøvrig den senere partistifteren Anders Lange.

¹⁵⁰ Oslo nasjonal Samling. Medlemsblad. 5.12.1935

velmenende underskrivere, som har latt seg lede i bånd av Helge Krog og hans marxistiske kompani, bør man helst anvende skriftens ord: - Tilgi dem, for de vet neppe hva de gjør.»¹⁵¹

Forfatteroppøpet mot Knut Hamsun i desember 1935 fikk på nyåret 1936 konsekvenser. Et ekstraordinært årsmøte i forfatterforeningen måtte avholdes, og endte med to resolusjonsforslag som sto opp mot hverandre. Det handlet om hvorvidt Sigrid Undset som foreningens leder hadde gått utover sin posisjon ved å forfatte og skrive under et opprop mot sin foreningskollega Knut Hamsun. Undset satte sin posisjon på saken, og ville gå av om avstemningen ville gå i disfavør for de som hadde underskrevet forfatteroppøpet.

Forfatterforeningens biograf Nils Johan Ringdal skrev om møtet at «Ossietzky-møtet ble muligens det politisk sett mest avgjørende møtet i Forfatterforenings hundreårige historie».¹⁵²

Forslaget endte i favør Undset med 74 mot 44 stemmer. En av Hamsuns forkjempere i forfatterforeningen var pressetalsmannen i Oslo Nasjonal Samling, Eyvind Mehle. Møtet skal ha blitt et ideologisk slagsmål, hvor spørsmålet om åndsfrihet sto sentralt.¹⁵³ Og selv om resolusjonsforslagene medlemmene stemte over, ikke henviste direkte til Ossietzky, var det åpenbart en maktkamp mellom de som så på Tyskland med stor mistro, og de som forsvarte også det nye tyske styret.

Om forfatternes holdning til nazismen generelt så har Egge anslått at nærmere 10 % av forfatterforeningens medlemmer også var medlemmer i Nasjonal Samling. Et tall som er langt høyere enn befolkningen i sin alminnelighet.¹⁵⁴ Synet på Tyskland var da også, i forfattermiljøet som hos resten, i utvikling gjennom hele 30-tallet. Ved etableringen av det nye partiet Nasjonal Samling i 1933, fikk partiet støtte og sympati fra flere kjente forfattere. Foruten ekteparet Hamsun, fikk de støtte fra Johan Bojer og Mikkjel Fønhus. Bojer var på 30-tallet, etter Hamsun og Undset, en av de mestselgende norske forfatterne, og hadde fungert som leder av forfatterforeningen i 1934.¹⁵⁵ Olav Duun og Peter Egge var eksempler på forfattere som i første halvdel av 30-tallet gjerne tok Tyskland i forsvar i den norske opinionen, men som ble mer og mer kritiske på slutten av 30-tallet. Andre forandret først syn etter noen måneder med tysk okkupasjon – eksempelvis Herman Wildenvey, Barbra Ring og

---

¹⁵¹ Arne Stai. *Sigurd Hoel*. (Oslo: Gyldedal Norske forlag, 1955), 129

¹⁵² Ringdal, *Ordenes pris. Den norske forfatterforening 1893-1993*: 162

¹⁵³ Det står utfyllende om møtet i de to biografiene over forfatterforeningen: Nils Johan Rud. *Et halvt hundre år*. (Oslo: Gyldendal, 1973), 211

Georg Brochmann. *Den norske forfatterforening gjennom 50 år*. (Oslo: Den norske forleggerforening, 1952), 458-462

¹⁵⁴ Ringdal, *Ordenes pris. Den norske forfatterforening 1893-1993*, 178

¹⁵⁵ Ringdal, *Ordenes pris. Den norske forfatterforening 1893-1993*, 40-41

Mikkjel Fønhus.¹⁵⁶ Blant disse «tysk-vennlige» var det både motstandere og tilhengere av å gi Nobels fredspris til Ossietzky. De som i ettertiden har blitt kalt det radikale trekløveret,¹⁵⁷ Sigurd Hoel, Helge Krog og Arnulf Øverland – var alle aktive forkjempere.

Hamsuns angrep og etter påfølgende debatt førte paradoksalt nok til at Ossietzkys navn og sak ble langt mer kjent. Willy Brandt, som kontinuerlig rapporterte til mobiliseringsgruppen i Paris om utviklingen i Norge, skrev at Hamsuns angrep hadde vært kontraproduktivt, og at det hadde ført til at avisene nå var fulle av støtteerklæringer for Ossietzky. Også den tyske ambassadøren i Norge måtte rapportere hjem om at Hamsun nok ikke hadde gjort Tyskland noen tjeneste.¹⁵⁸

4.1.5 Sluttspurt

Nobelkomiteen satt i 1936 i en situasjon med en klar favoritt, internasjonalt som nasjonalt. Utfordringen lå i den politiske sprengkraften en slik utdeling ville ha, og konsekvensene en ante det kunne gi for forholdet mellom Norge og Tyskland. Nobelkomiteen fikk dette året en ny redegjørelse skrevet om Ossietzky. Denne gangen ført i pennen av Frede Castberg, og igjen med en utførlig beskrivelse av Ossietzkys liv og virke som konkluderte positivt. Castberg hadde i forveien hatt et privat møte med Hilde Walter i Geneve.¹⁵⁹ Både i Nobelkomiteen og i offentligheten var det nå en langt større kunnskap om hvem Ossietzky var, og hva begrunnelsen for hans kandidatur var. Uten at dette gjorde valget enklere.

Blant flere, også hos forkjemperne, fantes det en usikkerhet om hvorvidt en fredspris egentlig ville hjelpe Ossietzky. Etter hvert som navnet og skjebnen hans ble kjent, spurte flere seg om fredsprisen egentlig ville hjelpe freden og Ossietzkys sak. Hva om det bare slo tilbake på Ossietzky og forverret behandlingen han fikk? I Storbritannia satt, Lord Clifford Allen, en pasifist og medlem av formannskapet i Folkeforbundet, og jobbet for løslatelse av tyske politiske fanger, inkludert Ossietzky. Oppunder annonseringen av fredsprisen til Ossietzky skal arbeidet hans ha falt til jorden. Sinne det hadde fremkalt hos nazimyndighetene, hadde umuliggjort videre arbeid.¹⁶⁰

Nobelhistoriker Abrams har anslått at det var mer enn 500 mennesker bak alle de 86 nominasjonene for Ossietzky som Nobelkomiteen til sammen mottok i 1936. Om Abrams hadde telt med de uoffisielle nominasjonene, støttebrevene og underskriftskampanjene som

---

¹⁵⁶ Ringdal, *Ordenes pris. Den norske forfatterforening 1893-1993*, 161+ 176

¹⁵⁷ Bjarte Birkeland. *Nazismen og norsk litteratur*. (Oslo: Universitetsforlaget, 1995), 38-39.

¹⁵⁸ Abrams. *The Multinational Campaign for Carl von Ossietzky*.

¹⁵⁹ *ibid*

¹⁶⁰ *ibid*

ble sendt til Nobelkomiteen, snakker vi antagelig snarere i tusener. Dette er tall få, om noen, andre kandidaturer har opplevd. Nominasjonene som gjerne hadde en standard felles begrunnelse, kom fra hele det politiske spekteret og hele den vestlige verdenen. Tyngdepunktet lå riktignok på arbeidervennlige politikere fra Vest-Europa, men som debatten også i Norge viste – spørsmålet om Ossietzky hadde evnen til å overgå partiskillene. Ossietzky vinner fredsprisen 24. November 1936, men perioden som fulgte ble ikke mer fredelig for komiteen eller den norske offentligheten.

4.2 «En kinesisk rabulist»

I likhet med kampanjen bak Ossietzky, begynte også mobiliseringen for fredsprisen til Liu med en rettsak. Liu hadde som følge av sin underskrift på og spredning av Charter 08 blitt dømt til 13 års fengsel i Kina. Den internasjonale oppmerksomheten rundt Liu hadde vært stor alt fra den første fengslingen 8. desember 2008, og ble ikke mindre da den endelige dommen falt et par år senere. Menneskerettighetsaktivister både i Kina og resten av verden hadde fulgte saken tett, og da dommen falt meldte de internasjonale reaksjonene seg raskt. FNs høykommissær for menneskerettigheter sendte ut en pressemelding samme dag som Liu ble dømt, hvor dommen ble beskrevet som ekstremt streng og et alvorlig tilbakeslag for menneskerettighetene og ytringsfriheten i Kina.¹⁶¹ Den internasjonale PEN-klubben (Ytringsfrihetsorganisasjon startet av journalister og forfattere i 1921) hadde før dommen falt, startet underskriftskampanjer for frigivelse av Liu. I spissen sto blant andre den verdenskjente britisk-indiske forfatteren Salman Rushdie. Senere fulgte PEN opp med appeller og brev som henvendte seg direkte til Kinas daværende president Hu Jintao.¹⁶² Liu hadde, som Ossietzky, vært aktiv i PEN, blant annet som leder av den kinesiske PEN-klubben, og dessuten vinner av PEN/Barbara Goldsmiths ytringsfrihetspris i 2009. I Kina ble det også forsøkt å organisere en protest til støtte for Liu og de andre fengslede underskriverne ved å bære gule armbånd. Protestaksjoner mot domfellelsen av Liu kom også fra europeiske akademikere med Kina som sitt felt. I et brev til President Hu Jintao ba European Association for Chinese Studies, Jintao om å gå igjennom saken engang til, og sørge for at Liu ble løslatt.¹⁶³

---

¹⁶¹ «Imprisonment of Chinese dissident deeply concerns UN human rights chief». *UN News Center*, 25.12.2009 <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=33348&Cr=China&Cr1> (besøkt 12.4.2013)

¹⁶² «Pen Appeal: Liu Xiaobo». *PEN*, 13.10.2010 <http://www.pen.org/advocacy/pen-appeal-liu-xiaobo-0> (besøkt 12.4.2013).

¹⁶³ «Open letter to the President of the People's Republic of China». *European Association for Chinese Studies*. 15.10.2010 <http://www.chinesestudies.eu/index.php/conferences/83-publications/241-open-letter-to-the-president-of-the-people-s-republic-of-china> (besøkt 13.4.2013)

Etter domsavsigelsen fulgte også en rekke vestlige stater opp med krav om løslatelse av Liu, og uttrykk for bekymring over menneskerettighetstilstanden i Kina. Norge var blant dem som reagerte da ankebehandling i februar 2010 opprettholdt dommen.¹⁶⁴ Lekkede dokumenter fra Wikileaks kunne dessuten avsløre at USA forsøkte å presse Kina til løslatelse av Liu flere ganger gjennom 2008 og 2009. Både President Bush og Obamas ambassadører i Kina skal ha sendt brev og tatt opp Lius situasjon gjennom flere møter.¹⁶⁵ Liu Xiaobo ble etter dommen et navn som kom opp hver gang det var diskusjon rundt samvittighetsfanger og ytringsfrihet i Kina. Han ble et symbol og en kampsak for en rekke ytringsfrihetsorganisasjoner. Fra kinesiske myndigheter lød hele tiden svaret at dette var et internt anliggende, og at Liu var dømt etter loven og en regulær rettsgang.

4.2.1 Nominasjonen – hvem sto bak

2010 er det første året vi positivt vet at Liu ble nominert. Da gikk flere profilerte personer offentlig ut med sin nominasjon av Liu. Ingen av forslagsstillerne har gitt uttrykk for at de også tidligere hadde nominert ham, og i årene før var det andre kinesiske menneskerettighetsaktivister som gikk igjen i fredsprisspekulasjonene.¹⁶⁶ En av Lius mest kjente og aktive talsmann, både i forkant og etterkant av fredsprisen, var Václav Havel, Tsjekkoslovakias første president etter kommunismens fall. Som en av de originale underskriverne av Charter 77 hadde hans egen historie og politisk dokument fungert som inspirasjon og forbilde for Charter 08. Havel kunngjorde gjennom flere uttalelser og kronikker i 2010 at han helhjertet støttet og ønsket Nobels fredspris til Liu. I samarbeid med en rekke andre internasjonalt kjente statsmenn drev Havel sammen med Desmond Tutu, den tidligere erkebiskopen av Cape Town og nobelprisvinneren (1984), det som lignet en kampanje for Liu. I kronikken *a Chinese Champion of Peace and Freedom* som ble lansert først gang 18. Januar 2010, og senere trykket i forskjellige internasjonale aviser og forumer, oppfordret Havel med flere nobelkomiteen å gi fredsprisen til Liu:

“We are convinced that the concepts that Liu and his colleagues put down on paper in December 2008 are both universal and timeless. These ideals – respect for human rights and human dignity, and the responsibility of citizens to ensure that their governments respect those rights – represent humanity’s highest aspirations.

---

¹⁶⁴ «Norge skuffet over dom mot kinesiske menneskerettighetsforkjemper». *Utenriksdepartementet*, 10.2.2010. http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/aktuelt/nyheter/2010/dom_xiaobo.html?id=593319 (besøkt 12.4.2013)

¹⁶⁵ «US Pressed China to free Liu Xiaobo, cables on Wikileaks show». *Agence France-Presse (AFP)*, 9.12.2010

¹⁶⁶ Tidligere hadde de kinesiske menneskerettighetsaktivistene Hu Jia og Gao Zhisheng vært nevnt som kandidater til Nobels Fredspris. Begge var i likhet med Xiaobo tidligere vært dømt og fengslet for «forsøk på undergraving av staten».

Should the Nobel Committee choose to recognize Liu's courage and sacrifice in articulating these ideals, it would not only draw global attention to the injustice of Liu's 11-year sentence. It would also help to amplify within China the universal and humanistic values for which Liu has spent so much of his life fighting.

(...)

We are convinced that there are moments when exemplary civic engagement, such as Liu's, requires an exemplary response. Awarding him the Nobel Peace Prize is precisely the response that his courage deserves.”¹⁶⁷

Sammen med Havel og Tutu bestod underskriverne blant annet av Tibets åndelig leder og nobelprisvinner (1989) Dalai Lama, dagens tsjekkiske utenriksminister Karel Schwarzenberg, den tidligere russiske opposisjonspolitiker og lederen av Russlands liberale partiet Yabloko, Grigory Yavlinsky, samt New Zealands tidligere statsminister Mike Moore. Denne gruppen hadde fra 2006 av jevnlig involvert seg gjennom leserinnlegg for temaer som folkemordet i Darfur, Russlands håndtering av Tsjetsjenia-spørsmålet og demokratiets kår i Burma og Cuba.¹⁶⁸

Støtten til Lius kandidatur fra Tsjekkia og Slovakia kom derimot ikke bare fra den tidligere Presidenten og utenriksministeren, men også fra parlamentene. Som vi husker var også støtten til Ossietzky stor fra det tidligere Tsjekkoslovakia. 3. Februar 2010, to dager etter fristen hadde utløpt, ble det meldt at 40 tsjekkiske og 51 slovakiske parlamentsmedlemmer hadde nominert Liu til fredsprisen.¹⁶⁹ I Tsjekkia var initiativtakeren senatoren og Havel-støttespilleren Alexandr Vondra. Fra det tsjekkiske parlamentet kom støtten fra både sosialdemokrater, og mer konservativt og liberalt orienterte partier. I Slovakia, hvor hele en tredjedel av parlamentet underskrev nominasjonen sendt til Nobelkomiteen, skal underskriverne i hovedsak ha bestått av representanter fra den borgerlige opposisjonen.¹⁷⁰ Både i Tsjekkia og Slovakia skal støtten til Liu ha begynt med press fra idealistiske organisasjoner og fra kulturpersonligheter – mange hvis fortid var som opposisjonelle under kommuniststyret i Tsjekkoslovakia.¹⁷¹ Det var en koordinert aksjon mellom de to landene

---

¹⁶⁷ Václav Havel, et al. «A Chinese Champion of Peace and Freedom». *The Guardian*, 21.1.2010.

<http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2010/jan/21/china-liu-xiaobo-nobel> (besøkt 5.6.2013)

¹⁶⁸ En samling av artiklene underskrevet av Havel i samarbeid med de andre nevnte, finnes på:

<http://www.project-syndicate.org/contributor/v-clav-havel-et-al>

¹⁶⁹ Kjell A. Nilsen «Nobelkomiteen avviser kinesisk press». *Norsk Telegrambyrå*, 3.2.2010

¹⁷⁰ Michela Terenzani. «Slovak politicians welcome the Nobel Peace Prize for Chinese dissident». *The Slovak Spectator*. 12.10.2010.

http://spectator.sme.sk/articles/view/40426/2/slovak_politicians_welcome_the_nobel_peace_prize_for_chinese_dissident.html (besøkt 10.5.2013)

¹⁷¹ I Slovakia var organisasjonen *People in Peril* og *Pontis Foundation* blant flere sentrale støttespillere. I Tsjekkia sto organisasjonen *People in need* som initiativtakere. For oversikt over flere av de slovakiske politikerne bak nominasjonene se: <http://clovekvohrozeni.sk/en/china-en-rig/795-we-nominated-chinese->

hvor tenketanker og hjelpeorganisasjoner sto bak som initiativtakere. Nominasjonen av Liu skal ha vært sendt inn 27. Januar fra Bratislava.

1. Februar 2010 kunngjorde amerikanske PEN gjennom en pressemelding at de hadde nominert Liu Xiaobo til fredsprisen.¹⁷² Brevet til Nobelkomiteen var underskrevet Presidenten i PEN, Kwame Anthony Appiah, og ble etterfulgt av et støttebrev fra flere fremtredende PEN-medlemmer som Salman Rushdie og Phillip Roth. Støtten i USA kom også fra den amerikanske kongressen. 7 kongressrepresentanter nominert Liu Xiaobo sammen med de to andre kjente kinesiske dissidentene Chen Guangcheng og Gao Zhisheng. I avslutningen på sitt brev til nobelkomiteen appellerte de til komiteens rykte for vågale og uavhengige utdelinger:

«Throughout its history, the Nobel Peace Prize Committee has often distinguished itself by its willingness to award prizes despite strong opposition of governments. We can think of no one so deserving of recognition as Chen Guangcheng, Gao Zhisheng and Liu Xiaobo, and no one whose recognition would be more timely or do more to foster peace in the twenty-first century»¹⁷³

Av de syv kongressrepresentantene var seks republikanere og en demokrat. Christopher Smith (NJ-04 Rep.) ledet initiativet, og har senere stått bak resolusjonsforslag i kongressen som har gratulert Liu med prisen, og krevd at President Obama skulle ta Lius sak opp med sin kinesiske motpart. Begrunnelsen til kongressrepresentantene fulgte i de samme spor som den Havel med flere brukte i sitt brev. Liu Xiaobos menneskerettighetsarbeid hadde vært signifikant, og gjennom sitt uredde arbeid i Kina hadde han nedlagt et konkret arbeid for fred, som fortjente en pris. I alle begrunnelsene lå implisitt den ideen som også Nobelkomiteen selv skulle trekke frem i forbindelse med utdelingen: ideen om en klar og entydig sammenheng mellom fred og respekt for menneskerettigheter og derunder politiske friheter.

I Norge gikk nestlederen i Høyre, Jan Tore Sanner, offisielt ut med sin nominasjon av Liu. Sanner hadde opp igjennom årene jevnlig sendt inn nominasjoner, gjerne for dissidenter i kommunistregimer, til Nobelkomiteen som han delte med offentligheten. I begrunnelsen sin trakk Sanner tråder fra Nobels ønske om internasjonal forbrødring og Lius menneskerettighetsarbeid:

[activist-liu-xiaobo-for-the-nobel-peace-prize; http://praguemonitor.com/2010/10/11/politicians-welcome-nobel-peace-prize-liu-xiaobo](http://praguemonitor.com/2010/10/11/politicians-welcome-nobel-peace-prize-liu-xiaobo)

¹⁷² «PEN President Appiah Nominates Liu Xiaobo for Nobel Peace Prize» *PEN*, 1.2.2010

<http://www.pen.org/press-release/2010/02/01/pen-president-appiah-nominates-liu-xiaobo-nobel-peace-prize> (besøkt 5.6.2013)

¹⁷³ http://chrissmith.house.gov/uploadedfiles/let_10_1_nobel_prize_nomination.pdf

«I det lange løp er friheten til å ytre og organisere seg, og sikkerheten om at rettsstaten er rettferdig og åpen, den beste garantien for at stater og deres borgere kan vokse. Bare om stater tar vare på disse verdiene, vil vi kunne oppnå den forbrødring mellom nasjoner som Alfred Nobel drømte om da han etablerte denne prisen.

Det er talløse mennesker som hver dag gjør seg fortjent til oppmerksomhet og respekt for sin innsats for enkeltmenneskets frihet og rettigheter. Likevel kan jeg ikke tenke meg noe land der de frihetssøkende mennesker trenger et signal som dette, mer enn i dagens Kina. Ei heller kan jeg tenke meg noen person som bedre representerer disse og deres ånd, enn Liu Xiaobo.»¹⁷⁴

Europaparlamentets polske President Jerzy Buzek uttalte til *Aftenposten* i forbindelse med de mange nominasjonene som ble kjent at han helhjertet støttet en fredspris til Liu.¹⁷⁵ Buzek hadde i likhet med mange av Lius sentral-europeiske forkjempere en bakgrunn i de anti-kommunistiske bevegelsene under den kalde krigen, i Buzeks tilfelle polske *Solidaritets*.

Også den tidligere Nobelprisvinneren i litteratur, Herta Müller (2009), forsøkte å få Liu Xiaobo nominert. I et brev sendt til Nobelstiftelsen to dager etter at nominasjonsfristen hadde gått ut, ba hun Nobelstiftelsens sekretær Marcus Storch bringe videre til Norge hennes støtte for Nobels fredspris til Liu Xiaobo.¹⁷⁶ Müller skal i likhet med flere internasjonalt kjente forfattere stått bak flere brev og underskriftskampanjer til det kinesiske lederskapet for å få Liu løslatt.¹⁷⁷

Hvorvidt Havel og de andre trodde at en fredspris kunne bringe Liu ut av fengslet er tvilsomt. Med det kinesiske lederskapets håndtering av Charter 08-rettsaken, og stadig kalde skuldre til forespørsler vedrørende Liu, må støttespillernes forhåpninger ha vært små. I likhet med Ossietzky-kampanjen syntes det å være et ønske om å kunne skaffe sin protesje en annerkjennelse og moralsk oppreisning i en vanskelig tid – hvor en i beste fall også kunne håpe på lettere soningsforhold. Kravene om Lius løslatelse ble likevel hele tiden reist. Særlig Havel og Tutu benyttet sine navn og kontaktnettverk til å fremme Lius sak aktivt i mediene også oppunder ukene før Nobelkomiteen skulle fatte sin avgjørelse. I et innlegg i *New York Times* 20. September 2010 rettet Havel og to andre opprinnelige underskrivere av Charter 77 en kraftig appell til Nobelkomiteen om å velge Liu. De sammenlignet situasjonen til Liu med den de selv hadde opplevd som dissidenter under kommuniststyret i Tsjekkoslovakia, og ba

---

¹⁷⁴ Jan Tore Sanner. «La Liu Xiaobo få Nobels fredspris 2010». 1.2.2010. http://www.jantoresanner.no/index.php?option=com_content&view=article&id=172:la-liu-xiaobo-fobels-fredspris-2010&catid=20:menneskerettigheterdemokrati-cuba&Itemid=32 (besøkt 21.4.2013)

¹⁷⁵ Kristoffer Rønneberg. «Nobelkampanje for Kina-aktivist». *Aftenposten*, 4.2.2010

¹⁷⁶ Brev fra Herta Müller til Marcus Storch. «Herta Müller recommends Liu Xiaobo for Nobel Peace Prize». *Signandsight*, 8.2.2010 <http://www.signandsight.com/features/1988.html> (besøkt 22.4.2013)

¹⁷⁷ Thomas Völkner. «Liu Xiaobo commemorated in Berlin». *Deutsche Welle* (dw.de), 22.3.2011 <http://www.dw.de/liu-xiaobo-commemorated-in-berlin/a-6478475> (besøkt 22.4.2013)

Nobelkomiteen sendte et signal til Liu og Kina om at verdens befolkning sto i solidaritet med Lius ideer.¹⁷⁸

Ettertiden vil vise om det også forelå flere nominasjoner bak Liu, og med hvilke begrunnelser de kom. Det er tvilsomt om de nådde tall som det Ossietzky opplevde. Da ville vi antagelig sett flere «nominasjonslekkasjer». Ossietzky-saken var unik i nobelhistorien i antallet nominasjoner og oppmerksomhet, men også fredsprisen til Liu skulle vekke stor medieoppmerksomhet.

4.2.2 Debatt og avisenes dekning

Dekningen av Liu fra nominasjonene på ham ble kjent til han vant prisen 8. Oktober 2010, var langt mindre enn i 1935 og 1936 for Ossietzky. De forelå enkelte artikler og reportasjer som omhandlet fengslingen av Liu, og protestene det hadde skapt. De kjente navnene bak kampanjen startet av PEN for å få Liu løslatt fikk flere artikler. Mange aviser satte Lius situasjon i sammenheng med kinesiske myndigheters nye innstramninger i sensuren av internett og en pågående konflikt med Google. Enkelte lånte også den kjente kinesisk bloggeren, Beichens begrep om Liu som «Kinas Nelson Mandela».¹⁷⁹ Korte NTB-meldinger nevnte også de offisielle kinesiske protestene mot storstilt innblanding fra utlandet i indre anliggende.

Sommeren 2010 bygde det seg opp en debatt i Norge om hvordan en skulle forholde seg til Kina, og deres behandling av opposisjonelle. Kina-kjenneren Torbjørn Færøvik hadde gått ut i mediene og anklager landets sinologer (Kina-kjennere) for å være anonyme og stille når det gjaldt Kinas menneskerettighetsovergrep. Færøvik og flere mente det skyldtes frykten for tap av godvilje fra Kina og eventuelt nødvendige visum. Kritikken rettet seg også mot norske myndigheter som Færøvik og Kristoffer Rønneberg (Aftenpostens korrespondent i Kina), mente satte økonomiske interesser foran menneskerettigheter i dialogen med kinesiske myndigheter. Professor ved UiO og den kjente norske sinologen Harald Bøckmann, mente de fantes en viss grad av selvsensur blant akademikerne i Kina-spørsmål, og nevnte blant annet hvordan et nordisk initiativ til en protest mot dommen over Liu falt sammen da alt for få vil støtte den. Av 30 kjente sinologer i Norden, ønsket kun åtte å støtte oppropet.¹⁸⁰

---

¹⁷⁸ Vaclav Havel, Dana Nemcova, Vaclav Maly. New York Times. "A Nobel Prize for a Chinese Dissident." Open-Ed. 20.9.2010 http://www.nytimes.com/2010/09/21/opinion/21iht-edhavel.html?_r=0 (besøkt 13.4.2013)

¹⁷⁹ Se for eksempel: Inger Bentzrud. «Slår hardt ned mot frie ytringer». *Dagbladet*, 25.1.2010. Mads Frese. «Kritikk av dom mot Kinas Mandela». *Klassekampen*, 4.1.2010.

¹⁸⁰ Oppropet var en del av det European Association for Chinese Studies, som samlet akademikere i hele Europa, hadde innledet mot kinesiske myndigheter. «Kina-eksperter protesterer mot dom». *Aftenposten*, 18.2.2010.

Utover sommeren og høsten 2010 nevnte avisene Liu stadig oftere som den heteste kandidaten til fredsprisen.¹⁸¹ Liu ble nevnt som favoritt sammen med Sima Samar, en afghansk menneskerettighetsaktivist, og Democratic Voice of Burma (radio drevet av eksilburmesere som sendte usensurerte nyheter inn til Burma). På samme tid strømmet de kinesiske advarslene uavbrutt. Kina hadde på forhånd gjort klart gjennom flere kanaler hvordan de ville anse en Nobelpris til Liu Xiaobo. I begynnelsen dreide dette seg om forsiktige formuleringer fra ulike talsmenn om at en fredspris til Liu ville være upassende. Senere ble Nobeldirektør Geir Lundestad advart mot en slik utdeling av Kinas viseutenriksminister Fu Ying, i et møte hvor Lundestad stresset betydningen av at Nobelkomiteen var uavhengige av norske myndigheter.¹⁸² Også komiteformann Thorbjørn Jagland og daværende utenriksminister Jonas Gahr Støre fikk flere direkte advarsler mot å tildele Liu prisen.¹⁸³ At sistnevnte som Norges utenriksminister ble møtt av motargumenter mot en fredspris til Liu, kan vitne om at Kina manglet kunnskap om nobelkomiteens uavhengighet og utvelgelsesprosess. En alternativ tolkning kan være at Kina visste at båndene mellom flere av nobelkomiteens medlemmer og den norske regjeringen var tette og håpte at tilstrekkelig press mot regjeringen ville kunne påvirke komiteens endelig beslutning.

Ved det som kan beskrives som en inkurie, som skulle få stor medieoppmerksomhet, valgte utenriksminister Støre få uker før tildelingen å viderebringe kinesiske advarsler og hvilke konsekvenser en prisutdeling eventuelt ville få for Norge til Jagland under et uoffisielt møte i New York. Støre hadde da nettopp vært i møte med den kinesiske utenriksministeren som hadde meddelt at en fredsprisutdeling til Liu ville få konsekvenser for det norsk-kinesiske forholdet. Bare uker i forveien hadde Støre også hatt et møte med den senere kinesiske Presidenten Xi Jinping som hadde tatt seg god tid til å argumentere mot en fredspris til Liu Xiaobo.¹⁸⁴ Jagland ga i ettertid uttrykk for at han ikke oppfattet samtalen som press, men at han fant det riktig å informere resten av Nobelkomiteen om møtet i etterkant.¹⁸⁵ Fra politiske motstandere, blant annet lederen i utenrikskomiteen, Ine Marie Søreide (H), måtte derimot Støre tåle sterk kritikk for rolleblanding og forsøk på påvirkning.¹⁸⁶

Per Anders Todal. «Hysj, Kinesarane kan høyre deg». *Dag og Tid*, 11.6.2010.

¹⁸¹ «Flest gjetter fredspris til kineser». *Norske Telegrambyrå*, 7.10.2010.

¹⁸² Knut Magnus Berge, Anders Magnus. «Kina advarte Nobelkomiteen mot å gi pris til dissident». *NRK*, 27.9.2010, <http://www.nrk.no/nyheter/verden/1.7311388> (besøkt 23.4.2013)

¹⁸³ Kristoffer Rønneberg. «Advarte Jagland før prisutdelingen». *Aftenposten*, 15.10.2010 <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article3859267.ece> (besøkt 22.4.2013)

¹⁸⁴ Morten Møst. «Den store X». *Dagens Næringsliv*. 3.11.2012

¹⁸⁵ «Støtte-SMS fra Jagland». *Aftenposten*, 16.10.2010 <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article3860216.ece#UmVJExBj460> (besøkt 22.4.2013)

¹⁸⁶ Emrah Senel. «Støre advarte Jagland før fredsprisutdelingen» *NRK*, 16.10. 2010

Advarsler og oppfordringer mot å tildele Liu fredsprisen kom fra flere hold enn kinesiske myndigheter. En gruppe på 19 eksilkinesere fra ulike land gikk sammen og sendte to brev til Nobelkomiteen i forkant av beslutningen hvor de ba om at Liu ikke ble tildelt prisen. Begrunnelsen skilte seg derimot fra de argumentene som var brukt i norsk offentlighet og fra offisielle kinesiske kanaler. Anklagen fra eksilkineserne var at Liu ikke var en verdig vinner fordi han i for stor grad ønsket å samarbeide med det kinesiske kommunistpartiet, og fordi han gjennom uttalelser skal ha hvitvasket kommunistpartiets menneskerettighetsbrudd.

«The point of dispute among the Chinese dissidents is this: How do we confront the totalitarian rule of the CCP?

This dispute divides Chinese dissidents into those who favor change through resistance and those who favor change through cooperation (...) It is our belief that perhaps only time can reveal the true face of Liu Xiaobo as a controversial figure and representative of the “cooperative faction.»¹⁸⁷

Hvor representativ denne anklagen er for eksilkinesere som helhet, er vanskelig å vurdere. Det vi vet er at over 300 kinesiske menneskerettighetsaktivister, i og utenfor Kina, sendte ett brev til Nobelkomiteen i september 2010 hvor de ga sin helhjertede støtte til Liu.¹⁸⁸ Anklagene mot Liu som «for myk» overfor det kinesiske lederskapet, har da ei heller vært en anklage som har vært fulgt opp senere.

4.2.3 Da Liu vant

Rapportene utarbeidet om Liu til nobelkomiteen er fortsatt klausulbelagt. Komiteen som 8. Oktober 2010 valgte å tildele Liu fredsprisen, var en erfaren komite bestående av komiteformann Thorbjørn Jagland (Arbeiderpartiet, 2009 til dags dato), nestformann Kaci Kullmann Five (Høyre, 2003 til dags dato), Sissel Rønbeck (Arbeiderpartiet, 1994-2012¹⁸⁹), Inger-Marie Ytterhorn (Fremskrittspartiet, 2000 til dags dato), Ågot Valle (Sosialistisk Venstreparti, 2008 til 2012¹⁹⁰). Begrunnelsen som fulgte i pressemeldingen 8. Oktober speilet mange av nominasjonsbrevens, og det er også interessante sammenfallende trekk med begrunnelsen gitt for Ossietzky 74 år tidligere:

<http://nrk.no/nyheter/norge/1.7338506> (besøkt 8.3.2013)

Lars Akerhaug, Linda Johnsen Ørstavik. Med fler. «Sammenligner Støre med Fidel Castro» *Aftenposten*, 16.10.2010.

¹⁸⁷ Hexiang Bian, Xuewen Huan, med fler. «Letter to Nobel Peace Prize Committee and Mr. Havel». *TruthinChina*, 3.2.2010. <http://truthinchina.wordpress.com/2010/03/02/letter-to-nobel-peace-prize-committee/> (besøkt 11.9.2013)

¹⁸⁸ Xiaokang Su, Zuhua Zhang, med fler. «To the Esteemed Members of the Nobel Peace Prize Committee». 22.9.2010. <http://www.frontlinedefenders.org/node/13479> (besøkt 11.9.2013)

¹⁸⁹ Var ute av komiteen mellom Oktober 1996 og November 1997, da hun var statsråd i Jaglands regjering.

¹⁹⁰ Ågot Valle er valgt frem til 2013, men Biskop Emeritus Gunnar Stålsett har fungert i hennes sykefravær siden 2012.

«Den Norske Nobelkomite har lenge ment at det er en nær sammenheng mellom menneskerettigheter og fred. Disse rettighetene er en forutsetning for den ”folkenes forbrødring” Alfred Nobel omtaler i sitt testamente.

(...)

Liu Xiaobo har i mer enn to tiår vært en sterk talsmann for at grunnleggende menneskerettigheter skal gjelde også i Kina.

(...)

Gjennom den strenge straff han har fått, har Liu blitt det fremste symbol på denne brede kampen for menneskerettigheter i Kina.»¹⁹¹

I likhet med under Ossietzky mente enkelte at prisen ville virke kontraproduktiv. Etter fredsprisen ble gitt til Liu – og en så Kinas reaksjoner – ble disse stemmene enda tydeligere. Aftenposten greide i februar 2010 og få til et intervju med Liu Xiaobos kone, Liu Xia, som var satt i husarrest etter at mannen ble fengslet. Xia avviste at nominasjonen kunne virke negativt inn på Lius sak, og hevdet internasjonal oppmerksomhet var det som kunne presse kinesiske myndigheter til innrømmelser; «Dersom folk i Vesten ikke hadde sagt noe, ville Kina beveget seg enda raskere i fascistisk retning».¹⁹²

Hvorvidt fredsprisen i seg selv ville bety noe har man tenkt ulikt om. Samme dag som tildelingen kom, spådde professor i asiatiske studier, Timothy Cheek ved University of British Columbia, at fredsprisen ville bli et godt kort på hånda for de liberale kreftene i kommunistpartiet.¹⁹³ Mens Willy Wo-Lap Lam, professor i Kina-studier ved Akita Internasjonale Universitet i Japan, har i en lengre artikkel om årsakene og følgene av rettssaken mot Liu, konkludert med blant annet at fredsprisen neppe ville ha noen innvirkning på kommunistpartiets behandling av andre dissidenter.¹⁹⁴

Antagelig fikk Liu beskjed av sin kone at han hadde vunnet. Liu Xia fikk besøke sin mann et begrenset antall ganger i fengselet (ofte mange måneder mellom hver gang). I Lius siste publiserte skrift «I Have No Enemies: My Final Statement» fra 23. desember 2009 skrev han om behandlingen han hadde fått i fengslet, og sitt forhold til de som hadde dømt ham.¹⁹⁵ Innlegget var et langt forsvarsskrift for sin bruk av ytringsfriheten, og sin tro på at Kina kunne og måtte reformeres. Samtidig uttrykte Liu takknemlighet overfor påtalemyndighetene for å

---

¹⁹¹ «Nobels Fredspris for 2010». *Nobelprize.org*. 8.10.2010.

http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/2010/press-no.html (besøkt 10.6.2013)

¹⁹² Kristoffer Rønneberg. «Kjemper for frihet i Kina». *Aftenposten*, 10.2.2010.

¹⁹³ «Relationship between Chinese Intellectuals and the state». *Youtube*, 8.10.2010.

<http://www.youtube.com/watch?v=c90ySwibXv4> (besøkt 10.6.2013)

¹⁹⁴ «The politics of Liu Xiaobo's Trial». I *Liu Xiaobo, Charter 08, and the Challenges of Political Reform in China*, Jean-Philippe Béja, Fu Hualing og Eva Pils (Ed.), s 268.

¹⁹⁵ Liu Xiaobo. «I Have no Enemies. My Final Statement», 23.10.2009. Tilgjengelig blant annet i: *The Journal of Human Rights in China*. No. 1, March 2010.

ha blitt behandlet med verdighet og godvilje. Xia bekreftet i senere intervjuer at Liu ikke ble fysisk mishandlet i fengselet.

4.2.4 Liu og Ossietzky

Forkjemperne for Liu var til forskjell fra Ossietzkys tilhengere ikke organisert i en permanent gruppe som drev kampanjen fremover. Der Ossietzkys vei til fredsprisen var preget av denne gruppens intense informasjonsarbeid og målrettede arbeid i Norge, var innsatsen for Liu mer spredt. Det fantes støttespillere hjemme i Kina i form av venner og kollegaer i menneskerettighetskampen, der spørsmålet om en nobelpris nok sto langt ned på lista om den i det hele tatt sto der. Det fantes en rekke frivillige organisasjoner som initierte protester mot Kina da rettsforfølgelsen begynte. Særlig aktive var den internasjonale PEN-klubben, som Liu selv hadde vært knyttet til. I tillegg fulgte en rekke vestlige stater opp med formelle oppfordringer om å løslate Liu. Oppfordringer som fikk fornyet styrke da Liu ble fredsprisvinner. Kampanjen for Liu, om vi likevel kaller den det, dro nytte av at en rekke internasjonalt kjente statsmenn førte den. Det ga legitimitet og medieoppmerksomhet. Og det var antagelig Havel og Tutu som øynet muligheten for en fredspris. Tutu, som tidligere fredsprisvinner selv, visste godt hva prisen førte med av oppmerksomhet og tyngde.

Kampanjen bak Liu er derimot ikke et avsluttet kapittel. Oppunder jul 2012 gikk 135 nobelprisvinnere fra alle disipliner, ut med et brev som henvendte seg direkte til Xi Jinping og ba om en betingelsesløs og umiddelbar løslatelse av Liu Xiaobo.¹⁹⁶ *Reporters without borders* og *Freedom Now* er blant organisasjoner som fortsatt jobber med dette som mål.

---

¹⁹⁶ «134 Nobel Laureates Urge Incoming Chinese President Xi Jinping to Release Nobel Peace Prize Laureate Liu Xiaobo and Wife Liu Xia». *Reporters without borders*, 4.12.2012. <http://en.rsf.org/chine-134-nobel-laureates-urge-incoming-04-12-2012,43757.html> (besøkt 11.9.2013)

5. Reaksjoner og konsekvenser

I dette kapittelet vil jeg se på hvilke reaksjoner og konsekvenser fredsprisutdelingene i 1936 og 2010 skapte for Nobelkomiteen og Norge. Begge fredsprisutdelingene hadde til felles at de fremkalte svært negative reaksjonene fra Tyskland og Kina. Reaksjoner som ikke begrenset seg til protester mot Nobelkomiteen, men også til en viss grad rammet Norge som stat. Økonomiske egeninteresser sto mot høyt skattet verdier, og norske politikere ble utfordret. Kapittelet vil sentrere rundt tre hovedspørsmål: Hvordan forløp debatten hjemme i Norge? Hvordan viste reaksjonene seg? Hva ble konsekvensene?

5.1 «Han er gjerning»

Da komiteformann Fredrik Stang skulle holde sin begrunnelsestale for Ossietzky, brukte han nesten hele talen på å diskutere Ossietzkys politiske bakgrunn. Det var ikke uten grunn. Som forrige kapittel viste, var det stor usikkerhet om hvilken bakgrunn han hadde, og mye av kritikken mot tildelingen dreide seg om hva Ossietzky sto for. Stang hadde i forveien sendt et utkast av talen sin til Halvdan Koht. Stang lurte på om talen var balansert nok og fortalte at han allerede hadde strøket deler av talen fordi han ikke ville vekke irritasjon. Noe svar fra Koht finnes ikke i arkivet, men talen slik den ble holdt er minimalt forandret fra utkastet Stang sendte.¹⁹⁷

«Han er ikke kommunist, han er ikke konservativ i noen avskygning. Det er derfor vanskelig å bringe ham inn under noen av de vanlige politiske betegnelser. Skulde jeg forsøke å gi uttrykk for det billed, jeg har dannet mig av hans personlighet, vil jeg si, at han forekommer mig å være en liberal, gjerne, om De vil, en liberal av den gamle skole. (...) Men var virkelig Ossietzkys innsats for fredssaken så stor, spør mange. Er han ikke blitt et symbol på fredssaken mer enn en forkjemper for den? (...) Men Ossietzky er ikke bare et symbol. Han er noe helt annet og noe meget mer. Han er en gjerning»¹⁹⁸

Med liberalisme av den gamle skolen formante Stang at han mente den liberalismen som preket fri konkurranse for ånden og tanken, og ikke nødvendigvis på det økonomiske området. I talen speilet Stang flere av beskrivelsene som var gått igjen i redegjørelsene til komiteen. Stang imøtegikk i talen også kritikken mot at Ossietzky var mer et symbol enn en reell forkjemper for fredssaken. Stang pekte på makten i og viktigheten av symboler, og hvordan Ossietzky hadde inspirert og gjort inntrykk med sin journalistikk. Festsalen var fylt og talen

---

¹⁹⁷ NB arkiv. Brevs. 386. Brev fra Fredrik Stang til Halvdan Koht. 3.12.1936

¹⁹⁸ Fredrik Stang D.Y. *Han er en gjerning*. Tildeling av Nobels Fredspris til Carl von Ossietzky. 10. Desember 1936. Tilgjengelig på blant annet virksommeord.uib.no (<http://virksommeord.uib.no/taler?id=5161>)

skal ha blitt tatt svært godt i mot; «de ivrigste Ossietzky-forkjempere udmerket sig ved å legge stor og langvarig energi i klapp-salvene», kunne *Aftenposten* referere.¹⁹⁹ Tilstede i festsalen 10. desember 1936 for å bivu Stangs tale, var både utenriksminister Koht og statsminister Nygaardsvold.²⁰⁰ Deres tilstedeværelse var kutyme, selv om de visste at Tyskland ikke ville like det. Men noen var mot normalt uteblitt; Kongefamilien. Før jeg tar for meg deres uteblivelse, skal jeg først gå igjennom de umiddelbare reaksjonene som meldte seg etter kunngjøringen.

5.1.2 Umiddelbare reaksjoner

Da nyheten om at Carl von Ossietzky hadde vunnet fredsprisen spredte seg 24. november 1936, befant hovedpersonen seg på et sykehus utenfor Berlin. *Manchester Guardian* greide samme dag å få innpass på sykehuset hvor Ossietzky lå, og på spørsmål om hvordan det var å vinne Nobels fredspris hadde den nybakte fredsprisvinneren svart: «I'm surprised and pleased».²⁰¹ Noen dager senere fikk han også sendt et kort telegram til Nobelkomiteen som lød: «Takknemlig for den uventede ære».²⁰² Ossietzky skal overfor Finn Lie, norsk idealist som skulle bli en av de siste til å besøke Ossietzky før han døde, ha uttrykt at han ikke så på prisen som en personlig belønning, men en symbolsk gest for alle de som kjempet mot nazismen.²⁰³ Få dager etterpå innkom det også et kort telegram fra Ossietzkys kone, Maud, hvor hun kort fortalte at avreise til Oslo var umulig. Det skulle vise seg å ikke bare være et spørsmål om Ossietzkys helsetilstand, men en beslutning tatt av de øverste tyske styresmaktene. For samme dag som fredsprisen for 1935 ble kunngjort, sendte Berlin ut et telegram. Det etterlot ingen tvil om hvordan de så på prisen: «Tildelingen av Nobels fredspris til en notorisk landsforræder er en så uforskammet utfordring og fornærmelse mot det nye Tyskland at det vil bli gitt et tilsvarende tydelig svar på det.»²⁰⁴

Den første tyske uttalelsen satte i gang en ny runde med debatt i de norske avisene. *Tromsø Stiftstidene* anklaget «marxistflertallet i Stortingets nobelkomite» for nå å ha gjort også Tyskland til vår uvenn.²⁰⁵ «En kostbar annerkjennelse» var *Adresseavisens* overskrift, og

---

¹⁹⁹ *Aftenposten*. Aftenutgave, nr. 624. 10.12.1936.

²⁰⁰ Ibid. Det er *Aftenposten* som samme dag skriver at Koht var til stede i salen. Dette i motsetning til hva som hevdes i Åsmund Svendsen. *Halvdan Koht. Veien mot framtiden*, (Cappelen, Oslo: 2013), 243

²⁰¹ NI. Klipparkiv. *Manchester Guardian*. 25.11.1936. I dag er avisen kjent som kun «The Guardian».

²⁰² NI arkiv. Innkomne skriv 1936.

²⁰³ Geir Helljesen i samtale med Finn Lie. «Nobelkomitéen uenig om pris til Ossietzky». *NRK*, Opprinnelig sendt 19.10.1986. Tilgjengelig på nrk.no: <http://www.nrk.no/skole/klippdetalj?topic=nrk:klipp/281819> (besøkt 4.2.2013)

²⁰⁴ *Aftenposten*, morgenutgave 25.11.1936, side 1

²⁰⁵ NI. Klipparkiv. «Ossietzky-saken». *Tromsø Stiftstidene* 25.11.1936

fulgte på med å kalle det dumdristig, mens de trakk paralleller til Trotskij-affæren.²⁰⁶ Den samme parallellen trakk *Norges Handels- og sjøfartstidende* som ba Stortinget velge ny Nobelkomite da vi nå hadde blitt «et folk man ler av, fordi man får oss til å begå alskens tåpeligheter for å vise hvor modige vi er (...) Handlinger som oppholdstillatelsen for Trotski og denne Nobel-prisutdelingen river ned for Norge det våre sjøfolk, våre forretningsmenn og våre sportsfolk bygger opp.»²⁰⁷

Morgenbladet, som selv hadde vært svært kritisk til å skulle gi Ossietzky prisen, satte seg nå i forsvar. 27. November gikk de til rette mot påstandene fra tysk side og avviste at utdelingen dreide seg som et vedtak tuftet på den norske folkerepresentasjonen, og at utdelingen hadde vært en bevisst og krenkende handling mot Tyskland.²⁰⁸ Fra de redaksjoner som hadde heiet frem Ossietzky lød det at nobelkomiteen hadde vist seg sin tillitt verdig, og at de hadde stått opp for samvittigheten og ikke latt seg presse.²⁰⁹ Prisen er et slag i ansiktet mot de makter som i dag er freden og folkestyrets farligste fiender, skrev *Smaalenes Social-Demokrat*.²¹⁰ I arbeiderpressen og de liberale avisene, var det stolthet og takknemlighet som preget dekningen. Utdelingen var riktig og modig.

Inn til Nobelkomiteen strømmet det takksigelser i dagene og ukene etter kunngjøringen; Fra arbeiderlag og fagforeninger i hele Skandinavia, til europeiske pasifist- og fredsorganisasjoner. Et stort antall telegrammer og brev kom også fra privatpersoner i hele Europa (i hovedsak Vest-Europa) og USA som ønsket å meddele sin takk til Nobelkomiteen for deres avgjørelse.²¹¹ De kritiske brevene var langt færre, og kom i hovedsak fra Tyskland/Østerrike og Sverige.²¹² I Sverige rykket tre slektninger av Alfred Nobel ut, og hevdet prisutdelingen var i strid med Nobels testamente. Den svenske oppdagelsesreisende og forfatteren Sven Hedin, gikk enda hardere ut. Han mente Stortinget måtte bli fratatt retten til å velge Nobelkomiteen, og at oppgaven burde tilfalle upartiske og objektive svenske menn så Ossietzky-skandalen ikke ville gjenta seg. I Dagens Nyheter ble han sitert på «Det goda svenska namnet, som i förening med Nobels grandiosa stiftelse i 36 år årligen gått över hela världen, har missbrukats av den norska komitten och fått ett misstroende-votum av den tyske

---

²⁰⁶ NI klipparkiv. «Ossietzky-saken». *Adresseavisen*, Nr. 277. 26.11.1936

Leo Trotskij var en russisk revolusjonær og intellektuell som brøt med Stalin, og fikk asyl i Norge. Han ble utvist etter et drøyt år for angivelig å ha brutt premissene for oppholdet. Trotskijs opphold i Norge vakte stor debatt, ettersom han var en ettersøkt mann i Sovjetunionen og en kjent revolusjonær.

²⁰⁷ *Norges Handels- og sjøfartstidende*. 1.2.1937

²⁰⁸ «Uriktige påstander». *Morgenbladet*, 27. 11.1936

²⁰⁹ NI klipparkiv. «Ossietzky-saken». *Romsdalsposten*, nr. 274. 26.11.1936

²¹⁰ NI klipparkiv. «Ossietzky-saken». *Smaalens Social-Demokrat*. 26.11.1936

²¹¹ NI arkiv. Inkomne skriv 1936. Dokumentmappe 698

²¹² NI arkiv. Inkomne skriv 1936. Dokumentmappe 699

rikskanslern».²¹³ Offisielle uttalelser fra andre lands statsoverhoder var sjeldent, men den britiske utenriksministeren Anthony Eden skrev i et privat brev at han var svært glad for prisen.²¹⁴

5.1.3 Tyske myndigheters håndtering

Rent kronologisk inntreffer mange av konsekvensene av fredsprisen til Ossietzky før han faktisk tildeles den. Bare vissheten om og sjansene for at han kom til å vinne, satte i gang prosesser både i Norge og i Tyskland. Vi skal begynne i Tyskland, hvor den internasjonale kampanjen for Ossietzky medførte at saken hans ble løftet opp til øverste nivå.

De øverste tyske myndighetene var klar over Ossietzkys helsetilstand var sviktende og de merket seg den økende internasjonale oppmerksomheten. Gestaporapporter og brev til Hermann Göring som omhandlet Ossietzky-saken, ble fanget opp av journalistene, Sigurd Evensmo og Eilert Eriksen kun uker etter at Berlin hadde falt.²¹⁵ Der kan man blant annet lese nazi-toppen Reinhard Heydrichs rapport til Göring, datert 22. Mai 1936, hvor han skriver at «Arrestasjonen av Ossietzky har fra første stund vakt aller største interesse i utlandet, og denne interessen er (...) i årenes løp ikke blitt mindre, men heller sterkere.»²¹⁶ I brevene, som i hovedsak er rapporter og spørsmål fra Heydrich til Göring, kom det frem at Ossietzky jevnlig ble tilsett av lege etter at den internasjonale oppmerksomheten rundt ham hadde økt.

Våren 1936 ble det rapportert om en forverret helsetilstand, og at Ossietzky når som helst kunne dø. Dette fikk Heydrich til å anbefale en flytting til et lasarett eller fengselssykehus, men ikke løslatelse for Ossietzky. I begrunnelsen står det: «Etter de erfaringer vi hittil har gjort, vil det bli satt i gang en voldsom hetzpropeganda mot Tyskland når Ossietzky dør. Dette vil kunne unngås ved passende forholdsregler.»²¹⁷ Göring svarte at Ossietzky straks skulle innbringes til et sykehus å få legebehandling. Kampanjen hadde med andre ord lyktes med sitt første mål - å bruke oppmerksomheten for å tvinge myndighetene til å sikre Ossietzky noenlunde humane soningsforhold. 7. November 1936 skal Ossietzky ha blitt løslatt, og myndighetene skal kun ha foretatt stikkprøver for å undersøke om han fortsatt befant seg på sykehus. I et nytt brev, kun dager etter at kunngjøringen om fredsprisen var gjort kjent, skrev Heydrich til Göring og ba om en avklaring i spørsmålet om utreisetilatelse. Adolf

---

²¹³ Stai, *Norsk kultur- og moral-debatt i 1930-årene*, 89. Stai refererer sitatet fra *Dagens Nyheter*, 1.2.1937.

²¹⁴ NI Arkiv. «Papirer vedrørende Ossietzky 1936-1947». Brev fra Anthony Eden til Edward Grigg. 5.1.1937 (Mappe: administrasjon – spesiell korrespondanse 1902-1976)

²¹⁵ Rapportene er oversatt til norsk og finnes i Eilert Eriksen, Sigurd Evensmo. *Dokumenter fra ruinene*. (Oslo: Gyldendal, 1946).

²¹⁶ Eriksen og Evensmo, *Dokumenter fra ruinene*, 13

²¹⁷ Eriksen og Evensmo, *Dokumenter fra ruinene*, 15

Hitler hadde i forveien gjort det klart at om Ossietzky vant prisen skulle han bli fratatt sitt statsborgerskap og landsforvises. Likeså skulle det utstedes en forordning om at ingen tysker i fremtiden skulle kunne motta nobelprisen.²¹⁸

I et nytt dokument derimot, datert 16. desember, kom det frem at Göring hadde bestemt at Ossietzky ikke under noen omstendigheter fikk forlate Tyskland, og at han stadig skulle bli holdt under bevoktning, dog på en smidig måte som det ble lagt til.²¹⁹ Omsider landet altså de tyske myndighetene på at de ville holde ham igjen i Tyskland. I følge Thue kom det til syne en uenighet mellom Hitler og Goebbels på den ene siden, og Göring og Heydrich på andre. Sistnevnte var mer bekymret for de utenlandske reaksjonene, og spilte i så måte på lag med den tyske utenrikstjenesten, mens Hitler og Goebbels var mer opptatt av å kurtisere de indre-tyske forhold. Forvirringen over hvem som egentlig satt med den avgjørende makten i de utenrikspolitiske affærer var også en faktor, i følge Thue.²²⁰

Beretningen fra intervjuer med Ossietzky i desember 1936, tyder for øvrig på at han var for syk til å foreta en reise til Oslo om han hadde fått valget. Historien om Göring og Ossietzky stoppet derimot ikke der. Å holde ham igjen i Tyskland, ville også medføre negativ oppmerksomhet fra utlandet. I følge Hilde Walter skal Göring derfor ha forsøkt å få Ossietzky til å avslå prisen og lokket ham med penger: «Hermann Goering summoned the tortured convict of his regime for an audience. For three hours he talked, threatened, flattered, and promised. He roared: "You will wire Oslo that you will not accept the Prize." Ossietzky's only answer was a resolute no».²²¹

Tidligere nobelformann Aase Lionæs skriver også om dette møtet, og referer til et intervju i *Der Spiegle* i 1964 med Gestaop-sjefen Werner Best som var eneste vitne til konfrontasjonen mellom Göring og Ossietzky. Best er referert på at Ossietzky åpent og modig avviste presset.²²² Da prisutdelingen ble et faktum, var rikskansleren Adolf Hitler selv, som skal ha insistert på at Norge måtte straffes.

---

²¹⁸ Eriksen og Evensmo, *Dokumenter fra ruinene*, 18-19

²¹⁹ Eriksen og Evensmo, *Dokumenter fra ruinene*, 27

²²⁰ Thue, *Nobels fredspris til Ossietzky. Tyske reaksjoner og konsekvenser for forholdet mellom Tyskland og Norge*, 77+80-85 .

²²¹ Hilde Walter. «Victims of Fascism: Carl von Ossietzky» *Free World*, Mars 1942. s 150.

Tilgjengelig elektronisk på: <http://www.unz.org/Pub/FreeWorld-1942mar-00148?View=PDFPages> (besøkt 24.4.2013)

²²² Lionæs, *Tredveårskrig for fred: høydepunkter i Nobelkomiteens historie*, 23-24

5.1.4 Koht og Mowinckel trekker seg

Drøye to uker før Nobelkomiteen skal ha sitt siste avgjørende møte, sender Halvdan Koht et brev til Nobelkomiteen. Koht forteller at han vil holde seg borte fra årets drøftingsmøte om fredsprisvinneren, og ber om at varamannen blir tilkalt. Bakgrunnen var at Koht ikke lengre fant at han som utenriksminister kunne sitte som medlem i Nobelkomiteen.²²³ Da han senere under Stortingets behandling av Nobelkomiteens årsberetning skulle forklare sitt valg uttalte han:

«(I)ngen kan vera blind for at det i dei siste åra har det gått for seg politisk skifte i verda som gjer det naudsynt å draga grensa kvassare enn fyrr. (...) No er det strid om sjølve grunntankane i fredsarbeidet, og Nobelkomiteen blir dregen inn i denne striden anten han vil eller ikkje. Difor gjeld det no om å vera dubbelt var med å halda uppe skilet millom Nobelkomitéen og utanriksstyringa. Her må vera ei grense som ikkje berre i realiteten, men likso vel i forma er klårt synberr for alle.»²²⁴

Koht mente at dette hadde syntes stadig sterkere for ham, og at han høsten 1936 følte det ble en plikt å holde seg unna drøftingene i Nobelkomiteen. Tre dager etter, den 12. november, valgte Johan Ludwig Mowinckel å følge etter Koht. Mowinckel argumenterte som Koht, at han hadde en viktig fremskutt politisk stilling, parlamentarisk leder for Venstre, og at han ved Kohts avgang hadde funnet det vanskelig å bli værende. I brevet som ble fremlagt Nobelkomiteen 16. november, beklaget han avgjørelsen som han følte ble tvunget frem av Kohts beslutning.²²⁵ Formann Fredrik Stang uttalte at han fant beslutningen riktig, slik at det ikke kunne reises tvil om hvem som var ansvarlig for Nobelkomiteens beslutninger.

Det var uenighet i pressen og blant forkjempere hvorvidt dette gjorde det lettere eller vanskelige for Nobelkomiteen å gi Ossietzky prisen. Venstreavisen *Romsdalsposten* tolket Kohts avgang 13. November som at han ikke våget å være med å gi Ossietzky prisen. Og at han ved å gå av, hadde gjort saken til et utenrikspolitisk spørsmål som nå gjorde det umulig for de gjenværende komitémedlemmene å velge Ossietzky.²²⁶ Flere, blant annet *Bergens Tidene* argumenterte slik.²²⁷ Det var utenriksminister Koht som ved denne dramatiske handling, kun uker før det avgjørende møtet, hadde tilført Nobelkomiteen en politisk dimensjon. *Hamar Stifstidende* spekulerte i om Koht ved ikke å delta, nå hadde hindret et

---

²²³ Se for eksempel Smaalenes Social-Demokrat nr 264, 12.11.1936. Brevet, datert 9. november 1936 finnes også i Nobelinstituttets arkiv. Innkomne skriv 1936, (580)

²²⁴ Stortingsforhandlinger 1937. s 1682-83

²²⁵ Brevet er blant annet gjengitt i sin helhet i Tidens Tegn nr 267. 17.11.1936. Brevet finnes også i Nobelinstituttets arkiv. Innkomne skriv 1936, (589)

²²⁶ NI klipparkiv. «Ossietzky-saken». *Romsdalsposten*. Nr. 263. 13.11.1936

²²⁷ NI klipparkiv. «Ossietzky-saken». *Bergens Tidende*. Nr. 266. 14.11.1936

resultat som kunne gi stor skade for vårt land.²²⁸ *Tidens Tegn* mente Kohts avgang var forståelig nok, men Mowinckels avgang forstod en som motivert av frykt for å stikke hånden i vepsebolet Ossietzky-saken. Samtidig mente en sjansene nå økte for Ossietzkys kandidatur, og anså det som et dårlig tegn at Mowinckel nå trakk seg ettersom han antagelig ville stemt mot Ossietzky.²²⁹

Hva Mowinckel eventuelt ville stemt, vet vi selvfølgelig ikke. Men i følge Koht ønsket Mowinckel, i likhet med Koht selv, en annen kandidat i 1935.²³⁰ Det er nærliggende å anta at Koht og Mowinckel også i 1936 ønsket en annen vinner. Et ønske som kan ha vært grunnet i frykten for de reaksjoner Norge ville bli utsatt for, om Ossietzky skulle vinne. Koht og Mowinckel var utenrikspolitiske travere, og visste nok bedre enn de fleste hvordan Tyskland ville ta imot en slik utdeling.

Inn i Koht og Mowinckels sted trådte varamennene Axel Thallaug og Martin Tranmæl. Thallaug var tidligere stortingsrepresentant for Høyre, og hadde også sittet som fast medlem av Nobelkomiteen fra 1931-1933. Martin Tranmæl var pressemann og arbeiderpartipolitiker. Han var tidligere redaktør av *Ny Tid* og stortingsrepresentant, og fra 1921 redaktør i *Social-Demokraten* (senere *Arbeiderbladet*). Hva Thallaug mente om Ossietzky er uvisst, men Tranmæls standpunkt kjente alle til. Han hadde allerede agitert for Ossietzky i *Arbeiderbladet*, og var en sterk forkjemper for hans kandidatur. I så måte kan en si at Koht og Mowinckels fravær faktisk styrket Ossietzkys kandidatur.

Under behandlingen av Nobelkomiteens årsberetning for 1936 valgte presidentskapet å legge frem en ny innstilling for reglene ved valg av medlemmer til Det norske stortings Nobelkomité (innst. S. Nr. 208):

”Dersom noget medlem av komiteen i sin funksjonstid blir utnevnt stats- eller utenriksminister eller dersom en fungerende stats- eller utenriksminister blir innvalgt i komiteen trer han ut av komiteen så lenge han innehar sitt ministerembede; og første varamann inntreder som medlem i hans sted”²³¹

Innstillingen som ble vedtatt, sørget for at sittende statsråder ikke lengre kunne sitte i Nobelkomiteen. Innstillingen nevner riktignok kun stats- og utenriksminister. Men Mowinckel uttrykte ønske for at en også inkluderte alle medlemmer av regjeringen, noe som noe motvillig ble akseptert av Hambro, og til slutt vedtatt.

---

²²⁸ *Hamar Stiftstidende*. Nr. 268. 16.11.1936

²²⁹ *Tidens Tegn*. Nr. 267. 17.11.1936

²³⁰ NI. Arkiv. Halvdan Koht dagbøker. Brev datert 11.11.1936

²³¹ - Stortingsforhandlinger 1937 i Stortingstidene bind 7b. Forhandlinger i Stortinget nr. 211. 24. Juni 1937. Nobelkomiteens årsberetning. Sak nr. 4. Side 1681. (1681-90)

Årsberetningen fra Nobelkomiteen for 1936 ga en lengre seanse i stortinget denne kvelden 24. Juni i 1937. Hambro sto i spissen da Stortinget diskuterte Nobelkomiteens rolle, og Mowinckel og Kohts valg. Ved å fratre hadde Mowinckel håpet på «at der ikke kunde hefte nogen som helst mistanke om at det var politikk som øvet innflytelse ved den meget omtalte avgjørelse som da forestod.»²³² Mistanken om at politikk hadde øvet innflytelse har som vi vet fulgt nobelkomiteens helt frem til i dag, på tross av denne regelforandringen. Ossietzky-saken hadde gjort det maktpåliggende å gjøre skillet mellom det norske storting og den norske nobelkomiteen enda klarere for utenom verdenen. Og med regelendringen var båndet til den utøvende makt brutt. Det måtte ikke herske tvil om komiteens uavhengighet, og hvordan regjeringen var helt uten ansvar. Kanskje var det bakgrunnen for at Kong Haakon kan ha blitt bedt om å utebli?

5.1.5 Da kongefamilien uteble

Ved enhver Nobels fredsprisutdeling har den norske kongefamilien deltatt. Det gjorde den i årene før 1936, og i årene etter. Ofte har fredsprisvinnerens norgesbesøk også inneholdt et ærefult besøk og audiens hjemme hos Kongen på slottet med private samtaler. På linje med andre nobiliteter, og av året naturlig gjester, mottar derfor Kongen en invitasjon hvert år til høytidelighetene. Kong Haakons uteblivelse fra nobelseremonien i 1936 for Ossietzky og Lamas har derfor vært gjenstand for undring. Flere har antydnet at det må ha vært Halvdan Koht eller regjeringen som på en eller annen måte må ha bedt Kong Haakon om å utebli.²³³ Slik kunne en forsøksvis, markere en grense mellom det offisielle Norge og nobelkomiteens avgjørelse. Å utebli ville være et aktiv valg, som ville bli lagt merke til, all den tid sedvanen hadde vært kongelig deltagelse ved prisseremonien. I Tor Bomann-Larsens kongebiografi *Æresordet* fra 2011, kan vi for første gang lese om kontakten mellom Kong Haakon, nobelinstituttet og Halvdan Koht i dagene før seremonien finner sted. Da Kong Haakon mottok invitasjonen fra Nobelinstituttet for nobelseremonien i 1936, svarte han mot normalt ikke umiddelbart ja. I stedet svarte han at «af Hensyn til Situationen maatte (jeg) konferere med Regjeringen om det i det jeg mente at vi blev delagtige i ansvaret for Uddelingen om vi gik.»²³⁴ Kong Haakon var ingen politisk novise, og skjønnte åpenbart at sin tilstedeværelse kunne gi politiske implikasjoner. Kong Haakon møtte derfor utenriksminister

---

²³² Stortingsforhandlinger 1937 i Stortingstidene bind 7b. Forhandlinger i Stortinget nr. 211. 24. Juni 1937. Nobelkomiteens årsberetning. Sak nr. 4. Side 1681. (1681-90)

²³³ Øyvind Stenersen. Det Norske Nobelinstituttets Skriftserie. *The Nobel Peace Prize: some aspects of the decision-making process, 1932-39*. Vol. 1, nr 4, Oslo 2000. 19. Eller: Lundestad, Geir. *War and Peace in the 20th Century?*

²³⁴ Tor Bomann-Larsen. *Æresordet*. (Oslo: Cappelen Damm, 2011), 147

Halvdan Koht dagen etter han hadde mottatt invitasjonen. I Kohts kalender sto det besøk hos Kongen i anledning "Nobel prisdag".²³⁵ Hva som ble sagt på møtet vet vi ikke, men Kongen og hans familie uteble den 10. desember. Når Koht i senere brev og redegjørelser skriver om Kongens uteblivelse, nevner han aldri hvem som tok beslutningen eller initiativet. Det vi vet er at Kong Haakon var svært negativ til det nye nasjonalsosialistiske styret i Tyskland, og senere uttalelser i forbindelse med Ossietzky-saken tyder på at han ikke ønsket noen formildende eller unnskyldende linje overfor Tyskland. Antagelig ble likevel Koht og Kongen enige om at hans uteblivelse var til det beste. På den måten kunne Koht bruke Kongefamilien som et slags verktøy for å tydeliggjøre forskjellen mellom Norge som stat og Nobelkomiteen som prisutdeler. Om Koht og Nygaardsvold selv hadde uteblitt, ville det selvfølgelig styrket saken, men samtidig kunne det bli sett på som en protest mot utdelingen. Det var kutyme at regjeringen var representert ved prisseremonien. Dessuten sto som vi husker Arbeiderpartiet selv bak nominasjonen av Ossietzky. Det var med andre ord en umulighet for Arbeiderpartiets egen utenriksminister å utebli. Kongens uteblivelse skulle senere bli brukt av den norske legasjonen i Berlin som argument for den norske imøtekommenheten overfor tyske myndigheter, og således var det et vellykket trekk.²³⁶ Kanskje var det også en del av strategien Koht og Kongen la, da Kronprins Olav og kronprinsesse Märtha dagen før seremonien ga den tyske utsendingen Heinrich Sahn²³⁷ og hans kone audiens.²³⁸

5.1.6 Politiske konsekvenser

Det første tydelige tyske svaret på fredsprisen, foruten å nekte Ossietzky utreisetilattelse, var å vedta et forbud for enhver tysker å motta en nobelpris.²³⁹ Vedtaket ble offentliggjort på et riksdagsmøte 30. januar 1937 av Göring, og på samme tid proklamerte en at en ny pris var innstiftet; Deutsche Nationalpreis für Kunst und Wissenschaft (Tyske nasjonalpris for kunst og vitenskap). Prisen skulle gå til tre tyskere hvert år, og deles ut av Goebbels på den årlige rikspartidagen i Nürnberg sammen med medalje, diplom og pengepremie. Göring hadde talt etter rikskansler Hitler, og gjort klart at alle forsøk på å såre og krenke Tyskland ikke ville virke, men kun ramme dem som sto bak krenkelsene.

---

²³⁵ Bomann-Larsen, *Æresordet*, 149.

²³⁶ Riksarkivet. UD 1937, eske 9163. Gruppe 47. Avd. D. Sak 113 Norge – Det Tyske Riket (politikk). Brev fra Scheel til UD, 16.6.1937

²³⁷ Sahn tok over som tysk sendemann i Norge i 1936, og var aktiv med forsøk på å påvirke den norske offentligheten.

²³⁸ Bomann-Larsen, *Æresordet*, 153

²³⁹ Nobelprisforbudet vedvarte frem til Hitlers fall, og tre tyskere som vant nobelprisene i kjemi og medisin måtte vente til etter krigen med å motta diplomene sine.

Forbudet rammet også Sverige ettersom de delte ut de fire andre nobelprisene, og selv om den tyske meldingen gjorde klart at forordningen ikke var rettet mot Sverige, men Norge, var det fra Sverige de skarpeste reaksjonene kom. Den norske nobelkomiteen holdt seg i ro, mens Manne Siegbahn, medlem av Nobelstiftelsens fysikk-komité, fant forbudet meget beklagelig. Fra *Svenska Dagbladet* lød det at «det åndelige autarki kan isolere Tyskland meget mere enn den økonomiske selvforsyningen». *Stockholms Tidningen-Stockholms Dagblad* kalte den tyske beslutningen «mere brysk og drakonisk enn verdig og imponerende». Mens *Sydsvenska Dagbladet* lastet Den norske Nobelkomiteen for deres utdeling og manglende bekjentskap med tysk mentalitet.²⁴⁰

I følge historiker Elisabeth Thue skal det ha vært uenighet om forbudet innad i den tyske regjeringen. Utenriksminister von Neurath skal ha vært uvitende om offentliggjøringen av forbudet, og hadde tidligere forsøkt å forklare Hitler forskjellen på de svenske Nobelprisene og fredsprisen fra Norge. Også Göring skal ha vært imot et generelt forbud, og forsøkte å få en garanti fra Sverige om at det ikke skulle utdeles flere fredspriser som ville støtte Tyskland. En slik garanti fikk han derimot ikke.²⁴¹

Den samme vinteren skriver den norske sendemannen i Berlin, Arne Scheel, hjem til utenriksdepartementet at stemningen i Tyskland over utdelingen er såpass bitter at han er redd for det politiske og kommersielle forholdet mellom de to landene hvis regjeringen kom til å uttrykke støtte for tildelingen.²⁴² En direkte omfavnelse av prisen ga regjeringen som sådan ikke, men de deltok som tidligere vist på seremonien i etterkant og Arbeiderpartiets stortingsgruppe var av de som hadde nominert Ossietzky.

Andre fase i oppgjøret etter Ossietzky-tildelingen inntreffer i juni 1937, da det tysk-norske ordens- og dekorasjonssamarbeid brytes. Beskjeden som lød var at tyske borgere ikke lengre ville kunne motta norske ordener, og at tyske ordener ikke ville gis til nordmenn. I følge opplysninger Scheel hadde fått fra den tyske utenrikstjenesten, var det igjen Hitler som personlig hadde beordret resolusjonen. Statssekretær i det tyske UD, Von Mackensen, uttrykte overfor Scheel ønske om å glatte ut saken og mente den snart ville være ut av verdenen. Han anså, i følge Scheel, Ossietzky-affæren kun som en skygge over et ellers godt tysk-norsk forhold, og pekte på Rikskanslerens behov for å møte den folkelige forbitrelsen. I flere

---

²⁴⁰ «Forbudet mot at tyskere mottar Nobelprisen. Fredsprisen til Ossietzky er foranledningen, men forbudet gjelder alle Nobelpriser. Tyske  resprisen isteden.» *Aftenposten*, morgenutgave. 1.2.1937

²⁴¹ Thue, *Nobels fredspris til Ossietzky. Tyske reaksjoner og konsekvenser for forholdet mellom Tyskland og Norge*, 84-85

²⁴² Riksarkivet. Utenriksdepartementet 1937, eske 9163. Gruppe 47. Avd. D. Sak 113. Norge – Det Tyske riket (politikk). Brev fra Scheel til UD, 4.2.1937

rapporter hjem til Oslo videreformidles det at det har vært Hitler selv som tok initiativet til ordensboikotten, og at krefter i utenriktjenesten ønsket å glatte over hendelsen.²⁴³

Samme sommer ble Scheel bevisst forbigått av tyske myndigheter da de skulle dekorere andre lands ambassadører og sendemenn med lang tjenestetid. Noen uker etter opplever også Scheels kone det samme da ulike ambassadørfruer med lang tjenestetid skal dekorerer.²⁴⁴ Og nå var Kohts tålmodighet slutt, i et lukket møte for Stortinget året etter karakteriserte Koht forbigåelsen av Scheel og ordensboikotten for «ei uvenleg framferd».²⁴⁵ Utenriksministerens svar til tyske myndigheter kom umiddelbart. Koht kalte den tyske sendemannen i Norge, Sahm, inn for en formell protest. Han ga beskjed om at boikotten ble ansett som en krenking av den norske Kongen og at det ville påvirke forholdet mellom de to regjeringene. Sahm selv fant situasjonen høyst uønsket. Han spurte derfor Koht, om regjeringen ikke enda en gang kunne tydeliggjøre Nobelkomiteens uavhengighet for omverden.²⁴⁶

Hvordan skulle en forholde seg videre? I slutten av juli kaller Koht hjem sendemenn fra ulike land, for å drøfte hva reaksjonen måtte bli. Scheel selv ønsket at de skulle overse forbigåelsen, mens andre tok til ordet for å kalle Scheel hjem som en protest mot Tyskland. Koht selv landet på det han kalte en mellomposisjon, som gikk ut på å opprettholde samarbeidet med Tyskland som før, men være tilbakeholdne med «venskapsformer utanfor almen diplomatisk plikt.»²⁴⁷ Dette innebar, mot Scheels eget ønske, at Koht og regjeringen instruerte legasjonen i Berlin om å utebli fra NSDAPs (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei) partidager i Nürnberg, samt møter i Nordische Gesellschaft i Lübeck. I følge brev fra Koht til Scheel skal Kongen selv ha tatt ordet da dette ble diskutert og uttalt at Norge ikke måtte legge seg på magen for Tyskland etter det som nå hadde hendt.²⁴⁸ Koht mente uteblivelse fra disse møtene vanskelig kunne ses på som brudd på korrekt diplomatisk

---

²⁴³ Riksarkivet. Utenriksdepartementet 1937, eske 9163. Gruppe 47. Avd. D. Sak 113. Norge – Det Tyske riket (politikk). Brev fra Scheel til UD, 4.6.1937; Brev fra Scheel til Koht, 16.6.1937; Brev fra Scheel til Koht 3.7.1937

²⁴⁴ RA, UD 1937. Eske 9163. Gruppe 47. Avd. D. Sak 113. Norge – Det Tyske riket (politikk). Brev fra Scheel til Koht, 8.7.1937

²⁴⁵ SA. Møtet for lukkede dører, Stortinget 27. Januar 1938. Sak nr. 2 Utenriksministeren vil gi utenrikspolitiske meddelelser, side 6

²⁴⁶ SA. Møtet for lukkede dører, Stortinget 27. Januar 1938. Sak nr. 2 Utenriksministeren vil gi utenrikspolitiske meddelelser, side 6

²⁴⁷ SA. Møte for lukkede dører, Stortinget 27. Januar 1938. Sak nr. 2 Utenriksministeren vil gi utenrikspolitiske meddelelser, side 7

²⁴⁸ Riksarkivet. Utenriksdepartementet 1937, eske 9163. Gruppe 47. Avd. D. Sak 113. Norge – Det Tyske riket (politikk). Brev fra Koht til Scheel, 9.6.1937

samkvem, men mente reaksjonen var passende.²⁴⁹

I lukkede møter for Stortinget informerte Koht om at sammenbruddet i ordenssamarbeidet i realiteten hadde forekommet før den tyske resolusjonen fra 4. juni 1937. Det tyske utenriksdepartementet hadde allerede vinteren 1937 sluttet å besvare forespørsler angående flere tyske borgere som skulle motta St. Olavs orden.²⁵⁰ Det fantes også flere små hendelser som til sammen dannet bilde av at Tyskland bevisst straffet Norge for nobelkomiteens avgjørelse. To norske offiserer fikk sommeren 1937 imot vanlig praksis avslått en søknad om å få studere ved det tyske krigsakademi. Legasjonen, ved Charge d'Affair Ulrich Stang, skrev hjem at de anså avslaget for å ha forbindelse med Ossietzky-saken.²⁵¹ Koht informerte også Stortinget om at Tyskland nektet å akseptere en norsk konsul som skulle tilsettes i Dresden uten å oppgi en legitim grunn, men at han hadde valgt å imøtegå dem ved å trekke tilbake søknaden.²⁵² Det var en vanskelig balansegang som nå ble innledet. Pressen og offentligheten hadde kjennskap til Scheels uteblivelse fra møtene i Nürnberg og Lübeck, og satte det i sammenheng med Ossietzky. Bruddet i ordenssamarbeidet ble derimot holdt hemmelig frem til vinteren 1938.

I mai 1938 skal utenriksminister Von Ribbentrop, ifølge Generalkonsul Ellef Ringnes, ha forsøkt å få ryddet ordenssammenbruddet ut av verdenen. Men igjen hadde Hitler stoppet det. Hitler skal ha sett på Ossietzky-saken som en personlig fornærmelse, som den norske regjeringen var medskyldig i så lenge den ikke tok avstand.²⁵³ Sahn hadde selv, i følge Thue, kontaktet sitt hjemlige tyske UD hele 18 ganger i et forsøkt på å få slutt på boikotten. Sahn fikk til og med kontakt med Görings første kones onkel, svenske Grev Rosen, og ba han om å snakke med Göring om saken. Men alle forsøkene strandet.²⁵⁴

I 1938 deltar Scheel igjen på NSDAPs partidager i Nürnberg. Beslutningen ble tatt i Kohts fravær, av fungerende utenriksminister Trygve Lie, men Koht hadde kort tid i forveien gjort klart at han nå anså Nürnbergdagene mer som en offisiell tysk festdag enn et politisk

---

²⁴⁹ SA. Møte for lukkede dører, Stortinget 27. Januar 1938. Sak nr. 2 Utenriksministeren vil gi utenrikspolitiske meddelelser, side 7

²⁵⁰ Ibid

²⁵¹ RA. UD 1937, eske 9163. Gruppe 47. Avd. D. Sak 113. Norge – Det Tyske riket (politikk). Brev fra Stang til Koht, 26.7.1937

²⁵² Møte for lukkede dører, Stortinget 27. Januar 1938. Sak nr. 2 «Utenriksministeren vil gi utenrikspolitiske meddelelser», side 8

²⁵³ RA. UD 1937. Gr. 47 Norges politikk. Avd. F Sak. 6 Brudd i ordenssamkvemet med Tyskland.

Notat Norge-Tyskland. Ellef Ringnes. 16/5-1938

²⁵⁴ Thue, «Nobels fredspris og diplomatiske forviklinger. Tysk-Norske forbindelser i kjølvannet av Ossietzky-saken», 25-26

møte, og var derfor innstilt på at Scheel igjen kunne delta.²⁵⁵ Når det gjaldt Nordische Gesellschaft i Lübeck var det verre. Organisasjonen hadde gradvis blitt mer og mer trukket inn i det offisielle nazi-Tyskland, og møtene var gjerne politisk agitatoriske. Dagbladet beskrev i sitt referat fra møtet i 1938 organisasjonen som «den store nazistiske propaganda-institusjonen».²⁵⁶ Koht skrev til Scheel sommeren 1938 at spørsmålet om deltakelse i Lübeck hadde voldt regjeringen mye bry, men at han nå var innstilt på å la Norge bli representert igjen, for å vise vilje til å overkomme vanskelighetene. Samtidig ba Koht, Scheel om å oppsøke tyske UD for å fortelle at Norge nå ville ha saken ut av verden, og for å spørre om en form for lovnad om en slutt på boikotten. Noe slikt svar fikk derimot aldri Scheel av det tyske UD. Kansleren og utenriksministeren selv skal ha vært bortreist, og svaret lot vente på seg. Ettersom Scheel ikke fikk noen videre beskjed fra Koht eller utenriksdepartementet, valgte han å ikke reise til Lübeck (tilstede var derimot Marie Hamsun og Heinrich Himmler).²⁵⁷ Fra og med 1937 sluttet også forfatterforeningen å sende representanter ned til det nordiske selskap, og den videre kontakten mellom det norske og tyske forfattermiljø skjedde fra nå i mer uoffisielle kanaler.²⁵⁸ Ei heller i 1939 var Scheel representert i Lübeck. Kohts beskjed dette året var at Scheel skulle gjøre som de andre nordiske sendemennene. Da disse valgte å utebli, og kun sende undersekretærer etc, fulgte den norske legasjonen i Berlin samme linje.

Ordenssammenbruddet vedvarte frem til 1939. Trolig var det Kohts finurlige balansegang som tilslutt virket. Sammen med de kreftene i det tyske utenriksdepartementet som ønsket saken ut av verden. I 1939 hadde i alle fall Hitler langt større bekymringer, enn årsgamle fornærmelser fra et lite nordisk land.

Hjemme på Stortinget møtte Koht stort sett støtte for sin håndtering av Ossietzky-saken. I et møte oppunder jul 1936 hadde Mowinckel istemt Kohts hjertesukk over hvordan norsk presse ikke spilte på lag med sine myndigheter i arbeidet med å dempe konsekvensene av Ossietzky-affæren. Ja, det var som om avisene bare ventet på de tyske represaliene, uttalte Koht.²⁵⁹ I årene hvor Ossietzky-striden preget det tysk-norske forhold var det særlig Mowinckel som etterspurte Kohts redegjørelser og oppdateringer. Da forholdet til Tyskland ikke viste bedring, mente Mowinckel at Koht var for streng i sin avvisning av Tyskland. Norge burde ikke følge Tyskland i sin barnaktighet, måtte ikke la følelser styre forholdet til

---

²⁵⁵ RA. UD 1937, eske 9164. Gruppe 47. Avd. F. Sak 2. Rikspartidagen i Nürnberg. Norges representasjon. Notat 12.8.1938; Brev fra Trygve Lie til legasjonen i Berlin, 22.8.1938

²⁵⁶ NI klipparkiv. «Ossietzky-saken». *Dagbladet*, 26.6.1938

²⁵⁷ RA. UD 1937. Gr. 47 Norges politikk. Avd. F Sak. 6 Brudd i ordenssamkvemmet med Tyskland Notat Norge-Tyskland. Brev fra Koht til Scheel. 3.6.1938; Brev fra Scheel til UD, 18.6.1938

²⁵⁸ Ringdal, *Ordenes pris. Den norske forfatterforening 1893-1993*, 155-56

²⁵⁹ SA. Møte i den forsterkede utenrikskomite, 17.12.1936

Tyskland, uttalte han. Også enkelte bondepartirepresentanter beklaget seg over at forholdet til Tyskland ikke ble ryddet opp i. Men arbeiderpartimannen Sverre Støstad ga svar: «Hvis man vil oprette et husmannsforhold mellom Norge og Tyskland, ja, da kan man naturligvis overse alle fornærmelser og si, ja takk, vi skal gjøre som dere ber om, vi skal kysse den hånd som slår!». ²⁶⁰ Et slikt forhold var Koht ikke interessert i. Han sto fast på at Norge ikke måtte la seg presse, men gi et passende svar. Historikeren Koht hadde identifisert klassekamp som historiens drivkraft, og husmannsånd i utenrikspolitikken sto ham fjernt.

5.1.7 Økonomiske konsekvenser

Flere aviser hadde advart mot hvilke økonomiske konsekvenser en pris til Ossietzky kunne få. Handelen mellom Norge og Tyskland var betydelig på 1930-tallet. Etter Storbritannia var Tyskland Norges største handelspartner. Tysklands sendemann i Norge, Sahm, frarådet derimot raskt sine egne myndigheter å innlede noen økonomiske sanksjoner overfor Norge. Han mente det ville bli vanskeligere for Tyskland å erstatte sin norgesimport (i hovedsak mineraler, fisk og hvalolje) enn for Norge å erstatte sin tysklandsimport (i hovedsak jern, stål, maskiner og tekstiler). Thue konkluderer i sin oppgave med at de økonomiske konsekvensene av fredsprisutdelingen til Ossietzky var meget små, og går langt i å avvise tidligere spekulasjoner om at fredsprisen spilte en rolle da norsk hvaloljeeksport til Tyskland ble mer enn halvert mellom 1935 og 1937. ²⁶¹

Hvor alvorlig var egentlig de tyske reaksjonene? Koht uttalte for stortinget i 1938 at «i alle reelle spørsmål har eg ikkje merka noko til at nokon ting har skakka i tilhøvet millom dei to landa eller dei to regjeringane.» ²⁶² Den samme konklusjonen kom den norske undersøkelseskommisjonen med etter Andre verdenskrig. Reelle interesser hadde ikke blitt krenket som følge av Ossietzky-saken, og kommisjonen fant heller ingen grunn til å kritisere utenriksminister Koht for hans håndtering av Ossietzky-saken. ²⁶³ Med andre ord forble Ossietzky-saken først og fremst en konflikt med høyt støynivå og mye spill, men den evnet aldri å true forholdet mellom Norge og Tyskland alvorlig.

Historien om Carl von Ossietzky endte med at han ikke fikk komme til Oslo for å motta prisen. Pengene hans ble, til tross for store anstrengelser fra støttegruppa for å sikre dem, frasvindlet Ossietzky av en utro advokat i Berlin. I frykt for flere negative reaksjoner fra

---

²⁶⁰ SA. Møte for lukkede dører, Stortinget, 24.6.1938. Side 21

²⁶¹ Thue, *Nobels fredspris til Ossietzky. Tyske reaksjoner og konsekvenser for forholdet mellom Tyskland og Norge*, 44+88-90

²⁶² SA. Møte for lukkede dører i Stortinget. Sak nr. 2 «Utenriksministeren vil gi utenrikspolitiske meddelelser». 27.1.1938

²⁶³ Undersøkelseskommisjonen av 1945, Bind 1. (Oslo: Aschehoug, 1946) 20+754-755

utlandet, skal Gestapo og tyske myndigheter ha vært behjelpelig med å føre rettssak mot den tyske advokaten Kurt Wannow, samt droppe et skattekrav de opprinnelig hadde reist på prispengene.²⁶⁴

5.2 «De tapte sjeler fra 4. Juni»

8. Oktober 2010 var Nobelinstituttets ærverdige sal i Henrik Ibsens gate igjen fylt opp av journalister fra hele verden. De færreste trodde de ville få en overraskelse av den typen de var blitt servert året før, da USAs president Barack Obama ble tildelt fredsprisen, men antagelig ble det hvisket journalistene seg i mellom om dette var året en kinesisk dissident skulle vinne fredsprisen. Media hadde hyppig spekulert i om Liu Xiaobo kunne bli 2010s vinner. I kunngjøringen som fulgte begrunnet komiteformann Jagland kort hvorfor Nobels fredspris skulle utdeles Liu Xiaobo:

«Den Norske Nobelkomite har bestemt at Nobels fredspris for 2010 skal tildeles Liu Xiaobo for hans lange og ikke-voldelige kamp for sentrale menneskerettigheter i Kina. Den Norske Nobelkomite har lenge ment at det er en nær sammenheng mellom menneskerettigheter og fred. Disse rettighetene er en forutsetning for den "folkenes forbrødring" Alfred Nobel omtaler i sitt testamente.»²⁶⁵

Reaksjonene som meldte seg var stort sett positive. Fra vestlige land var stort sett tilbakemeldingene positive med bruk av ord som en vågal og riktig beslutning. Reaksjonene fra prisvinnerens hjemland, Kina, sto derimot ikke tilbake for hva en hadde erfart i 1936 fra Tyskland. Kina hadde på forhånd lovt at en pris ville få konsekvenser, og umiddelbart etter kunngjøringen begynte protestene. En av de første pressemeldingene lød som et ekko fra det nobelkomiteen hadde opplevd 74 år tidligere: «Liu Xiaobo is a criminal who violated Chinese law. It's a complete violation of the principles of the prize and an insult to the peace prize itself for the Nobel committee to award the prize to such a person».²⁶⁶

Nobeldirektør Lundestad uttalte senere at Nobelkomiteen aldri ville latt seg presse av Kina, og at beslutningen om å tildele Liu Xiaobo fredsprisen i 2010 ikke var vanskelig. Han var det ledende symbolet på menneskerettighetsaktivisme i et land som fortsatt var preget av ett-parti system med begrenset politisk frihet. Og selv om konsekvensene muligens for Liu personlig ville være negative på kort sikt, kunne prisen fungere som en moralsk oppmuntrer

---

²⁶⁴ Thue, *Nobels fredspris til Ossietzky. Tyske reaksjoner og konsekvenser for forholdet mellom Tyskland og Norge*, 125-127

²⁶⁵ Kunngjøring, Den Norske Nobelkomite. Nobels fredspris 2010.

²⁶⁶ «China's Nobel anger as Liu Xiaobo awarded peace prize». BBC, 8.10.2010
<http://www.bbc.co.uk/news/world-asia-pacific-11505164>

for hans sak.²⁶⁷ Nyheten om at han hadde vunnet fikk han antagelig av fengselsvaktene. Til sin kone Liu Xia, som fikk møte han kort en av dagene i etterkant, skal han ha uttalt at han ønsket å dedisere prisen til alle de som falt på massakren på den himmelske fredsplass i 1989 – «de tapte sjeler fra 4. Juni». Forhåpninger om å motta prisen selv hadde nok Liu ikke, og raskt ble det klart at heller ikke Xia kunne reise til Oslo. Umiddelbart etter utdelingen ble Xia satt under en form for husarrest, og har siden vært under overvåking. I et sjeldent intervju to år etter utdelingen, da to AP-journalister fikk sneket seg inn til Liu Xias leilighet, berettet hun om den gledelige overraskelsen det var å høre om fredsprisen, og om tilværelsen som fulgte i etterkant:

«It is so absurd. I felt I was a person emotionally prepared to respond to the consequences of Liu Xiaobo winning the prize. But after he won the prize, I really never imagined that after he won, I would not be able to leave my home. This is too absurd. I think Kafka could not have written anything more absurd and unbelievable than this.»²⁶⁸

5.2.1 Næringslivets reaksjoner

De første negative reaksjonene på hjemmebane kom, nesten utelukkende, fra næringslivshold og academia. Det var fra fiskeeksportører og skipsredere med økonomiske interesser i Kina, og fra kjente Nobelpris-kritikere og venstre-radikale i norsk academia.²⁶⁹ En av de mest profilerte kritikerne var Gerhard Heiberg. Som mangeårig medlem av Den internasjonale olympiske komite, og industrileder hadde Heiberg reist mye i Kina. I de senere årene hadde også brukt sitt kontaktnettverk i Kina til å hjelpe norske bedrifter med å få innpass på det kinesiske markedet. Heiberg skal, i likhet med den kinesiske ambassaden, ha tatt kontakt med Nobelkomiteen før tildelingen for å advare om hvilke reaksjoner en kunne vente seg. I likhet med utenriksminister Støres kontakt med komiteformann Jagland, ble dette oppfattet som utidig av mange, og *Aftenposten* refererte til det under overskriften «Heiberg presset Nobelkomiteen».²⁷⁰ I etterkant av fredsprisutdelingen ble Heiberg en av de mest profilerte kritikerne av utdelingen. Han mente den var kommet på feil tidspunkt, og uttalte at «For Kina føles det som å få en knyttneve midt i trynet».²⁷¹ Heiberg spådde videre at fredsprisen ville gi

---

²⁶⁷ Geir Lundestad. Forelesning Universitetet i Oslo. «HIS4421 War, Peace and the Nobel Peace Prize». 24.10.2012

²⁶⁸ Isolda Morillo. Alexa Olesen. «AP Exclusive: China Nobel wife speaks on detention». AP. 6.12.2012 <http://bigstory.ap.org/article/ap-exclusive-detained-china-nobel-wife-speaks-out> (besøkt 9.5.2013)

²⁶⁹ Termen venstre-radikal kan diskuteres. Jeg sikter i hovedsak her til Johan Galtung og Arnulf Kolstad.

²⁷⁰ John Harbo. «Gerhard Heiberg presset Nobelkomiteen». *Aftenposten*. 8.12.2010 <http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/article3940699.ece> (besøkt 5.3.2013)

²⁷¹ Sun Iren Bjørnås. «Heiberg frykter kraftige reaksjoner fra Kina». NRK, 3.11.2010 <http://www.nrk.no/1.7366311> (besøkt 5.3.2013)

motsatt effekt av hva han antok Nobelkomiteen hadde håpet på, og at utdelingen tvert om ville sette en stopper for menneskerettighetsdialogen. Heiberg rykket i flere intervjuer ut mot norske politikeres manglende forståelse av kinesiske samfunnsliv, og i følge Heiberg tolket Kina prisen som en straff fra Vesten, og som en manglende annerkjennelse av det store fattigdomsløftet regimet hadde sørget for de siste tiårene. Heiberg hadde også i forkant av sommer-OL i Beijing i 2008, gått inn og forsvart den kinesiske posisjonen, da norske politikere kritiserte Kinas behandling av Tibet og menneskerettighetene.²⁷²

Heiberg var med andre ord nærmest blitt en etablert «Kina-forsvarer» i norsk presse. De kinesiske inntrykkene som ble videreformidlet fra Heiberg, stammet fra kontakter Heiberg hevdet å ha helt til topps i det kinesiske lederskapet, og som han jevnlig hadde omgang med.²⁷³ Blant annet kunne Heiberg meddele at Kina helst så at regjering og kongefamilie holdt seg unna utdelingsseremonien. I motsetning til i 1936 skulle dette ikke bli tilfelle. Om lag et år etter fredsprisutdelingen gikk Heiberg enda hardere ut. Under 20-års jubileum til eksportutvalget for fisk talte han om fredsprisen, og kalte norske politikeres håndtering av den for skammelig. Han anklaget norske myndigheter for manglende ydmykhet, empati og villighet til å lytte, og hevdet at hovmod hadde skygget for forståelsen av kulturforskjeller.²⁷⁴ Heibergs argumenter reflekterte i stor grad uttalelser mange fiskeeksportører allerede hadde fremmet. Fra Vest-Norges Fiskersalslag med direktør Magnar Aasebø, lød det at Nobelkomiteen burde ha funnet seg en kandidat som ikke skadet deres eksport, og at «Norge er berre ein liten prikk i verda. (...) Og at vi skal legge oss inn på storpolitikk som dette, burde ikkje vore naudsynt».²⁷⁵ Arild Vollan fra Royal Norwegian Green Food, uttalte at «Regjeringen har ikke forstått alvoret bak den politiske isfronten mellom Norge og Kina. Vi er ingen stormakt i verden, og kan ikke pådytte andre land våre premisser og vår virkelighetsoppfatning. Det er Norge som trenger Kina, ikke motsatt.»²⁷⁶

Skipsreder Morits Skaugen var en annen kjent industrileder som gikk ut mot prisutdelingen, og skrev en kronikk i *Aftenposten* hvor han foreslo at prisen heller burde gått

---

²⁷² «- Pinlig av Gerhard Heiberg». *Aftenposten*. 3.4.2008

<http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article2347651.ece> (besøkt 8.3.2013)

²⁷³ Intervju med Gerhard Heiberg i «Aktuelt». NRK. 3.11.2010

²⁷⁴ Norwegian Seafood. «Gerhard Heiberg – Olympisk mester i sjømat». *Youtube*, 28.10.2011.

<http://www.youtube.com/watch?v=Srg6kGqv954> (besøkt 8.3.2013)

Øystein Hage. «Heiberg slakter norsk Kina-politikk». *Fiskaren/ Dagens Næringsliv*, 29.9.2011.

<http://www.dn.no/forsiden/borsMarked/article2233934.ece> (besøkt 8.3.2013)

²⁷⁵ Asgeir Reksnes, Simon Solheim. «Fiskeeksportører sint på Nobelkomiteen». *NRK Sogn og Fjordane*, 8.10.2010. http://160.68.205.231/nyheter/distrikt/nrk_sogn_og_fjordane/1.7327999 (besøkt 5.3.2013)

²⁷⁶ Øystein Hage. «Heiberg slakter norsk Kina-politikk» *Fiskaren/ Dagens Næringsliv* 29.9.2011. <http://www.dn.no/forsiden/borsMarked/article2233934.ece> (besøkt 8.3.2013)

til det kinesiske lederskapet.²⁷⁷ Styreleder Stein Erik Hagen i Norges største selskap, Orkla, støttet Skaugen,²⁷⁸ og i følge Nobeldirektør Geir Lundestad innførte enkelte norske selskaper restriksjoner i hvem som skulle delta på Nobelbanketten.²⁷⁹ Slike restriksjoner hørte en lite til året før da den amerikanske Presidenten Barack Obama hadde vunnet. Blant dem som ikke dukket opp var direktør i Orkla, Bjørn M. Wiggen, som oppga praktiske årsaker som grunn for avslaget. Orkla sto på samme tid midt opp i forhandlinger med et kinesisk selskap om salg av Elkem, og fredsprisen hadde blitt pekt på som en av årsakene til at denne avtalen ble utsatt.²⁸⁰

Noen få stemmer i norsk akademia gikk også god for de kinesiske anklagene om at prisen var et ledd i en amerikansk-ledet kampanje mot kinesiske interesser.²⁸¹ Fredsforsker Johan Galtung uttalte at fredsprisen nå var blitt uinteressant og en karikatur på vestlig selvgodhet. Dessuten, uttalte Galtung, var Liu Xiaobo mest å forstå som en kontrarevolusjonær.²⁸² Professor i sosialpsykologi ved NTNU, Arnulf Kolstad, og Bjørn Nistad, førstelektor i russisk ved UiO, angrep begge to prisutdelingen og hevdet Nobelkomiteen brukte fredsprisen som et politisk våpen mot Kina. Kolstad avviste også Nobelkomiteens ide om en forbindelse mellom fred og menneskerettigheter, og mente Liu var mer å sammenligne med Knut Hamsun enn Carl von Ossietzky:

«I stedet for å fremstille Liu Xiaobo som en ny Carl von Ossietzky og dermed indirekte Kina som Nazi-Tyskland (...) kan vi kanskje se på fredsprisvinneren som Kinas Knut Hamsun, en forfatter som ønsker at andre makter skal okkupere og rettlegge det usivilisatoriske og tilbakestående Kina for å skape et nytt Vestlig dominert rike»²⁸³

Kolstad skulle også få spalteplass på en av de store engelsk-språklige internettportalene til det offisielle Kina. Der ble han presentert som Kina-ekspert, og sitert på at land som fulgte det vestlige politiske system, blant annet Norge, var av de mest aggressive militærmaktene. Kolstad ble også gjengitt på at Vesten hadde mye å lære av Kina når det gjaldt

---

²⁷⁷ Morits Skaugen. «Kina burde fått prisen». *Aftenposten*, 11.10.2010.

http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/article3851638.ece#UgoNUD_hfW8 (besøkt 13.8.2013)

²⁷⁸ Tore Bergsaker. «Kina burde fått fredsprisen» *Dagbladet* 13.10.2010

²⁷⁹ Line Dugstad, Jacob Schultz, Kristian Skard. «Sier nei til Nobel-middag». *Dagens Næringsliv*, 10.12.2010.

²⁸⁰ Dana Cimilluca. «Nobel Fracas Plays into Silicon Takeover». *Wall Street Journal*, 9.12.2010.

<http://online.wsj.com/article/SB10001424052748703493504576007300601751210.html> (besøkt 13.8.2013)

²⁸¹ Se for eksempel Helge Lurås. «Hegemonisk krampetrekning». *nyemeninger.no*, 8.10.2010

http://www.dagsavisen.no/nyemeninger/alle_meninger/cat1002/subcat1024/thread100677/ (besøkt 9.5.2013)

²⁸² Thomas Ergo. «Årets Nobels fredspris har ingenting med fred å gjøre». *Dagbladet*, 10.12.2010.

http://www.dagbladet.no/2010/12/10/nyheter/innenriks/nobel/johan_galtung/fredsprisen/14650271/ (besøkt 9.5.2013)

²⁸³ Arnulf Kolstad. «Arnulf Kolstad: Om å forstå Kina». *Universitetsavisa*, 3.1.2011.

<http://www.universitetsavisa.no/leserbrev/article7594.ece> (besøkt 12.5.2013)

menneskerettigheter.²⁸⁴ Den kjente Nobelkritikeren Fredrik Heffermehl ble også mye sitert i de kinesiske avisene i ukene etter, med utsagn som at prisutdelingen reflekterte et vestlig paternalistisk tenkesett og en kaldkrigsmentalitet.²⁸⁵ Der disse stemmene tok del i en åpen debatt i Norge, hvor også de som forsvarte Lius pris deltok, benyttet de kinesiske avisene og internettportalene seg av kun av Kolstad, Galtung og Heffermehl som norske stemmer.

Tilbakemeldingen fra de norske universitetsmiljøene må likevel sies å ha vært positiv. Profilerte professorer som Janne Haaland Matlary, Nina Witoszek, Harald Bøckmann og Bernt Hagtvet gikk alle ut med støtte til utdelingen, og skrev forsvar for ham i avisene.²⁸⁶

5.2.2 Politiske reaksjoner i inn- og utland

Beveger vi oss mot den politiske scenen var det stort sett forsiktige og tilfredse reaksjoner som gjorde seg gjeldene. Jan-Tore Sanner fra Høyre, hyllet valget av «min mann» som han kalte Liu, og mente Nobelkomiteen hadde vist sin uavhengighet og at prisen var en annerkjennelse for alle som kjemper for demokrati og menneskerettigheter.²⁸⁷

Utenriksminister Støre gikk samme dag ut og ba om at Liu ble løslatt, og at han fikk komme til Oslo for å motta prisen. Støre gjorde det også klart at Norge betraktet dommen mot Liu som feil.²⁸⁸ Statsminister Jens Stoltenberg valgte å gratulere Liu med fredsprisen og uttalte at «Liu Xiaobo får prisen for sitt forsvar av ytringsfrihet og demokrati på en måte som fortjener oppmerksomhet og respekt».²⁸⁹ Både utenriks- og statsministeren gjentok ved flere anledninger også i ettertid sine gratulasjoner, samtidig som de var påpasselige med å uttrykke annerkjennelse til Kina for deres økonomiske vekst. Det har vært kutyme at statsministeren i Norge har gratulert prisvinneren, det spesielle i 2010 var de mange advarslene som var kommet på forhånd fra Kina mot utdelingen. Utenriksministeren hadde tidlig vært påpasselig

---

²⁸⁴ «Peace Prize should be for peace: professor». *Xinhua*, 13.10.2010.

http://www.china.org.cn/world/2010-10/13/content_21116440.htm (besøkt 13.5.2013)

²⁸⁵ «Norwegian lawyer lambastes Nobel Committee for promoting controversy». *Xinhua*, 9.12.2010.

http://www.china.org.cn/world/2010-12/09/content_21512636.htm

²⁸⁶ Nina Witoszek. «En ekte forkjemper». *Aftenposten*, 8.12.2010.

<http://www.aftenposten.no/meninger/En-ekte-forkjemper-5355018.html> (besøkt 12.8.2013)

Bernt Hagtvet. «Johans Galtungs moralske striptease». *Dagbladet*, 4.12.2010

http://www.dagbladet.no/2010/12/03/kultur/debatt/kronikk/fredsprisen/johan_galtung/14558565/ (besøkt 12.8.2013)

Janne Haaland Matlary. «Fredsprisens pris er verdt å betale». *Aftenposten*, 26.10.2013

<http://www.aftenposten.no/meninger/spaltister/matlary/article3875619.ece> (besøkt 12.8.2013)

²⁸⁷ Vilde Helljesen. «Glad for at «min mann» vant». *NRK*, 8.10.2010

http://www.nrk.no/nyheter/nobels_fredspris/1.7327593 (besøkt 5.3.2013)

²⁸⁸ Kristoffer Rønneberg. «Støre: - Liu må løslates». *Aftenposten*, 8.10.2010

<http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/article3847981.ece> (besøkt 5.3.2013)

²⁸⁹ Ingunn Andersen, Geir Arne Kippernes, med fler. «Statsministeren hyller Liu Xiaobo» *Verdens Gang*, 8.10.2010 <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/artikkel.php?artid=10025221> (besøkt 5.3.2013)

med å understreke Nobelkomiteens uavhengighet, uten at det hindret et nærmest samlet politisk Norge i å rose tildelingen. Både Stoltenberg og Støre var også tilstede under nobelseremonien 8. desember 2010. Først i 2013 kunne man se antydninger til kritikk fra det politiske Norge. Da skrev den tidligere miljø- og utviklingsministeren Erik Solheim (SV) i sin selvbiografi at Nobelkomiteen hadde vist dårlig vurderingsevne da de ga Liu fredsprisen. Solheim beskrev Liu som en modig mann, men mente noen av de som hadde æren for Kinas fenomenale vekst de siste tiårene burde fått prisen før dissidenten Liu. Solheim hevdet videre at prisen ville virke kontraproduktiv for demokratisituasjonen i Kina, og han fryktet kinesiske myndigheter anså prisen som et ledd i et amerikansk-ledet forsøk på regimeendring i Kina.²⁹⁰ Senere samme år gikk Solheim også ut med støtte til Heiberg og gjentok sine krav i en kronikk i *Aftenposten* 18. mai 2013 under overskriften «Kina må bli vår partner». Solheim fikk derimot raskt svar i avisspaltene, blant annet fra journalisten Terje Svabø som beskyldte Solheim for å være en naiv talsperson for og forsvarer av det kinesiske kommunistpartiet.²⁹¹

De internasjonale pressemeldingene fra USAs president Barack Obama, FNs generalsekretær Ban Ki Moon, EU, Amnesty og til Taiwans President fulgte samme mønster som de norske reaksjonene. En entydig gratulasjon til Liu, og uttrykk for at prisen var fortjent og en fin annerkjennelse for Lius arbeid for menneskerettigheter. Videre valgte flere å berømme Kina for deres store økonomiske vekst og fattigdomsløft, samtidig som en ba om mer respekt for menneskerettighetene og løslatelse av Liu.²⁹²

Spørsmålet som hadde fulgt hele kampanjen og nå også i etterkant av tildelingen var hvorvidt prisen egentlig ville ha noen effekt, og i verste fall om den kunne virke kontraproduktiv. Frankrikes President Nicolas Sarkozy var en av få vestlige ledere som ikke offentlig hadde tatt til orde for løslatelse av Liu, og i et intervju i fransk media en drøy måned etter utdelingen holdt han fast på dette standpunktet med begrunnelsen at slike fremstøt ville virke mot sin hensikt.²⁹³ Mange av stemmene som problematiserte prisen konsentrerte seg gjerne med to hovedargumenter:

---

²⁹⁰ Erik Solheim. *Politikk er å ville*. (Oslo: Cappelen Damm, 2013) 40-41

²⁹¹ Terje Svabø. «Diktaturets løpegutt», *Aftenposten*, 12.3.2013

<http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/Diktaturets-lopegutt-7144750.html> (lastet ned 6.5.2013)

²⁹² «International reactions to Liu Xiaobo Nobel Peace Prize». *BBC*, 8.10.2010

<http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-11499931> (besøkt 8.3.2013) FNs generalsekretær Ban Ki Moon var av de mest forsiktige i sin omtale av prisen, og kom ikke med noen oppfordring til Kina om løslatelse av Liu Xiaobo. For dette skulle Ban Ki Moon høste en del kritikk fra Lius støttespillere de neste årene.

²⁹³ Jean-Marie Fardeau. «Liu Xiaobo's Freedom is as Worthy as Aung San Suu Kiy's Liberty». *Human Rights Watch/ Le Monde*, 25.11.2010. <http://www.hrw.org/news/2010/11/25/liu-xiaobo-s-freedom-worthy-aung-san-suu-kiy-s-liberty> (besøkt 11.8.2013)

1. Utdelingen var et uttrykk for manglende forståelse av Kina og deres styresett, og reflekterte et sneversynt norsk/vestlig syn
2. Utdelingen ville virke kontraproduktiv og var derfor feil

Liu Xiaobos kone, Xia, og flere fra det kinesiske dissidentmiljøet, avviste på sin side spørsmålet om utdelingen ville kunne virke kontraproduktiv. Snarere hevdet de at det internasjonale søkelyset var til hjelp, og at de var takknemlige på tross av de påfølgende arrestene og overvåkingen de opplevde fra kinesiske myndigheter.²⁹⁴ Liu Xia uttalte i følge *Aftenposten* at: «Dersom folk i Vesten ikke hadde sagt noe, ville Kina beveget seg enda raskere i fascistisk retning».²⁹⁵

5.2.3 Kinas reaksjon

I de drøye to månedene som gikk fra utdelingen ble kjent, og frem til seremonien som skulle holdes til ære for Liu i Oslo rådhus forsøkte Kina iherdig å motarbeide det bilde av Liu som Nobelkomiteen hadde presentert. De første reaksjonene konsentrerte seg om å avvise prisen og dens legitimitet, for siden å angripe den historien om Liu som verserte i media. De første utspillene rettet seg både mot Nobelkomiteen og Norge (det ble i lite grad skilt mellom disse). Beskyldningen gikk på at en hadde belønnet en kriminell og at prisen bunnet i fordommer og misunnelse mot Kina. Global Times beskrev Nobelkomiteen på følgende vis: «Sadly, the Norwegian Nobel Committee has become a gathering place of bad old people. They successfully dragged the Nobel Peace Prize to failure».²⁹⁶ Og slik fortsatte det, en annen offisiell kommentar i dagene før seremonien var at fredsprisutdelingen var: «En anti-kinesisk farse igangsatt av klovner».²⁹⁷

Det var viktig for Kina at Nobelkomiteens beskrivelse av Liu ikke ble stående alene. Gjennom pressekonferanser og distribusjon av artikler om Liu, forfattet av de kinesiske styresmaktene, forsøkte de aktivt å selge inn sin historie om Liu. I de to store engelskspråklige kinesiske avisene Global Times og China Daily ble det etter hvert trykt flere artikler om Liu

---

²⁹⁴ Tania Branigan. «Chinese activist praise Liu Xiaobo's Nobel Prize despite crackdown» *The Guardian*, 12.1.2011. <http://www.theguardian.com/world/2011/jan/12/chinese-activists-praise-liu-xiaobo-nobel> (besøkt 12.8.2013)

²⁹⁵ Vibeke Buan. «Liu Xiaobos kone: - En stor ære». *Aftenposten*, 8.10.2010. <http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/Liu-Xiaobos-kone---En-stor-are-5354393.html> (besøkt 12.8.2013)

²⁹⁶ Chen Yanqi. «Nobel committee can't see the entire picture». *Global Times*, 15.10.2010. http://www.china.org.cn/opinion/2010-10/15/content_21132127_2.htm (besøkt 13.5.2013)

²⁹⁷ T.P. «Explain in vain». *The Economist*, 10.12.2010. http://www.economist.com/blogs/asiaview/2010/12/china_and_nobel_ceremony (besøkt 26.6.2013);

som reflekterte myndighetenes svar til prisen.²⁹⁸ Et argument som ble gjentatt var at vestlige medier og organisasjoner systematisk omfavnet de kineserne som hadde stått opp mot sin egen stat, og at de så bort fra hvilken støtte de hadde i hjemlandet eller hvorvidt de var domfelte. Global Times nevnte Liu og flere dissidenter i en artikkel i 2011 hvor de konkluderte med at det vesentligste kriteriet for å bli vestens yndling var om man var anti-kinesisk.²⁹⁹ Den offisielle kinesiske nettsiden China.cn la ut en lengre artikkel om Liu 27. oktober 2010 hvor han ble sitert på en rekke svært nedsettende og rasistiske kommentarer om den kinesiske folks egenskaper og evner.³⁰⁰ Det ble slått fast at Liu hadde jobbet for vestlige anti-kinesiske krefter, som også betalte han godt for hans Kina-kritikk. Dommen mot ham ble forsvart med å vise til ulike begrensninger i ytringsfriheten også i mange vestlige land. Den samme teksten ble senere trykt i *Dagbladet* under «Hvem er Liu Xiaobo» signert den kinesiske ambassadøren i Norge, Tang Guoqiang.³⁰¹ Teksten forelå i flere tilnærmet like versjoner, og ble trykt i flere internasjonale aviser. I en av versjonene beskrives Liu som grådig, arrogant og ekstrem, flere av de karakterdrepene beskrivelsene skulle i følge avisa komme fra anonyme mennesker i Lius nære krets.³⁰² Særlig en eldre uttalelse fra Liu om at hva Kina trengte var 300 år med kolonisering ble trukket frem som bevis på hva Liu egentlig kjempet for, i de offisielle kinesiske mediene. Andre medier og fredspriskritikere trakk uttalelsen frem og koblet den med en slags omfavnelse Liu ga til President George W. Bush i forbindelse med 2004-valget. Uttalelsen om at det Kina trengte var 300 års kolonialisme kom da Liu besøkte Hong Kong for første gang og merket seg forskjellen i utvikling og kultur mellom Kina og den tidligere britiske kolonien. Journalisten som i sin tid gjorde intervjuet med Liu i en liten Hong Kong-basert avis, fant den utstrakte siteringen fra intervjuet gjort i 1988 merkelig, all den tid avisen faktisk var konsentrert om å kritisere det kinesiske kommunistpartiet og derfor var forbudt i fastlands-Kina. I tillegg hadde redaktøren innreiseforbud til Kina og nettsiden var blokkert for kinesiske brukere. Liu hadde ved en senere anledning ikke gått tilbake på uttalelsen, utenom å benevne den som en

---

²⁹⁸ Global Times gis ut av Peoples Daily som er direkte underlagt Kommunistpartiet. En anser derfor at avisenes synspunkter ofte reflekterer myndighetenes. Peoples Daily har et anslått opplag på mellom 3 og 4 millioner.

²⁹⁹ «Questioning West's campaign to create a hero». *Global Times*, 27.6.2011.

<http://www.globaltimes.cn/content/663355.shtml> (besøkt 13.5.2013)

³⁰⁰ «Who is Liu Xiaobo?» *Chinadaily*, 27.10.2010. http://www.chinadaily.com.cn/china/2010-10/27/content_11465957.htm (besøkt 13.5.2013)

³⁰¹ Tang Guoqiang. «Hvem er Liu Xiaobo?». *Dagbladet*, 10.11.2010.

http://www.dagbladet.no/2010/11/10/kultur/debatt/debattinnlegg/nobelprisen/liu_xiaobo/14231777/ (besøkt 17.8.2013)

³⁰² «Who is Liu Xiaobo?» *Chinadaily*, 27.10.2010.

spissformulering for hans overbevisning om at Kinas modernisering fordret en vestliggjøring. Sitatet i sin helhet avsluttes dessuten med at Liu sa at tiden for kolonisering var over.³⁰³

Skal vi forstå de sterke kinesiske reaksjonene mot fredsprisen til Liu må vi se på hvilket forhold den tidligere hadde hatt til Nobelprisene. I følge Julia Lovells *The Politics of Cultural capital – China's Quest for a Nobel Prize in Literature*, har det i lang tid vært et mål for kinesiske myndigheter å vinne en nobelpris, og da i særdeleshet i litteratur. Bakgrunnen har vært et ønske om annerkjennelse, og å bli sett som den stormakten de er. Lovell mener å se en dobbelsidighet i deres mål. På den ene siden ønsker de prestisjen som følger med de opprinnelige vestlige institusjonene som Olympiske leker, Verdens handelsorganisasjon, verdensmesterskap i fotball og nobelpriser. På den andre siden så avvises de i blant som vestlig-kapitalistiske og etnosentrerte institusjoner. Forholdet til nobelprisene har derfor vært fylt av kompleks, og har blitt enda vanskeligere da den første kineseren som vant nobelprisen i litteratur (Gao Xingjian, 2000)³⁰⁴ og i fred (Liu Xiaobo, 2010) ikke har vært myndighetenes kandidater.³⁰⁵ Da Xingjian vant opplevde den svenske Nobelkomiteen for litteratur å bli beskyldt for å ha politiske motiver bak sin avgjørelse. Nobels litteraturpris til Gao Xingjian er fortsatt en offisiell «hemmelighet» i Kina, og hans verker er forbudt (det skjedde alt i 1989 da han skrev stykket «Fugitives» som omhandlet Tiananmen-massakren.) I 2012 vant Mo Yan litteraturprisen i Litteratur, og mottok hyllest i kinesiske medier. Han har derimot blitt kritisert av andre kinesiske dissidenter for å tie stille om undertrykking av ytringsfrihet. Yan selv er forsiktig med å uttale seg politisk, men har tidligere i en kort uttalelse gitt uttrykk for at han ønsket at Liu skulle få oppleve frihet.³⁰⁶

I følge en representant for Human Rights Watch, Phelim Kine, så tok tildelingen av fredsprisen til Liu de kinesiske myndighetene på senga, og er sannsynligvis en del av forklaringen bak de sterke kinesiske reaksjonene:

---

³⁰³ Andrew Higgins. «How China branded Nobel winner Liu Xiaobo a traitor». *Washington Post*, 10.12.2010. <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2010/12/10/AR2010121000111.html?sid=ST2010120906241> (besøkt 21.8.2013)

³⁰⁴ Gao er i dag fransk statsborger, og flyttet fra Kina i 1998.

³⁰⁵ Julia Lovell. *The Politics of Cultural Capital. China's Quest for the Nobel Prize in Literature*. (Honolulu: University of Hawaii Press, 2006), 6-7.

³⁰⁶ Tania Branigan. «Mo Yan's Nobel prize for literature sparks celebration in China». *The Guardian*, 11.10.2012 <http://www.theguardian.com/books/2012/oct/11/mo-yan-nobel-prize-china>

«Within the Chinese leadership, Liu's Nobel Prize appears to have been profoundly unsettling. Confident that its warning to the Norwegian government prior to the Nobel Prize announcement had averted any chance of Liu's victory, senior leaders appear to have been taken aback by the Nobel Committee's decision.»³⁰⁷

Etter hvert som datoen for Nobelseremonien nærmet seg (10. desember), forsøkte Kina å få med seg flere land på en boikott av tilstelningen. Offisielle kinesiske talsmenn hevdet at de fleste land støttet Kinas reaksjoner, og at støtten kom fra mer enn 100 forskjellige land og organisasjoner.³⁰⁸ Vanlig praksis var å invitere alle land med ambassader i Oslo til Nobelbanketten. I ukene før seremonien var det derfor en god del spekulasjoner om hvilke land som ville delta, og hvilke som eventuelt ville etterkomme Kinas ønske om boikott. I flere land ble spørsmålet gjenstand for politisk debatt, om hvorvidt en skulle trosse eller etterkomme Kinas oppfordring. Flere asiatiske ambassadører som tidligere hadde deltatt, valgte å sende invitasjonen til politisk behandling i hjemlandet for å få en avklaring om de skulle delta.³⁰⁹ Ved invitasjonen fra Nobelinstituttet bes de inviterte om kun svare ja eller nei, men flere gikk ut med sin begrunnelse. Noen offisiell gjesteliste ble ikke publisert fra Nobelinstituttet, men direktør Lundestad bekreftet i forkant at det var flere avslag enn vanlig, og at flere av slo på grunn av Kinas oppfordring om boikott.³¹⁰ Cuba, Venezuela, Vietnam og Pakistan var blant de som beklaget seg over hva de kalte en politisering av prisen. I Filippinene skapte spørsmålet om en skulle være til stedet stor debatt, og filippinske myndigheter gikk fra nei til ja, før de tilslutt valgte å utebli. Den filippinske utenriksministeren uttalte at det skyldtes oppdrag ambassadøren hadde i København, mens politiske kommentatorer pekte blant annet på at Filippinene på samme tid jobbet for å unngå dødsstraff for fem filippinske fanger fengslet i Kina og en våpenkjøpsavtale som var under oppseiling.³¹¹ Også Serbia og Ukraina av slo innledningsvis invitasjonen, men etter kritikk på hjemmebane og i EU, snudde de og takket ja.³¹² Japan avviste spørsmålet om de i det hele tatt

---

³⁰⁷ «Nobel Peace Prize Laureate Liu Xiaobo and the Future of Political Reform in China». Hearing before the Congressional-Executive Commission on China. 9.11.2010 (<http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/CHRG-111hhrg62290/pdf/CHRG-111hhrg62290.pdf>), side 40

³⁰⁸ «Most nations' oppose peace prize to Liu». *China Daily*, 10.12.2010.
http://www.china.org.cn/world/2010-12/10/content_21513983.htm (besøkt 21.8.2013)

³⁰⁹ Peter Svaar, Laila Ø. Bakken, Vidar Helljesen. «Asia-stormakter tør ikke gi Nobel-ja». *NRK*, 15.11.2010
http://nrk.no/nyheter/nobels_fredspris/1.7382648 (besøkt 21.8.2013)

³¹⁰ Gunnar Thorenfeldt. «Derfor boikotter de fredsprisen». *Dagbladet*, 8.12.2010.
http://www.dagbladet.no/2010/12/08/nyheter/nobels_fredspris/utenriks/barack_obama/innenriks/14623243/ (besøkt 14.8.2013)

³¹¹ Todd Crowell. «Why the Philippines Snubbed Liu Xiaobo». *RealClearWorld*, 12.10.2010
http://www.realclearworld.com/articles/2010/12/12/why_philippines_snubbed_liu_xiaobo_99308.html (besøkt 13.8.2013)

³¹² «Serbia deltar likevel på nobelseremonien». *Norsk Telegrambyrå*, 10.12.2010.
<http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/article3942768.ece> (besøkt 14.8.2013)

vurderte å utebli, det var en selvfølge. 17 land uteble til slutt fra seremonien, mens om lag 46 deltok på vanlig vis ifølge siste oppptelling fra *BBC*.³¹³ En siste alvorlig reaksjon kom i form av stadige dataangrep og forsøk på nettverksinnbrudd hos Nobelinstituttet og direktør Lundestad.³¹⁴ Angrepene pekte mot Kina, ble satt i sammenheng med fredsprisen til Liu.

5.2.4 Sensur og spredning av nyheten

Da det ble kjent at Liu hadde vunnet spredte nyheten seg raskt de fleste steder i verden. Unntaket var Kina hvor nyheten straks ble underlagt statlig sensur. I saker som kinesiske myndigheter anser som høysensitive er sensuren utstrakt, og styrt av statlige direktiver. I sosiale medier kunne en derimot, ved hjelp av utenlandske proxyer, unngå sensuren, og prisutdelingen og begrunnelsen var dermed lett tilgjengelig i Kinas digitale «underverden». For den store majoritet kinesere var likevel de sensurfrie nyhetene fortsatt utenfor rekkevidde.³¹⁵ Pressefrihetsorganisasjonen *Reportere uten grenser* rangerte i 2013 Kina på 173 plass av i alt 179 land på en indeks over pressefrihet.³¹⁶ Søk på Liu Xiaobo på nettet skal ha gitt null resultater, og *CNN* og *BBC* rapporterte at deres sendinger gikk i svart da nyheten om Nobels fredspris kom på lufta. Da de store kinesiske mediene fulgte etter med rapportering av fredsprisen, var de negativt vinklet.³¹⁷

En av Kinas mest populære blogger, *Han Han*, var av dem som på et originalt vis sørget for å spre nyheten om at Liu hadde vunnet. Han Han er blitt beskrevet som en slags Kinesisk rockestjerne med sitt playboy-image, og som sin generasjons uoffisielle talsmann (Han Han er født i 1982). Han er profesjonell rally-sjåfør, forfatter av novellesamlinger og har utgitt egne album. Han Han er ingen typisk politisk opposisjonell, han bedriver sjelden direkte kritikk av Kinas politiske system og jobber ikke organisatorisk, men han utfordrer stadig

---

³¹³ «Nobel Peace Prize: Who is boycotting the Ceremony?» *BBC*, 10.12.2010 .
<http://www.bbc.co.uk/news/world-11879731> (besøkt 14.8.2013)

³¹⁴ Per Anders Johansen. «Hackere prøvde å ta seg inn på Nobel-direktørens PC». *Aftenposten*, 10.11.2010.
<http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article3898053.ece> (besøkt 13.8.2013)

³¹⁵ For sensuren etter fredsprisen 2010: Baculinao, Eric. Gu, Bo. «In China, citizens find ways to learn of Nobel prize». *NBC news*, 8.10.2010. http://worldblog.nbcnews.com/_news/2010/10/08/5258370-in-china-citizens-find-ways-to-learn-of-nobel-prize

For pressesensuren i Kina generelt: Bennett, Isabella. «Media Censorship in China». *Council on Foreign Relations*, 24.1.2013. <http://www.cfr.org/china/media-censorship-china/p11515>;
«China». *Reporters Without Borders*. <http://en.rsfs.org/report-china,57.html> (besøkt 13.5.2013)

³¹⁶ «Press Freedom Index 2013». *Reporters without borders*. <http://en.rsfs.org/press-freedom-index-2013,1054.html> (lastet ned 13.5.2013)

³¹⁷ «Arrests, censorship and propaganda in reaction to Liu Xiaobo's Nobel». *Reporters Without Borders*, 13.10.2010. <http://en.rsfs.org/chine-arrests-censorship-and-propaganda-13-10-2010,38536.html> (besøkt 13.8.2013)

restriksjonene på ytrings- og trykkefriheten ved sine publiseringer på nettet.³¹⁸ I så måte er han en typisk representant for hvordan den oppvoksende generasjon i Kina bedriver sin maktkritikk – i en slags katt-og mus lek på nettet hvor ytringene tester og utvider grensene. Internett har skapt et fellesskap og en tilhørighet blant opposisjonelle som ikke fantes for 15-20 år siden.³¹⁹ Hans bloggpost 8. Oktober 2010 bestod ganske enkelt kun av to eselører (“”). I kommentarfeltet under skal det ha kommet mer enn 25 000 kommentarer, hvor flere omhandlet nettopp fredsprisen til Liu som ble kunngjort denne dagen.³²⁰ Også senere skal Han Han implisitt ha nevnt Liu Xiaobo i en bloggpost hvor Liu og to andre dissidenter navn ble byttet ut med begrepet «sensitivt ord». Han Han taktikk, som så mange andre aktive kinesiske bloggere, er å gjøre om ord og begreper som vil bli plukket av den kinesiske sensuren til metonymier eller å skrive rett frem «sensitivt ord». Han Han og andre internettbrukere utfordrer regimet i dets randsoner gjennom sine stadig omgørelser av sensuren, og det er ikke uten grunn at nettopp internett av mange blir sett på som den største trusselen mot de kinesiske myndighetens kontroll av informasjon og fri debatt. Han Hans myndighetskritikk er pakket inn i språk som gjør at han ikke umiddelbart fanges opp av sensuren eller blir tolket som eksplisitt opposisjonell virksomhet.

Liu-saken viser med all tydelighet at som vil og ønsker, likevel kan skaffe seg informasjon utenfor de tradisjonelle myndighetstro avisene. Det finnes alternative kilder til de offisielle versjonene. En kinesisk meningsmåling tatt opp av kinesiske Global Times en drøy uke etter tildelingen viste at 75 % av de spurte ikke visste hvem Liu Xiaobo var. Av de som kjente til han, svarte litt over halvparten at deres kjennskap skyldtes fredsprisen han var blitt tildelt. I underkant av 10 % mente Liu hadde fortjent prisen og burde få lov til å reise til Norge og motta den. Mens seks av ti, altså flere enn de som i utgangspunktet kjente til ham, mente prisen burde trekkes tilbake og at Kina burde få en beklagelse.³²¹ Mangelen på åpen

---

³¹⁸ Helen Gao. «Talkin’ ‘Bout This Generation: Han Han’s This Generation». *Los Angeles Review of Books*, 9.8.2013. <http://lareviewofbooks.org/review/talkin-bout-this-generation-helen-gao-on-han-hans-this-generation/> (besøkt 10.10.2013);

David Pilling. «Lunch with the FT: Han Han». *Financial Times*, 21.4.2012. <http://www.ft.com/cms/s/2/3be0e84e-8896-11e1-a727-00144feab49a.html#axzz2hnVNT24y> (besøkt 14.8.2013)

³¹⁹ Påstanden tilhører Yvonne Tang, tidligere kinesisk menneskerettighetsaktivist som i dag har sitt virke som advokat i USA. Se Jennifer Clibbon. «Reflections on China and the Nobel Peace Prize». *CBC News*, 8.12.2010. <http://www.cbc.ca/news/world/story/2010/12/08/f-clibbon-activists-liu-xiaobo.html> (besøkt 12.8.2013)

³²⁰ Om bloggpostens virkning og kraft se: Linda Jaivin. «A Nobel affair». *The Monthly*, December 2010. <http://www.themonthly.com.au/issue/2010/december/1300234713/linda-jaivin/nobel-affair> (lastet ned 12.5.2013)

³²¹ «Survey: 6 of 10 Chinese demand Norway apologize». *Global Times*, 18.10.2010. http://www.china.org.cn/world/2010-10/18/content_21145128.htm (besøkt 9.8.2013)

debatt og fri tilgang til informasjon påvirker åpenbart kunnskap og meningsdannelsen rundt Liu og tilslutningen rundt fredsprisen til ham.

Hans Schattle ved Yonsei University i Seoul har skrevet om balansegangen kinesiske myndigheter sto overfor da fredsprisen til Liu ble kjent og strategien de valgte:

“The impossibility of concealing the story, given the permeability of global media platforms, left the government combining attempts to minimize news coverage at home while also casting aspersions on Liu’s character and credentials – and trickiest of all, trying to discredit Liu in ways that would not arouse greater public interest in him. China managed to walk this tightrope, to an extent, within the country’s borders – even going so far to emphasize that Liu had been convicted by China’s criminal justice system without making any mention at all about the Charter 08 democracy manifesto.”³²²

Liu-saken ble ikke en kortfattet affære som stoppet etter de innledende månedene med kritikk. Den kinesiske ambassadøren i Norge var av de som ikke lot saken hvile. I et møte i Bergen 1. Mai 2011 skal Tang Guoqiang ha uttalt at skaden i forholdet til Kina ikke ville bli gjenopprettet før Norge beklaget seg.³²³

5.2.5 Politiske konsekvenser

Hvert år holder utenriksministeren en utenrikspolitisk redegjørelse for Stortinget. Her redegjør han for utviklingen i verden og hvordan dette påvirker oss. Hva som bekymrer, betrygger, og forandres. Disse redegjørelsene gir uttrykk for den offisielle norske stats holdning til og vurderinger av ulike utviklingslinjer. For å vurdere det norsk-kinesiske forholdet før og etter fredsprisen til Liu, må vi tillegg se på flere kilder. Ambassaderapportene fra Beijing sendt hjem til Viktoria Terrasse, diplomatiske fremstøt lekket til pressen, og norsk næringslivs opplevelser av kontakten. Jeg vil også kort ta for meg enkelte kinesiske reaksjoner fra offisielt hold, og fra de store engelsk-språklige avisene. Om enn i forskjellig grad forteller de oss alle om et tydelig skifte i kontakten og forholdet mellom Norge og Kina etter høsten 2010.

I 2009 var det den nylig inntrufne finanskrisen og den påfølgende økonomiske situasjonen som tok mye plass i utenriksministerens redegjørelse. Konsekvensene av dette ville bli ytterligere forskyvning av den globale makten fra Vesten til Østen med Kina i spissen spådde daværende utenriksminister Jonas Gahr Støre (Ap). Svaret på dette måtte bli en forsterket og fornyet innsats for å knytte sterkere bånd til Kina: «Vi gjennomfører nå en omfattende kinastrategi hvor vi bygger ut og fordypet kontaktene. Den spenner over et bredt

---

³²² Hans Schattle. *Globalization & Citizenship*. (Plymouth: Rowman & Littlefield Publishers, 2012), s 85

³²³ Silje Gomnæs, Ole Valaker. «Langet ut mot norsk Nobelpris» *Aftenposten*, 1.5.2011
<http://www.aftenposten.no/okonomi/Langet-ut-mot-norsk-Nobelpris-5117862.html>

spekter, inklusive en omfattende, direkte og kritisk menneskerettighetsdialog, som også utvider kontaktene mellom våre sivile samfunn.»³²⁴ Foruten disse ukontroversielle linjene fra redegjørelsen i 2009 nevnes omtrent ikke Kina i statsrådets utenrikspolitiske redegjørelser i årene før Liu mottok fredsprisen. Mønsteret fra de foregående år var at Kina ble nevnt i forbindelse med landets økende maktposisjon på verdensscenen. I tillegg brukes begrepet menneskerettighetsdialog uten at det konkretiseres eller gis noen utdypning om eventuelle resultater. I 2010 fikk derimot Kina noe større plass. Det konstateres at Kinas økende økonomiske makt også vil få konsekvenser på andre områder, og at de vil: «(...) innta en rad med maktpolitiske førsteplasser. Kina eksponeres, Kina må ta ansvar, Kina må vise sine kort.»³²⁵ Statsråden la også vekt på at Kinas økte interesse for Norge og de arktiske områdene, og slo fast at Norge kunne bli det første europeiske landet som inngikk en handelsavtale med Kina. Handelsavtalen var et arbeid som ble prioritert høyt, og ville bli en bekreftelse på et godt norsk-kinesisk forhold.³²⁶ Det var i det hele tatt en optimisme og positiv tone som preget beskrivelsen av Kina og forholdet til Norge i redegjørelsen. Også i artikler underskrevet utenriksminister Støre er gjennomgangstonen i beskrivelsen av forholdet Norge-Kina optimistisk. Viktigheten av menneskerettighetsdialogen ble understreket, selv om Støre var i tvil om i hvilken grad de ble lyttet til.³²⁷

I 2011 nevnes for første gang i Støres periode som utenriksminister (2005-2012), Nobels fredspris i en utenrikspolitisk redegjørelse. Dette året redegjorde statsråden grundig for konsekvensene av fredsprisen til Liu:

«Tildelingen av Nobels fredspris til menneskerettighetsforkjemperen Liu Xiaobo gjorde at fokuset [på Norge. Min anm.] ble skarpt. Kinesiske myndigheter ga klart uttrykk for, i forkant av tildelingen, at en slik pris ville få konsekvenser for våre relasjoner. Den norske regjeringen understreket på sin side, på prinsipielt grunnlag og i forkant av Nobelkomiteens avgjørelse, komiteens uavhengighet og integritet. Synspunktet ble gjentatt og utdypet etter tildelingen i desember.

Vi registrerer at de politiske forbindelsene langt på vei er satt på vent etter tildelingen. Vi tar Kinas reaksjon til etterretning. Vi fremholder Nobelkomiteens uavhengighet. Vi gjentar vår protest mot fengslingen og behandlingen av Liu Xiaobo, og vi fremholder vårt syn om betydningen av at Kina respekterer menneskerettighetene – herunder ytringsfriheten. Vi er samtidig klare på betydningen av de økonomiske og sosiale fremskritt som har løftet millioner kinesere ut av fattigdom.»³²⁸

³²⁴ Jonas Gahr Støre. «Utenrikspolitisk redegjørelse for Stortinget». 10.2.2009

³²⁵ Jonas Gahr Støre. «Utenrikspolitisk redegjørelse for Stortinget». 23.3.2010

³²⁶ ibid

³²⁷ Se for eksempel: Jonas Gahr Støre. «Om Norge – Kina» i tidsskriftet *Kina & vi*, 10.9.2009.

³²⁸ Jonas Gahr Støre. «Utenrikspolitisk redegjørelse for Stortinget». 10.2.2011

En rapport sendt hjem til utenriksdepartementet fra ambassaden i Beijing oktober 2011 fortalte om begrenset kunnskap om norske forhold i Kina, men at til tross for at Norges omdømme var blitt utfordret i kjølvannet av fredsprisen kunne forholdet fortsatt karakteriseres som godt.³²⁹

At forholdet ble beskrevet som godt, virker noe merkelig om en ser det opp mot møtevirksomheten på toppolitisk nivå i etterkant av fredsprisen. Den fantes nemlig ikke. En av de umiddelbare konsekvensene av fredsprisen, var suspenderte politiske besøk på statsrådnivå og kansellerte møter for stortingskomiteer. Både møter som var bestemt før fredsprisen, og planer som ble lagt i ettertid, måtte legges på is. Det første møte som ble kansellert uten at utenriksdepartementet helt kunne svare på hvorfor, var et møte mellom den norske fiskeriministeren og kinesiske motparter kun fire dager etter kunngjøringen av fredsprisen.³³⁰ På nyåret i 2011 måtte også Familie- og Kulturkomiteen på Stortinget avlyse en reise til Kina da kinesiske myndigheter ikke vil gi nødvendig invitasjon eller program.³³¹ Gjennom hele 2011 ble møter på ulike politiske nivåer ble avlyst. Ulike grunner ble oppgitt, aldri noen med direkte referanse til Nobels fredspris, men ei heller med hva norske myndigheter anså som tilfredsstillende begrunnelser. I en ambassaderapport fra Beijing våren 2011 gikk det frem at de tidligere menneskerettighetsmøtene mellom Kina og Norge hadde stoppet opp. Siste møte, det trettende, hadde blitt gjennomført 10. og 11. Juni 2010.³³² Siden har det vært stille. I så måte fikk mange av kritikerne rett. Menneskerettighetsdialogen mellom Norge og Kina ble lidende som følge av utdelingen.

I redegjørelsen Støre holdt for Stortinget i 2012 informerte han igjen om det ødelagte bilaterale forholdet til Kina som hadde oppstått i etterkant av fredsprisutdelingen. Det ble nå karakterisert som at Kina hadde valgt «å fryse de politiske forbindelsene med Norge».³³³ Situasjonen ble beskrevet som uønsket av utenriksministeren, og at Norge nå ønsket en normalisering. Støre avsluttet sin redegjørelse om Kina med å gjenta støtten til en kinesisk observatørplass i Arktisk Råd, og en oppfordring om den fremtidige relasjonen: «Vi strekker ut en åpen hånd og vektlegger at begge stater har et felles ansvar for å komme videre i

---

³²⁹ «Folkerepublikken Kina. Halvårsrapport oktober, 2011» Ambassaderapport fra Beijing, Kina. (Unntatt offentlig, Offl. §20,1. ledd bokstav b) side 7

³³⁰ Daniel Pinheiro Harbo, Kari Tone Flågen. «Kina avlyser nok et møte med Berg-Hansen». *Verdens gang*, 12.10.2010. <http://www.vg.no/nyheter/utenriks/kina/artikkel.php?artid=10033585> (besøkt 15.6.2013)

³³¹ «Kina stopper besøk fra Stortingskomite». *Norsk Telegrambyrå*, 12.1.2011

³³² «Folkerepublikken Kina. Halvårsrapport april, 2011». Ambassaderapport fra Norges ambassade i Beijing, Kina. (Unntatt offentlig, Offl. § 20,1. ledd bokstav b) side 3

³³³ Jonas Gahr Støre. «Utenrikspolitisk redegjørelse for Stortinget». 14.2.2012

gjensidig respekt og til nytte for begge land».³³⁴

Tilbudet fra utenriksministeren, og senere lignende uttalelser i en kronikk i 2012 ble senere gjenstand for noe kritikk. Hva betød det egentlig at Norge hadde hørt og tatt på alvor Kinas reaksjoner? Hvorfor hadde begge stater et felles ansvar? Betød disse uttalelsene en slags aksept av Kinas reaksjoner? Lå det en slags beklagelse, den Kina hele tiden hadde avkrevd Norge, mellom linjene? Støre selv avviste dette etter et spørsmål i Stortinget, og mente det var ment som en invitasjon til Kina for å komme tilbake til et bredt samarbeid.³³⁵

Et oppslag i *Aftenposten* en måned før Støre holdt sin redegjørelse, kan tyde på at en annen strategi ble vurdert. En høytstående kilde i diplomatiet hadde gitt uttrykk overfor *Aftenposten* at Norge nå tenkte å snu i spørsmålet om en kinesisk søknad til observatørplass i Arktisk råd. Norge ville være negativ til søknaden, inntil Kina gjenopptok kontakten på andre områder med Norge.³³⁶ En slik strategi ville bety og gjengjelde den kalde skulderen fra Kina. Redegjørelsen Støre ga Stortinget en måned etter, stadfestet kun kort at Norge fortsatt støttet en kinesisk observatørplass i Arktisk råd. Med det virket spørsmålet om en eventuell norsk gjengjeldelse av det kinesiske bruddet å være lagt død. På den annen side ble Støre i *Voice of America*, i juni 2012, sitert på at Norge satte betingelser for Kinas inngang til Arktisk råd:

«In the case of China, they would have to be ready to engage in an open and transparent political dialogue with all the member states of the Council, including Norway. And when I say that, it is because that is today not an obvious thing. The political dialogue between Norway and China for the last one and a half years has been at a pretty low level. (...) For this Arctic governance structure to work, political dialogue is absolutely necessary to deal with common interests and diverging interests».³³⁷

Støres uttalelse juni 2012 kan ha vært en prøveballong for å sende et signal til Kina. Regjeringen hadde vært tydelig overfor presse og Storting på at den fortsatt støttet en observatørplass, men Støres uttalelser var samtidig en klar beskjed til Kina om at en forventet en annen holdning. Norges holdning forble positiv, og i mai 2013 kunne Kina innta observatørplass i Arktisk råd. Utenriksminister Barth Eide uttrykte da at støtten ikke først og fremst var et ledd i arbeidet med å bedre forholdet til Kina, og at beslutning var tatt uavhengig

---

³³⁴ ibid

³³⁵ «Svar på spørsmål om Norges forhold til Kina». Spørretimespørsmål og svar. Nr. 57. Utenriksdepartementet, 17.10.2011

http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/aktuelt/svar_stortinget/sporretime/2011/svar_kina.html?id=660732

³³⁶ Kristoffer Rønneberg. «Norge vil stenge Kina ute av Arktisk råd». *Aftenposten*, 24.1.2012.

³³⁷ «Norway Questions China's Temperament for Seat on Arctic Council». *The Voice of America*, 5.6.2012. <http://blogs.voanews.com/state-department-news/2012/06/05/norway-questions-chinas-temperament-for-seat-on-arctic-council/> (besøkt 1.10.2013)

av Liu-saken.³³⁸ Antagelig landet regjeringen på den konklusjonen forsker ved Fridtjof Nansen instituttet, Njord Wegge, ga i en analyse av situasjonen vinteren 2012. Nemlig at en bruk av veto neppe ville tjene saken: «[i]solert sett vil (...) en blokkering av Kina i Arktis skade begge lands interesser i en konflikt hvor ingen av partene har spesielt gode kort på hånden».³³⁹

Kina skulle også komme til å stramme inn på visum for nordmenn. I årene etter utdelingen opplevde flere nordmenn problemer med å få visum inn til Kina. Særlig gjaldt dette politikere og Kina-kjennere. Utenriksdepartementet vekslet mellom forsøk på å gripe inn, slik de gjorde da tidligere statsminister Kjell Magne Bondevik ble nektet visum i 2012,³⁴⁰ eller å peke på at hvert land selv fikk bestemme hvem de ville gi visum til slik de gjorde da en *Aftenposten*-journalist og professor Harald Bøckmann ble nektet visum i 2011.³⁴¹ I ingen av tilfellene ble det gitt noen begrunnelse for avslaget fra Kinesisk hold. Den parti-lojale kinesiske avisen *Global Times* omtalte visumavslaget til Bondevik i en lederartikkel under tittelen «UK, Norway are paying price for arrogance», hvor de mente avslaget var en direkte følge av fredsprisutdelingen, og et riktig steg i retning mot at Norge skulle få angre på sin beslutning.³⁴²

I tillegg til professor Bøckmann ble også flere andre forskere nektet visum til Kina i etterkant av fredsprisen. Flere mente dessuten å merke stor forskjell i samarbeidsviljen fra den kinesiske ambassaden. Mens de før hadde hatt et godt forhold til den kinesiske ambassaden, opplevde de og ikke lengre få svar på sine spørsmål og søknader. Lederen ved kinaprogrammet ved Norsk senter for menneskerettigheter, Cecilie Figenschou Bakke, mente også forskning på menneskerettigheter i Kina var blitt vanskeligere, men var usikker på om det direkte skyldtes fredsprisutdelingen.³⁴³

De fryste politiske forbindelsene og visumproblemene fikk en åpenbar manifestasjon, da Kina på slutten av 2012 inngikk ny visumavtale med EU og Island og Sveits om visumfrie reiser inn til Beijing. Som eneste vest-europeiske land ble Norge stående utenfor. Da spørsmålet om hvorfor Norge var utelatt dukket opp, var svaret fra det offisielle Kina lite diplomatisk vennligsinnet:

---

³³⁸ Jan-Morten Bjørnbakk. «Norge vil gi Kina plass i Arktisk råd». *Norsk Telegrambyrå*, 12.5.2013

³³⁹ Njord Wegge. «Kina, Norge og Arktisk råd». *Nordlys*, 7.3.2012

³⁴⁰ Håvard Grønli, Jonas Sætre. «Bondevik nektes visum» *NRK*, 12. 6.2012.
<http://www.nrk.no/nyheter/verden/1.8193208> (besøkt 15.6.2013).

³⁴¹ Halvor Tjønn. «Kina-ekspert: Alt for passivt UD». *Aftenposten*, 21.9.2011

³⁴² «UK, Norway paying price for arrogance», Editorial, *Global Times*. 15.6.2012 Tilgjengelig elektronisk på:
<http://www.globaltimes.cn/content/715085.shtml> (besøkt 13.5.2013)

³⁴³ Isak Ladegaard. «Kina stikker kjepper i hjulene for norsk forskning». *Forskning.no*, 28.1.2012
<http://www.forskning.no/artikler/2012/januar/311590> (besøkt 14.8.2013)

«When asked why Norway was left off the list, Wang Qin, a senior official at the Beijing government travel administration, did not respond directly but said that some countries were not eligible because their citizens or government were of “low-quality” and “badly behaved” ».³⁴⁴

Det er ingenting som tyder på at det forelå andre grunner for å utestenge Norge fra visumavtalen, enn at Kina oppfattet Norge som nettopp *badly behaved*.

Årets utenrikspolitiske redegjørelse (2013) ble holdt av den ferske utenriksministeren Espen Barth Eide, og igjen var det konsekvensene etter Nobels fredspris som preget redegjørelsens del om Kina. I den samme forsiktige tonen som tidligere ble det konstatert at det bilaterale forholdet er blitt skadet etter fredsprisutdelingen. Samtidig ble det uttalt at Norge «setter pris på Kinas forståelse og samarbeid for å normalisere våre forbindelser i den dialog som finner sted. (...) Vi respekterer Kinas rett til å velge sin egen utviklingsvei». I ingen av redegjørelsene forelå det noe direkte kritikk av Kinas valg og reaksjoner i etterkant. Bare enkel konstatering og ønsker om å få forholdet inn på nytt spor.

Små glimt av hva som kan tolkes som forsøk på å tine forholdet til Kina har i de siste årene dukket opp. Da Kistefos-museet skulle ha en utstilling med kunst fra den kjente kinesiske kunstneren og regimekritikeren Ai Weiwei våren 2012, dukket ingen av statsrådene opp. Tidligere hadde både en og to statsråder vært til stedet på sommeråpningen til museet, kunne *Aftenposten* fortelle.³⁴⁵ Weiwei hadde fått forbud mot utreise fra Kina, etter å ha sluppet ut etter 81 dager i arrest for det kinesiske myndigheter oppga var økonomisk kriminalitet. En anklage menneskerettighetsgrupper hevdet myndighetene brukte som skalkeskjul for å forfølge opposisjonelle.³⁴⁶ Fritt Ord støttet utstilling økonomisk, og styreleder Georg Fr. Rieber-Mohn fant statsråd Trond Giskes uteblivelse påfallende og poengterte også at det hadde vært vanskeligere enn tidligere å samle støtte til utstillingen fra næringslivet.³⁴⁷ Giske oppga at han ikke hadde anledning. Også ved Nobelbanketten for Liu i 2010 ble næringsministerens uteblivelse et tema, da oppga han sykdom som årsak.³⁴⁸

---

³⁴⁴ Jamil Anderlini. «China snubs Norway in visa reforms». *Financial Times*, 6.12.2012
<http://www.ft.com/intl/cms/s/0/7aa84f82-3f6a-11e2-b0ce-00144feabdc0.html#axzz2kKMvkPSg> (besøkt 7.4.2013)

³⁴⁵ Kjersti Nipen. «Ingen kastet glans over Kina-kritisk utstilling». *Aftenposten*, 23.5.2012.
<http://www.aftenposten.no/kultur/Ingen-kastet-glans-over-Kina-kritisk-utstilling-6835216.html#.UgtpP5lwTo> (besøkt 15.8.2013)

³⁴⁶ Tania Branigan. «China says Ai Weiwei denotion ‘nothing to do with human rights’». *The Guardian*, 7.4.2011.
<http://www.theguardian.com/artanddesign/2011/apr/07/china-suspect-ai-weiwei-financial-crimes> (besøkt 16.8.2013)

³⁴⁷ Kjersti Nipen. «Ingen kastet glans over Kina-kritisk utstilling». *Aftenposten*, 23.5.2012.

³⁴⁸ Andreas Nielsen, Lars M. Glomnes, med fler. «Giske med nobelt Kina-sjakktrekk». *Verdens gang*, 20.12.2010
<http://e24.no/naeringsliv/giske-med-nobelt-kina-sjakktrekk/3956688> (besøkt 14.8.2013)

Redegjørelsene på sin side viste at regjeringen overfor Kina holdt fast på Nobelkomiteens uavhengighet og at den heller vek tilbake for å kritisere Kinas behandling av Liu Xiaobo.

5.2.6 Økonomiske konsekvenser

Den første og mest åpenbare økonomiske konsekvensen som fulgte av fredsprisutdelingen for Norges del var at arbeidet med slutføringen av en lenge ventet handelsavtale med Kina stoppet opp. Avtalens intensjon var slått fast, og det første arbeidet var påbegynt 26. Mars 2007 etter et møte mellom Jens Stoltenberg og Kinas President Wen Jiaobo.³⁴⁹ Siste møte fant sted i september 2010,³⁵⁰ kun en måned før Liu vant prisen, og arbeidet er p.t (august 2013) ikke tatt opp igjen. Flere land hadde de siste årene i takt med Kinas økonomiske vekst inngått frihandelsavtaler, og det var første gang siden 1992 at Norge forsøkte å fremforhandle en bilateral handelsavtale med en annen stat.³⁵¹ Handelsavtalen hadde blant annet som mål å senke tollene på laks til Kina fra 10 % til 2 %, noe som i følge VG ville bety noe i størrelsesordenen 380 millioner bare for fiskeeksportørene.³⁵²

Hvorvidt norsk næringsliv ble skadelidende av den politiske isfronten som oppstod, og den utsatte handelsavtalen, er fortsatt et åpent spørsmål. Næringslivet selv ga blandende svar, mens offisielle handelstall kan tolkes i begge retninger. I den første perioden etter utdelingen syntes det åpenbart at det ble vanskeligere å drive økonomisk aktivitet i og mot Kina. Inndragelse av lisenser, tregere kontakt med myndighetene og generell uvilje mot Norge var noe av det som ble nevnt.³⁵³ Enkelte rapporterte at man ikke lengre flagget sin norske tilhørighet – den ble nedtonet. Sjømateksportører noterte seg en nedgang i eksporten, og at fisken ble stående på lagre i lang tid for å vente på godkjenning av kinesiske myndigheter som utvidet kontrollen av norske sjømatprodukter post fredsprisen.³⁵⁴ Offisielle tall viste også en klar nedgang i salg av laks rett etter fredsprisutdelingen – og nedgangen har vedvart. De siste tallene (2013) viste at mens Norge i 2010 hadde hatt 92 % av markedsandelene på

---

³⁴⁹ «Memorandum of understanding between The Ministry of Trade and Industry of The Kingdom of Norway and The Ministry of Commerce of The People's Republic of China on Launching free trade agreement negotiations between The People's Republic of China and The Kingdom of Norway». *Regjeringen*, 18.9.2008. <http://www.regjeringen.no/upload/NHD/Handelsavtaler/Norway%20-%20China%20FTA%20MoU.pdf> (besøkt 7.5.2013)

³⁵⁰ «Kina». *Regjeringen*, 19.12.2011. <http://www.regjeringen.no/nb/dep/nhd/tema/frihandelsavtaler/partner-land/kina.html?id=457436> (besøkt 20.8.2013)

³⁵¹ *ibid*

³⁵² Bjørn Haugan, Jonas Tjersland, med fler. «Fredsprisen kan koste Norge 380 millioner». *Verdens gang*, 9.10.2010. <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/artikkel.php?artid=10025289> (besøkt 19.8.2013)

³⁵³ Lars Magne Sunnanå. «Fredsprisen koster Norsk næringsliv dyrt». *Aftenposten*, 28.2.2011.

³⁵⁴ Kathrine Hammerstad. «- Kan ikke lengre si høyt at vi er norske». *NRK*, 1.10.2011. <http://www.nrk.no/verden/kina-eksporten-okte-med-43-prosent-1.7814873> (besøkt 15.8.2013)

lakseeksport til Kina, falt den til 29 % i første halvdel av 2013.³⁵⁵ I en situasjon hvor Kina økte sin lakseimport, mistet Norge sin posisjon både i relative og absolutte tall. I følge Norsk sjømatråd dreide fallet seg om at norsk fisk ble stoppet og holdt lengre igjen på kinesiske lagre, enn konkurrentenes fisk.³⁵⁶ Direktør Alf-Helge Aarskog i Marine Harvest, verdens største lakseeksportør, var på sin side ikke i tvil om at fallet hadde en direkte forbindelse med fredsprisutdelingen.³⁵⁷

Samtidig var situasjonen den at lederen i Norsk Industri meldte det var «business as usual» når det gjaldt industrivarer.³⁵⁸ Tallene for handel mellom Norge og Kina generelt var positive i betydning økende. Statistiske sentralbyrå meldte høsten 2012 at eksporten til Kina var høyere enn før fredsprisutdelingen i 2010, selv om det hadde falt noe sammenlignet med 2011. Importen fra Kina derimot økte i uforminsket fart, noe som ga en større negativ handelsbalanse, men økt handel i mellom landene. Noe av eksportfallet mente SSB skyldtes hovedsakelig negative globale utviklingstrekk for enkeltvaregrupper, og ting tydet på at Kina rett etter fredsprisen hadde valgt å kjøpe fisken sin indirekte gjennom Vietnam fremfor direkte fra Norge. SSB konkluderte med

«På aggregert nivå er det fortsatt vanskelig å se umiddelbare effekter av Nobelprisen ettersom handelen ligger høyere enn før utdelingen. Noen av problemene knyttet til lakseeksporten virker også som de er for øyeblikket løst.(...) Man må også ta i betraktning fallet i vekstraten i Kinas BNP, samt globale nedgangstider, som noe som kan være med på å dempe etterspørselen etter norske varer. (...) Det skal dog ikke utelukkes at tapte avtaler kan være med på å forklare hvorfor nivået nå ikke ligger enda høyere.»³⁵⁹

I januar 2011 ble også avtalen om salg av norske Elkem til China National BlueStar fra Orkla, et statseid foretak innen kjemisk industri, fullført. Overtagelsen, rapportert til omlag 12 milliarder norske kroner, ble karakterisert som et av de største oppkjøpene et kinesisk selskap hadde foretatt i Europa.³⁶⁰ Direktøren i BlueStar, Robert Lu hevdet på spørsmål om

---

³⁵⁵ Richard Milne. «Norway sees Liu Xiaobo's Nobel Prize hurt salmon export to China». *Financial Times*, 15.8.2013.
<http://www.ft.com/intl/cms/s/0/ab456776-05b0-11e3-8ed5-00144feab7de.html#axzz2i42YS17N> (besøkt 1.9.2013)

³⁵⁶ «Kina stopper norsk laks ved grensen». *Dagens Næringsliv*, 26.8.2013
<http://www.dn.no/forsiden/naringsliv/article2670006.ece> (besøkt 1.9.2013)

³⁵⁷ Richard Milne. «Norway sees Liu Xiaobo's Nobel Prize hurt salmon export to China». *Financial Times*, 15.8.2013.

³⁵⁸ Kathrine Hammerstad. «- Kan ikke lengre si høyt at vi er norske». *NRK*, 1.10.2011

³⁵⁹ Ida Skivenes. «Mindre eksport til Kina, men mer laks». *Statistisk Sentralbyrå*, 19.11.2012.
<http://www.ssb.no/utenriksokonomi/artikler-og-publikasjoner/mindre-eksport-til-kina-men-mer-laks> (besøkt 7.5.2013)

³⁶⁰ Joachim Dagenborg, Victoria Klesty. «Orkla sells Elkem to China's BlueStar for \$2 billion». *Reuters*, 11.1.2011.

fredsprisens virkning på avtalen at «prosessen ble ikke nevneverdig påvirket av det»³⁶¹

Frykten for de økonomiske konsekvensene av en prisutdeling var ikke ubegrunnet. I en forskningsrapport fra *Center for European Governance and Economic Development Research Paper No. 113* fra oktober 2010, tok to tyske forskere for seg effekten av den bilaterale handelen med Kina for land som tok imot besøk av Dalai Lama i etterkant av fredsprisen til ham (perioden 1991-2008). Kina truet Norge, og andre land som tok i mot besøk av Lama, med at slike besøk ville få konsekvenser. I konklusjonen skrev de:

«Empirical evidence confirms the existence of a trade-deteriorating effect of meetings with the Dalai Lama for the Hu Jintao era (2002-2008). (...)To sum up, we find strong evidence that bilateral political relations are of large importance for trade with China, which lends support to the findings of the growing literature on the political determinants of trade. Chinese trade relations are not free of political biases and the country seems to exploit trade ties as a foreign policy tool».³⁶²

Historien om de konsekvensene fredsprisen til Liu fikk for Norge er med andre ord dobbeltsidig. Det var en rekke harde utfall, og konkrete straffereaksjoner som fikk stor oppmerksomhet. Kina hadde lovet konsekvenser, og valgte på visse områder å følge opp dette, med å utsette avtaler, nekte visum og stoppe ulike politiske møter. Samtidig karakteriserte ambassaden i Beijing forholdet som fortsatt godt i oktober 2011, og handelsmessig konkluderte SSB med at det var vanskelig å se noen umiddelbare økonomiske effekter av fredsprisen.

5.2.7 Gjorde fredsprisen en forskjell?

Spørsmålet om fredsprisens virkning og effekt er omdiskutert, og ble tatt opp i kapittel 2 Nobelprisen. At fredsprisen til Liu skulle sørge for en direkte og umiddelbar bedring av menneskerettighetssituasjonen i Kina var det nok de færreste som så for seg. Flere vektla derimot hvordan den kunne fungere som en vitamininnsprøytning for alle de som jobbet for et mer demokratisk Kina. Under en høring i den amerikanske kongressen et par måneder etter kunngjøringen, uttalte professor i statsvitenskap Bruce Gelley ved Portland State University nettopp dette:

<http://www.reuters.com/article/2011/01/11/us-orkla-idUSTRE70A13Q20110111> (besøkt 11.8.2013)

³⁶¹ «- Kinesere er som vampyrer». *Dagens Næringsliv*, 12.1.2011

³⁶² Andreas Fuchs, Nils-Hendrik Klann. «Paying a Visit: The Dalai Lama Effect on International Trade». 19.10.2010. *Center for European Governance and Economic Development Research Paper*, No. 113. <http://ssrn.com/abstract=1694602> (side 26-27)

«I do not believe the Nobel Prize will have any measurable effect on political reform in China, any more than the award of the same prize to His Holiness the Dalai Lama in 1989 had any effect on Chinese rule in Tibet. But I do believe it will serve as an important beacon to policymakers outside of China, reminding them to engage and target, and to retain faith in, Liu Xiaobo's China».³⁶³

For Liu selv gjorde den så vidt vi vet ingenting for soningsforholdene. Dommen på 11 år står ved lag, og kinesiske myndigheter har avvist alle diplomatiske fremstøt og underskriftskampanjer som har bedt om løslatelse. Enkelte aviser rapporterte at Liu Xiaobo var blitt tilbudt å forlate landet, men hadde avslått. BBC siterte venner av familien Liu som hevdet at husarresten Xia var satt under var et forsøk på å presse ekteparet Liu til å forlate Kina.³⁶⁴

Det utenlandske presset på kinesiske myndigheter for å løslate Liu økte derimot umiddelbart etter fredsprisen. Som ved kampanjen bak Liu for fredsprisen, har aksjonene mot Kina vært ledet av en del profilerte talsmenn. Kun få uker etter fredsprisutdelingen sendte Desmond Tutu og 14 andre tidligere Nobels fredsprisvinnere, et brev til alle G20 topplederne hvor de ba om at Lius sak ble tatt direkte opp med Kinas President Hu Jintao.³⁶⁵ To år senere gikk 134 nobelprisvinnere fra alle disipliner ut med en ny oppfordring rettet direkte til den nyvalgte Presidenten Xi Jinping, om løslatelse av Liu og hans kone.³⁶⁶ Initiativet var fremmet av The International Committee for Liu Xiaobo, som består av en rekke menneskerettighetsgrupper, kinaeksperter og intellektuelle. Senere fulgte britiske og kanadiske parlamentsmedlemmer, samt amerikanske kongressrepresentanter opp med klare oppfordringer til sine ledere om å ta opp Liu og andre menneskerettighetsaktivisters situasjon under det forestående G20-møtet med Hu Jintao.³⁶⁷ Den amerikanske kongressen hadde også tidligere vedtatt resolusjoner som krevde løslatelse av Liu, og et tilnærmet enstemmig

---

³⁶³ «Nobel Peace Prize Laureate Liu Xiaobo and the Future of Political reform in China». Hearing before the Congressional Executive Commission on China. 9.11.2010, side 10.

<http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/CHRG-111hhrg62290/pdf/CHRG-111hhrg62290.pdf>

³⁶⁴ «China 'Steals wife's freedom' to pressurise Liu Xiaobo». BBC, 8.10.2012.

<http://www.bbc.co.uk/news/world-asia-china-19875389> (besøkt 9.5.2013)

³⁶⁵ «15 Nobel Peace Prize Laureates Call on World Leaders to Urge Chinese President Hu Jintao to Release Nobel Peace Prize Laureate Liu Xiaobo and Wife Liu Xia» *Freedom Now*, 25.10.2010

<http://www.freedom-now.org/wp-content/uploads/2010/10/Liu-Letter-from-Nobel-Laureates-10-25-10.pdf> (lastet ned 8.5.2013)

³⁶⁶ «134 Nobel Laureates Urge Incoming Chinese President Xi Jinping to Release Nobel Peace Prize Laureate Liu Xiaobo and Wife Liu Xia». *International Committee for Liu Xiaobo*, 4.12.2012.

<http://www.freedom-now.org/wp-content/uploads/2012/12/LiuCampaign.pdf> (lastet ned 16.8.2013)

³⁶⁷ «14 members of british parliament call on Prime Minister Cameron to address cases of Liu Xiaobo and Gao Zhisheng». *Freedom Now*, 5.11.2010. <http://www.freedom-now.org/wp-content/uploads/2010/11/Press-Release-British-Parliament-on-Liu-Xiaobo-and-Gao-Zhisheng2.pdf> (besøkt 16.8.2013)

representantens hus gratulerte Liu med prisen 8. desember 2011.³⁶⁸ Brevet fra nobelprisvinnerne ble dessuten også etterfulgt av en underskriftskampanje ledet av Tutu som samlet 450 000 underskrifter fra 130 land pr februar 2013.³⁶⁹

Underskriftskampanjene i kjølvannet av fredsprisen har åpenbart gjort Lius sak og historie mer kjent, selv om de foreløpig har mislykkes med å få Liu løslatt. For Lius kone og mange av hans kampfeller ble situasjonen forverret etter fredsprisutdelingen. Liu Xia fikk, etter egne ord, ikke lov til å besøke mannen sin på over ett år etter utdelingen (hun fikk møte ham to dager etter kunngjøringen). Hun har siden utdelingen sittet i husarrest, avskåret fra omverdenen. I de siste par årene skal hun ha fått lov til å besøke ham ca. en gang i måneden, og har gitt uttrykk for at mannen er ved god helse.³⁷⁰ Media rapporterte at om lag 100 av Lius kampfeller, i betydningen andre opposisjonelle og menneskerettighetsaktivister, i etterkant av fredsprisen opplevde å bli satt under husarrest eller overvåkning. En representant fra *Chinese Human Rights Defenders Network* sa situasjonen føltes verre enn før de Olympiske leker i 2008 og ved andre sensitive markeringer.³⁷¹

Den norske ambassaden bekreftet i sine rapporter hjem at situasjonen for MR (menneskerettighets)-forsvarere hadde forverret seg mellom kunngjøringsdatoen og fredsprisseremonien. Til tross for den økte internasjonale oppmerksomheten så utviklet MR-situasjonen seg i negativ retning. Det forelå handlingsplaner for menneskerettigheter, men implementeringsgraden og nytteverdien var omstridt.³⁷² I ambassaderapporten fra oktober 2011 ble det også meldt om økt undertrykking av dissidenter, men dette ble satt i sammenheng med demonstrasjoner som var inspirert av den arabiske våren i Nord-Afrika og Midtøsten, og ikke direkte fredsprisutdelingen.³⁷³ Rapportene om innstramming og negativ utvikling gjennom 2010-tallet underbygges fra flere hold. I en rapport fra 2011 om Kinas menneskerettighetsplan fra 2009 konkluderte *Human Rights Watch* med at de forelå en rekke positive tegn, men at håndteringen av fredsprisen til Liu forstyrret bildet. Menneskerettighetsplanen ble tolket som et positivt skifte i det kinesiske lederskapets

---

³⁶⁸ «Congratulating imprisoned Chinese democracy advocate Liu Xiaobo on the award of the 2010 Nobel Peace Prize». House Resolution 1717 (111th), 8.12.2010. <http://www.govtrack.us/congress/votes/111-2010/h612> (besøkt 8.5.2013)

³⁶⁹ «China: New Global Effort to Free Liu Xiaobo». *Human Rights Watch*, 28.2.2013. <http://www.hrw.org/news/2013/02/27/china-new-global-effort-free-liu-xiaobo> (besøkt 15.8.2013)

³⁷⁰ «AP Exclusive: China Nobel wife speaks on detention». *Associated Press*, 6.12.2012. <http://bigstory.ap.org/article/ap-exclusive-detained-china-nobel-wife-speaks-out> (besøkt 9.5.2013)

³⁷¹ Tania Branigan. «China cracks down on activists ahead of Liu Xiaobo Nobel prize ceremony». *The Guardian*, 9.12.2010. <http://www.theguardian.com/world/2010/dec/09/china-cracks-down-activists> (besøkt 16.8.2013)

³⁷² «Folkerepublikken Kina. Halvårsrapport april, 2011». Ambassaderapport fra Beijing, Kina. side 1-3

³⁷³ «Folkerepublikken Kina. Halvårsrapport februar 2013». Ambassaderapport fra Beijing, Kina. side 1-2

forståelse av menneskerettigheter, hvor en hadde gått bort fra avvisning av grunnleggende menneskerettigheter som et vestlig påfunn. I stedet syntes planen å ta mål av seg på i større grad å respektere mange av de individuelle rettighetene som allerede var implementert i kinesisk lov. Nobels fredspris til Liu Xiaobo viste derimot i Human Rights Watchs øyne at Kina ikke hadde bestått prøven da de ble utfordret:

«The Chinese government's reaction to the Nobel Prize Committee's October 8 decision to award the 2010 Nobel Peace Prize to imprisoned writer and human rights activist Liu Xiaobo shows the chasm between the aspirations embodied in the NHRAP (National Human Rights Action Plan. Min anmerkning.) and the government's actual behavior. The Chinese government responded to the Nobel Peace Prize announcement with a wave of repression against perceived dissent. The Chinese nongovernmental organization Chinese Human Rights Defenders documented "100 reports of citizens who have been harassed, interrogated, subjected to surveillance, detained, or placed under 'soft detention' across the country" between October 8, 2010, and November 8, 2010. (...) In this environment, it is difficult to see the NHRAP as an effective tool for minimizing human rights abuses, or its adoption as indicative of a serious shift in the Chinese government's approach to human rights protections».³⁷⁴

Med andre ord tyder rapportene på at fredsprisutdelingen til Liu faktisk ga en forverring av MR-situasjonen i Kina. Med Støres ord ble Kina eksponert og måtte vise kort som følge av fredsprisen til Liu. Ettersom vi fortsatt kun skriver 3 år etter selve utdelingen, er det samtidig gått for kort tid til å konkludere endelig om fredsprisen gjorde en forskjell. Det økte oppmerksomheten på Kinas behandling av dissidenter, kan fortsatt lede til en forandring. En del av utfordringen for MR-aktivister utenlands er hvordan deres kamp blir tolket i Kina. Fra kinesisk side blir ofte kritikken mot MR-sitasjonen sett på som et skalkeskjul for å underminere landet. En ser på kritikken som urettferdig, og som et resultat av manglende forståelse eller arroganse. I lederartikler settes MR-kritikken gjerne i sammenheng med spillet den generelle maktforskyvningen mellom Vesten og Østen har skapt. Global Times skrev en lederartikkel våren 2012 som på mange måter nok er representativt for hvordan MR-kritikken og Lius sak ser ut fra offisielt kinesisk hold:

«The US's method is to focus on individual cases while ignoring the general situation. This is why it always highlights a couple of dissidents and labels them "representatives" of China's human rights. The struggle of these people against China's system is packaged to more effectively resonate with those in the West. The US has been skillful in packaging dissidents including Liu Xiaobo, Ai Weiwei and Chen Guangcheng. In fact, the experiences

---

³⁷⁴ «Promises Unfilled - An Assessment of China's National Human Rights Action Plan». *Human Rights Watch*. 11.1. 2013, side 3 (summary). Tilgjengelig for nedlastning på: <http://www.hrw.org/reports/2011/01/11/promises-unfulfilled> (lastet ned 7.5.2013)

of these people represent rare cases in China, and their stories have mysterious connections with the West. The Chinese are puzzled whether these people are miserable "dissidents" or a lucky draw for US politicians».³⁷⁵

At den fornyede oppmerksomheten kan føre til bedring, og at de siste årenes håndtering ikke vil være representativ for den videre utviklingen, henter støtte hos flere. De to kanadiske Kina-forskerne, Pitman B. Potter og Sophia Woodman, konkluderer i sin *Boundaries of Tolerance – Charter 08 and Debates over Political Reform* med at den hardhendte håndteringen av Nobels fredspris til Liu Xiaobo kunne ses på som en siste krampetrekning fra de som ikke ønsket forandring. De viste blant annet til spenningene innad i kommunistpartiet, og hvordan det fantes liberale krefter som ønsket et fullstendig selvstendig rettsvesen.³⁷⁶ Et uttrykk for disse liberale kreftene kom på samme tid som fredsprisutdelingen, i et brev underskrevet av 23 avgåtte kinesiske politikere og embetsmenn, inkluderte blant annet Mao Zedongs tidligere sekretær og tidligere sjefsredaktør av partiavisa Peoples Daily. Brevet var datert før kunngjøringen av fredsprisen, men ble publisert og spredt i etterkant. Det åpne brevet rettet sterke anklager mot den kinesiske sensuren av media, og fraværet av ytringsfriheten som konstitusjonen fastslo. De oppfordret til å avvikle internettensensuren, partiaviser og etter hvert propagandadepartementet.³⁷⁷ I det korte løp virker med andre ord fredsprisen til Liu, å ha blitt en trigger for de som ville stramme inn. I det lange løp gjenstår det å se om fredsprisen kan ha fungert som en håndsrekning til de liberale kreftene.

---

³⁷⁵ «Human Rights still weapon for the US». *Global Times*, 26.5.2012.

<http://www.globaltimes.cn/content/711306.shtml> (besøkt 13.5.2013)

³⁷⁶ Pitman B. Potter, Sophia Woodman. «Boundaries of Tolerance. Charter 08 and Debates over Political Reform» i *Liu Xiaobo, Charter 08, and the Challenges of Political Reform in China*, 97-117

³⁷⁷ Li Rui. Hu Juwei. Med fler. «China must abandon censorship». *The Guardian*, 13.10.2010.

<http://www.theguardian.com/commentisfree/2010/oct/13/china-censorship-freedom-speech> (besøkt 17.8.2013)

6. Sammenligning

6.1 Veien til fredsprisen

Etter hvert som historien om Ossietzky og Liu har trådt frem, skal jeg mer eksplisitt ta for meg likheter og forskjeller ved de to tildelingene. Jeg nevnte noen innledningsvis, og flere har kommet til syne underveis i oppgaven. Deres personlige historie har mye til felles. Begge var forfattere, begge fengslet for budskapet i sine tekster, som myndighetene anså som forræderske. I Ossietzkys tilfelle, for blant annet å ha avslørt tyske opprustningsplaner. I Lius tilfelle for, i følge myndighetene, å ha oppfordret til undergraving av statsmakten. På veien frem til fredsprisen, sto det kjente og profilerte personer bak begge to. Egne venner, og pressgrupper. I Ossietzkys tilfelle ble det organisert en støttegruppe med organisatorisk midtpunkt i Paris, mens det i Lius tilfelle var en mindre sammensatt gruppe av tidligere statsledere og nobelprisvinnere. Da tildelingen ble et faktum, sto deres stoler – som eneste i fredsprisens historie - tomme. Den uventede hederen som tilfalt dem, kom som en kort beskjed til en sykehusseng og på en fengselscelle. Den ene alvorlig syk, den andre avspærret fra venner og omverdenen. Ossietzkys prispenger ble svindlet bort på veien til ham i Berlin, mens Lius prispenger står på konto hos Nobelstiftelsen den dag i dag.

Oppgavens første problemstilling var hvordan og hos hvem Ossietzky og Liu vant tilslutning til Nobels fredspris. Redegjørelsen har vist at på 1930-tallet knyttet en vennegruppe av Ossietzkys kontakter i hele Europa og Amerika. De fikk med seg kjente forfattere og politiske aktivister som etablerte støttegrupper i hver sine land. I Norge evnet de å få direkte kontakt med Nobelkomiteen, og de fikk med seg på laget landets største politiske kraft: arbeiderbevegelsen. Slik evnet de å gjøre Ossietzky kjent i den norske offentligheten, og slik evnet de å bygge et momentum bak hans kandidatur. Ossietzky ble rammet inn som en fredsforkjemper i en ufredelig tid, og han ble gjort til et symbol på kampen mot fascismen. Den harde politiske kampen og presset gjorde at komiteen ble i villrede, og tvilte. De ville ikke bli oppfattet som et politisk verktøy eller overbevist av feil grunner. Til sist landet den politisk bredt sammensatte komiteen, likevel på at Ossietzky var en verdig vinner. Begrunnelsen, som jeg kommer tilbake til, poengterte at Ossietzkys fredsarbeid hadde vært det avgjørende.

Historien om Lius vei til fredsprisen er ikke ulik. Også Liu hadde svært aktive og engasjerte forkjempere bak seg som benyttet media aktivt til å fremme hans kandidatur. Rapportene til komiteen om Liu er fortsatt hemmelige, men begrunnelsen som ble gitt bærer

preg av at komiteen «kjøpte» forkjempernes argumenter. Lius støttespillere, og nominasjoner, kom i hovedsak fra statsmenn og aktivistiske organisasjoner med interesse for menneskerettighetsspørsmål i Kina. Tidligere dissidenter som Vaclav Havel og Desmond Tutu så at Liu hadde blitt inspirert av dem, og de lot seg inspirere tilbake. Sammen med store organisasjoner som PEN og Human Rights Watch utviklet protestene mot dommen i 2009 seg til en kamp for å få tildelt Liu fredsprisen. For Lius forkjempere gjaldt det å skyve ham frem på verdensscenen, som *den* kinesiske menneskerettighetsaktivisten med størst troverdighet på virkemidler og mål. Han var en fredelig aktivist som ønsket gradvis demokratiske reformer, og hele tiden vektla respekt for menneskerettigheter. Denne gangen kom ikke presset på komiteen fra hjemmebane, men fra Kina. Komiteen trosset presset, og landet på at Liu var en verdig vinner.

Forkjemperne for Ossietzky og Liu kom fra ulike land og med ulik politiske bakgrunn. Svært mange av nominasjonene til Ossietzky kom fra parlamenter, regjeringsmedlemmer og politiske organisasjoner. Og selv om det nok var en overvekt av de som tilhørte sosialistiske og sosialdemokratiske partier, var det ikke vanskelige å finne liberale og konservative støttespillere. Fellestrekket var uroen over Tysklands utvikling, og en generell anti-nazistisk holdning. Lius forkjempere hadde først og fremst til felles sitt fokus på menneskerettighetskamp. Det var forfattere som kjente solidaritet med hvordan en kollegas ideer og ytringer var blitt kneblet, og dissidenter og aktivister verden over som identifiserte seg med Lius opposisjonsarbeid i Kina.

Sammenligner vi den hjemlige debatten forut for og i etterkant av Ossietzky og Liu ser vi at temperaturen var ganske forskjellig. Hvorfor det? Først det åpenbare: Kina er lengre unna Norge enn Tyskland var i både geografisk, kulturell og politisk betydning. Ossietzky-saken hadde den dimensjonen at den brøt rett inn i et av de viktigste spørsmålene i norsk offentlighet på 1930-tallet, nemlig vårt forhold til det nasjonalsosialistiske Tyskland. I det spørsmålet forelå det en tydelig uenighet i norsk politikk. Ossietzky ble et tema alle måtte forholde seg til på midten av 1930-tallet. Det var et ideologisk ormebol, og det utviklet seg til å bli en av 1930-tallets viktigste og største debatter i Norge. Spørsmålet om hvem Ossietzky var, og hvorvidt han fortjente en fredspris, polariserte den offentlige debatten. Den blandet seg inn i den større ideologiske debatten om den sovjetiske kommunismen og den tyske nazismen. Vi kan konkludere med at debatten rundt Ossietzky ble langt heftigere enn den ble i 2010 med Liu-affæren. En av årsakene er selvfølgelig at Lius forkjempere også i mindre grad rettet sin kampanje mot Norge. Verden var blitt mindre og mer globalisert. For Lius forkjempere var det antagelig mindre viktig å nå nobelkomiteen gjennom norsk offentlighet.

Den norske nobelkomiteen trengte ikke å oppleve hjemlig press i samme grad for å finne kunnskap, eller våge en beslutning. Samtidig brøt også prisen til Liu inn i et viktig utenrikspolitisk spørsmål for Norge i sin samtid. Landets forhold til Kina. Hvordan skulle lille Norge med sin profil som menneskerettighetsforkjemper og fredsaktør, forholde seg til verdens største land som vektla og forstod menneskerettigheter på annen måte. Dette spørsmålet hadde derimot mindre sprengkraft og åpen uenighet, enn hva spørsmålet om Tyskland hadde på 1930-tallet. Der forskjellene i synet på Tyskland på 1930-tallet er lett å identifisere, har det vært vanskeligere å få øye på klare forskjeller i synet på Kina på 2010-tallet. Det foreligger ingen klar ideologisk uenighet i Norge i hvordan vi skal forholde oss til Kina. Debatten om Liu i Norge ble med andre ord aldri en del av en større ideologisk debatt. Fredsprisen til Liu ble i mindre grad enn fredsprisen for Ossietzky satt i sammenheng med det store geopolitiske maktspeillet som foregikk. Ossietzky ble av motstanderne presentert som marxist og sovjetsympatisør, som en fiende av det nye Tyskland. Også kinesiske myndigheter forsøkte å sette fredsprisen til Liu i sammenheng med det geopolitiske maktspeillet. Fredsprisen ble kalt et vestlig våpen som en rettet mot Kina for å underminere landet. Med unntak av enkelte norske akademikere, ble dette argumentet lite brukt i den hjemlige debatten.

Hvis en undersøker begrunnelsestaleene som ble gitt, ser en flere likhetstrekk.³⁷⁸ Da Fredrik Stang holdt sin tale over Ossietzky i 1936 kalte han talen «Han er gjerning». Talen var, i likhet med Jagland sin over Liu, et svar til kritikerne. Stang talte om symbolenes betydning, og imøtegikk de som ville avfeie Ossietzky som symbol fremfor forkjemper for fredssaken. Dessuten, understreket Stang, var Ossietzky også en gjerning. Summen av hans journalistiske arbeid lot seg ikke summere opp, men den viste hans evne til stadig å stå i frontlinjen for freden. Nobelkomiteens bilde av Ossietzky var det samme som den støttegruppen hadde forsøkt å bygge opp. Ikke en bråkmaker, forræder eller fiende av sitt land, men en prinsippfast journalist, anti-militarist og brobygger mellom Tyskland og Frankrike. Stang avsluttet sin tale med å presisere at ingenting var gjort annerledes med behandlingen av fredsprisen til Ossietzky enn ved andre tildelinger. I Jaglands tale for Liu trakk han en eksplisitt forbindelse til Ossietzky. Historien hadde vist, mente Jagland, at de utdelingene hvor fredsprisvinneren ble hindret i å komme, hadde vist seg å være de mest ærerike og betydningsfulle fredsprisene. For å imøtegå kritikerne som hevder komiteen var blitt et politisk verktøy for visse krefter, poengterte han som Stang hadde gjort i 1936, at Nobelkomiteen ikke sto under noens kontroll,

---

³⁷⁸ Fredrik Stang D.y. *Han er en gjerning*. Tildeling av Nobels fredspris til Carl von Ossietzky. 10.12.1936; Thorbjørn Jagland. *Leve et ærlig liv med verdighet*. Tildeling av Nobels fredspris til Liu Xiaobo. 10.12.2010. (<http://virksommeord.uib.no/taler?id=5161>; <http://virksommeord.uib.no/taler?id=7285>)

og ikke svarte til andre enn seg selv. I tillegg valgte Jagland å bruke stor plass på å rose Kina, og deres fremgang de siste tiårene. Hoveddelen av talen gikk på å underbygge tesen fredsprisen til Liu hvilte på; en forbindelse mellom fred og respekt for menneskerettigheter. Slik avviste han at prisen dreide seg om en anti-kinesisk holdning hos komiteen, og at målet med fredsprisen hadde vært å påføre Kina et stikk.

6.2 Aktørene og argumentene

La oss se nærmere på reaksjonene, og hvordan den offentlige debatten delte seg og argumenterte. Aktørene og grupperingene både i 1936 og 2010 kunne ha ulike begrunnelser for å være i mot fredsprisutdelingen. Den ene siden handlet om at utdelingen kunne skade Norge og derfor var feil. Et slikt perspektiv kan vi tenke oss at Koht, Mowinckel og andre i den politiske eliten i 1936 hadde. Noe uttalt motstand mot Ossietzky eller hans prosjekt ga de ikke uttrykk for. Både Koht og Mowinckel var klare anti-nazister, men begge hadde en real-politisk grunnholdning. Denne holdningen tilsa at de ville beholde et normalt forhold til Tyskland på tross av den store ideologiske avstanden til det nye nazi-styret i Tyskland.³⁷⁹ Deres valg om å gå ut av komiteen handlet i første rekke om å tydeliggjøre komiteens uavhengighet. Men i 1935 hadde de begge ønsket en annen kandidat enn Ossietzky, og antagelig ønsker de også en annen i 1936. Koht og Mowinckel visste bedre enn noen annen norsk politiker hvilke konsekvenser en slik pris kunne få for Norge.

På den andre siden var det motstanderne som brukte argumenter som de Knut Hamsun ga i sitt debattinnlegg. Ossietzky var en kjeltring, og Nazi-tyskland burde spares for politiske angrep av den typen en fredspris til Ossietzky ville være. Ønske om å gi ham fredsprisen var ikke annet enn et ønske om å ramme det nye Tyskland. *Aftenpostens* lederartikler betegnet gjerne forkjemperne som politisk agitatorer og kommunist-sympatisører. Disse stemmene var mer tilstede under Ossietzky-affæren, enn de som kun fryktet for Norges interesser.

Motstanden mot Liu kan også deles i disse to hovedgruppene. Det var de som var i mot fordi utdelingen ville skade Norges omdømme og handel. Dette var argumenter som særlig var fremme hos fiskeeksportører og i næringslivet. Mer enn motstand mot Liu eller hans kamp, var det motstand mot at Norge skulle bruse med fjærene overfor en stormakt. Det tjente hverken Norge eller Lius sak mente en. Det var langt færre som begrunnet sin motstand ved å omfavne Kinas politiske styresett, eller med ønske om å forsvare det. Men de fantes.

---

³⁷⁹ For mer litteratur om deres utenrikspolitiske syn se for eksempel:

Toralv Øksnevad. *Johan Ludwig Mowinckel*. (Bergen: Grieg, 1963).

Fred Ivan M. Sydengen. *Halvdan Koht, fredstanken og forholdet til stormaktene 1935-1939: mellom nedrustning og territoriell ekspansjon*. (Hovedfagsoppgave i historie. Universitetet i Oslo, 2003).

Enkelte akademikere tenderte til å falle i den kategorien, ved å hevde at prisen var et uttrykk for vestlig arroganse og mangel på forståelse for det kinesiske demokratiet. Kolstad, Heffermehl og Galtung ga overfor kinesiske medier, uttrykk for at Liu-forkjempere og Nobelkomiteen var USAs forlengede armer i en maktkamp mellom øst og vest. Ja, det var snarere vesten som hadde noe å lære av Kina om menneskerettigheter, uttalte Kolstad.³⁸⁰ Eneste politiker av betydning som gikk ut mot fredsprisen til Liu var Erik Solheim (SV). Og det tre år etter utdelingen, og etter at han selv var gått av som statsråd. Solheim mente de som hadde styrt Kina under den enorme vekstperioden de siste tiårene, burde fått fredsprisen før Liu. Dessuten ville prisen bli kontraproduktiv, og den var et uttrykk for en manglende forståelse av Kina og kinesiske forhold. Dette var de argumentene også Gerhard Heiberg brukte. De argumenterte ikke mot Liu i seg selv, men hevdet Kinas lederskap, de Liu sto i direkte opposisjon og konflikt med, var mer verdig en fredspris.

Det er verdt å merke seg at selv om debatten om Nobelkomiteens valg var hard begge årene, så spilte stortings- og regjeringspolitikere en mer tilbaketrukket rolle. De politiske debattene i Stortinget som blant annet berørte problemene i etterkant av fredsprisen til Liu, ga ikke til syne noen reell politisk forskjell. Det var enighet om at prisen var riktig, og at de kinesiske reaksjonene med å holde Norge som stat ansvarlig var uakseptable. De kritiske spørsmålene til Støres håndtering overskygget ikke den politiske konsensusen som preget Liu-prisen. Det samme gjaldt, kanskje noe overraskende, i 1936. Tross det forskjellige synet en hadde på Tyskland, var hovedtrekket at en samlet seg bak utenriksminister Koht. Det var noe kritikk mot at Koht ikke evnet å rydde opp i uoverensstemmelsene raskere, og det var kritiske spørsmål rundt utenriksministerens beslutning om norsk uteblivelse fra Nürnberg og Lübeck. Men det som fantes av reell utenrikspolitisk opposisjon, representert av Mowinckel og Hambro, viste for det meste forståelse for balansegangen Koht hadde gitt seg inn på. Redegjørelsen har vist at det primært var på andre arenaer og i andre miljøer, at fredsprisene skapte reell uenighet. De største avisene beklaget seg stadig over Ossietzky-affæren, komiteens valg og Kohts håndtering. I 1936 måtte forfatterforeningen ha et ekstraordinært landsmøte på grunn av uenighet Ossietzky skapte. Og i 2010 var det i næringslivet og fra universitetsmiljøer at fredsprisen ble diskutert.

Avisenes dekning kaster også interessante lys over en utvikling som hadde skjedd de 75 årene mellom de to fredsprisene. Dekningen av Ossietzky var i stor grad politisert og fulgte de norske partiavisenes partilinjer. Avisene og skribentenes politiske ståsted skinte

---

³⁸⁰ Se side 74

igjennom i ordbruken og beskrivelsene. I 1935 og 1936 kunne en lese aggressive lederartikler fra de største avisene mot en fredspris til Ossietzky, mens en i Lius tilfelle måtte gå til utkanten og periferien av norsk samfunnsliv for å finne motstand mot fredsprisen. I dekningen av Liu i de partiløse aviser tid, syntes artiklene å være gjennomgående sammenfallende i sine beskrivelser. Lite skilte eksempelvis *Klassekampen*, *Aftenposten* og *Dagbladets* artikler. Ingen aviser eller kommentarer i Norge gikk god for Kinas beskrivelse av Liu som kriminell, utover å nevne at han i kinesiske domstoler var dømt som det. De få innleggene som advarte mot fredsprisen til Liu, dreide seg om at kinesere flest sluttet opp om kommunistpartiet, og at dissidenter som Liu mer var populære i Vesten enn i sitt hjemland. Bildet som ble presentert av Liu var diametralt annerledes enn hva de kinesiske myndighetene prøvde å fremstille. Tyske myndigheter kunne i 1936 i motsatt tilfelle finne aviser som målbar deres syn og forståelser av prisutdelingen og vinneren. Spørsmålet om Ossietzky var kriminell, i en ren normativ forstand, var et åpent spørsmål i flere aviser.

En annen merkbar forskjell når det gjaldt den hjemlige debatten, var de få - om noen - reaksjonene fra forfattermiljøet i 2010. I 1936 hadde som vi husker Ossietzky-saken nesten sprengt Forfatterforeningen, og forfatterne hadde barket sammen i uforsonlige avisdebatter. Hvor var forfatterne i 2010? For det første hadde forfattere en ganske annen posisjon i Norge på 1930-tallet enn på 2000-tallet. I det nye pluralistiske informasjons- og internettsamfunnet satt ikke forfattere lengre på noen særegen stilling som meningsbærere og debattanter i offentligheten. Likheten mellom Liu og Ossietzky som skrivende mennesker, med forfølgelse grunnet sine skrifter, gjør likevel at en kunne forventet at norske forfattere i større grad kastet seg inn i debatten.

6.3 Tyskland og Kinas blikk

Som oppgaven har vist fikk kritikerne, som advarte mot reaksjonene i forkant, i stor grad rett i sine spådommer. Tyskland og Kina kom begge til å se på fredsprisen som et angrep på landet, og noe som ikke kunne forbigås i stillhet. Begge gangene ble sterke ord brukt mot nobelkomiteen. Krenkelsen Hitler og det kinesiske kommunistpartiet følte ble etterfulgt av et forsøk på en minimalisering av fredsprisen. Først ved å avfeie prisen som ubetydelig, og komiteen som inkompetente. Deretter en innkalling av Norges ambassadør for å protestere offisielt til norske myndigheter. Dernest en svertekampanje av prisvinneren hvor han ble titulert som en kriminell eller forræder av landet. Til slutt fulgte en opp med forskjellige typer boikott av Norge, for slik å markere sin misnøye.

Konsekvensene av Tyskland og Kinas reaksjoner ble noe forskjellige. Ossietzky-

affæren kom aldri til å true det norsk-tyske forholdet alvorlig. Det som utviklet seg til en gjensidig boikott av hverandres æresutmerkelser og festdager, skapte derimot åpenbart et dårlig og kaldt samarbeidsklima. Det var irritasjon på begge sider over at det dårlige forholdet ikke raskere ble reparert. Det tok tre år etter fredsprisutdelingen, i 1939, før boikotten og ordenssammenbruddet ble opphevet. Antagelig mente det tyske utenriksdepartementet at de da i tilstrekkelig grad, og over lang nok tid, hadde besvart fornærmelsen. Om Hitler, som i utgangspunktet hadde krevd de strenge reaksjonene, var med på denne beslutningen er uvisst.

Konsekvensene av fredsprisen til Liu er ikke et tilbakelagt kapittel, men en historie i stadig utvikling. Når vi nå skriver tre år etter, er forholdet mellom Kina og Norge fortsatt kjølig, og preget av situasjonen som oppstod etter at Liu vant. Som tall fra SSB viste, er det fortsatt et åpent spørsmål om Norges handel med Kina som helhet ble lidende som følge av fredsprisen. Det er derimot ingen tvil om at den norske lakseeksporten ble sterkt rammet, og siden 2010 har mistet konkurransefortrinn og markedsandeler i Kina. Også den diplomatiske kontakten med Kina er merket av Liu-affæren. Norge har blitt utelatt fra en visumavtale alle andre sammenlignbare land i Europa har fått tatt del i, og forhandlingene om en handelsavtale mellom Norge og Kina er fortsatt lagt på is. Det er ikke uten grunn av Norges nye utenriksminister (fra oktober 2013), Børge Brende (H), meldte at et bedre forhold til Kina sto høyt på agendaen da han tiltrådte. Det har blitt spekulert i om at Brende var hentet inn spesielt med tanke på å reparere forholdet til Kina. Noe han skulle ha spesielle forutsetninger for, med sin bakgrunn som medlem av et internasjonalt råd Kina hadde nedsatt for å ta tak i sine miljøutfordringer. Gjennom dette rådet hadde Brende knyttet kontakter med blant annet statsminister Li Keqiang. Kina var derimot selv raskt ute med å avvise at Brendes inntreden ville bety noe for forholdet.³⁸¹

Vi kan konkludere med at konsekvensene av fredsprisen til Liu ble mer alvorlig enn de konsekvensene fredsprisen til Ossietzky medførte. Det ble riktignok spekulert i at Norges handelsinteresser kom til å bli lidende overfor Tyskland i 1936 også, men ingenting tyder på at hvalolje-eksporten ble lidende i 1936.³⁸² Viktig å bemerke er at det i 1936 og utover forelå en uenighet i den tyske utenrikstjenesten på hvordan en skulle besvare fredsprisen. Noe som Thue har vist i sin oppgave (se kapittel «Tyske myndigheters håndtering»). Den tyske sendemannen i Norge skal i likhet med flere kollegaer i det tyske UD, ha ønsket saken ut av verdenen raskest mulig. Hvorvidt det foreligger en uenighet i det kinesiske UD om

---

³⁸¹ Anders Magnus. Kristian Elster. «-Endrer ikke forholdet mellom Kina og Norge». *NRK*, 18.10.2013 <http://www.nrk.no/verden/kina---bedrer-ikke-forholdet-1.11305210> (besøkt 25.10.2013)

³⁸² Hvalolje var det eksportproduktet en særlig fryktet Tyskland kunne komme til å boikotte. Se side 70.

håndteringen vites ikke, men så lenge Norge holder fast på at de ikke vil eller kan beklage en fredsprisutdeling synes saken fortsatt å være låst.

Om vi skal prøve å forklare reaksjonene begge årene, kan vi se på den gjennomgående kritikken som kom til syne både i 1936 og 2010: Nemlig at Nobelkomiteen ikke forstod andre lands politikk og kultur. Fredsprisen hadde krasjet som følge av mentalitetsforskjeller som komiteen ikke tok innover seg. De hadde valgt seg et symbol i et fremmed land på bakgrunn av «venstreradikal propaganda» eller «vestlige pressgrupper». Dette var teorier og argumenter som Kina og Tyskland selv spilte på. Kina mente det var en mangel på innsikt i hvem Liu var og vilje til å sette seg inn i det «kinesiske demokratiet» som hadde ledet til det de kalte «flausen». Nobelkomiteen forholdt seg til en vestlig demokratisk modell som det eneste saliggjørende, og fant sin «agent» i Liu Xiaobo. I Tyskland var forargelsen stor over at Nobelkomiteen og Norge (forskjellen forble diffus og ubetydelig for begge), blandet seg inn i indre-tyske forhold, og at en dømt landsforræder kunne skjenkes en slik annerkjennelse. Det var en mangel på forståelse for tyske forhold og problemstillinger. Både Tyskland i 1936 og Kina i 2010 var voksende stormakter, som også møtte voksende kritikk. Det er ikke vanskelig å skjønne irritasjonen over at en liten komite i et lite land evnet å skape såpass stor storm og medieoppmerksomhet mot landets myndigheter. Som jeg refererte til i kapittelet «Kinas reaksjon», så har det lenge vært et uttalt offisielt mål for Kina å vinne Nobelpriser. Forklaringen på kinas reaksjon må ses i lys av dette målet, og skuffelsen over at myndighetenes favoritter taper til fordel for myndighetskritikere. Da Gao Xingjian som første kineser vant en nobelpris (litteratur) i 2000, så var reaksjonene svært like de som fulgte etter at Liu Xiaobo vant. Først ble det en debatt om Nobelkomiteen i litteratur sitt politiske syn, og eurosentrisme. Så stilte en spørsmål ved Gaos litterære kvaliteter og posisjon i det kinesiske litterære miljøet. Hans år i eksil i Frankrike gjorde også at det ble reist spørsmål om hvor «kinesisk» han egentlig var. Hvis behandlingen av litteraturprisen til Gao fra 2000 kan gi oss et innblikk i hvordan fredsprisen til Liu vil bli sett på i fremtiden, så er fakta ikke oppløftende. Gaos bøker er fortsatt forbudt og et ikke-navn i Kina.³⁸³

En siste finurlig detalj som mange aviser trakk frem som et tegn på likhet mellom reaksjonene på fredsprisen til Ossietzky og Liu, var etableringen av en ny «fredspris». Både Tyskland og Kina valgte nemlig, som et stikk mot nobelprisen og som en avvisning av dens legitimitet, å opprette egne priser i etterkant. I Tyskland kom den tyske nasjonalpris for kunst og vitenskap, og i Kina oppstod Konfucius-fredsprisen. Den tyske prisen var offisiell og ble

---

³⁸³ For mer om litteraturprisen til Gao, se: Lovell, «The Nobel Prize, 2000» i *The Politics of Cultural Capital*, 163-185.

høytidelig gjort kjent for folket ved en tale av Hermann Göring i 1937. Den kinesiske Konfucius-prisen har hatt en mer omdiskutert tilknytning til kinesiske myndigheter. I hvilken grad den var offentlig sanksjonert er uklart, og den skal nå etter sigende være nedlagt.³⁸⁴ I likhet med den tyske nasjonalprisen ble virketiden begrenset.

6.4 Svar på tiltale

I 1936 og utover besvarte norske myndigheter de tyske straffereaksjonene med gjensidighet. Ordensboikotten, fikk sitt tilsvarende ved at norsk deltagelse på partidagene i Nürnberg og i nordisk vennskapsforening i Lübeck uteble. Etter fredsprisen til Liu er det ikke kjent om, og i så fall på hvilken måte, Norge har besvart de kinesiske straffereaksjonene (visumnekt, eksportvansker, brudd i handelsavtaleforhandlinger og menneskerettighetsdialog). Regjeringen Stoltenberg 2 holdt som regjeringen Nygaardsvold, fast på Nobelkomiteens uavhengighet, og det uakseptable i å holde norske myndigheter ansvarlig for komiteens utdelinger. Begge regjeringene fulgte vanlig kutyme ved selv å ta del i feiringen, og i 2010 gratulerte statsminister Stoltenberg, Liu med fredsprisen. Er det likevel mulig å se en forskjell i hvordan de to regjeringene håndterte en politisk betent fredspris?

Utenriksminister Støre skrev eksplisitt i kronikker i etterkant, at norske myndigheter rakk ut en hånd. En uttalelse han mente ikke burde tolkes som noen innrømmelse, men som den politiske opposisjonen likevel stilte seg undrende til. Koht fortalte under et hemmelig møte på Stortinget at han på alle måter hadde vist overfor tyske myndigheter at Norge ikke ønsket noe uvennskap, men at han så lenge krenkingsvedtaket (ordensboikotten) sto ved lag, måtte Norge svare. «Vi har ei ære å verje om, vi òg».³⁸⁵ Ettersom det fortsatt er hemmelig hva som har skjedd på bakrommet hos Utenriksdepartementet i etterkant av fredsprisen til Liu, er det uklart hvilke type svar Norge ga Kina. Satt en stille i båten, eller valgte en å gjøre som i 1936 å gjengjelde straffetiltakene? Et kort Norge kunne spilt mot kinesiske myndigheter var inngangen til Arktisk Råd. Kina hadde i flere år uttrykt ønske om observatørstatus i rådet, noe de fikk støtte for både før og etter fredsprisen. Norge fortsatte å støtte den kinesiske søknaden, også etter de politiske forbindelsene ble skadet. Ting tyder på at Norge vurderte å koble støtten til Kinas samarbeidsvilje i andre spørsmål. Støre ga uttrykk for det i juni 2012, selv om

---

³⁸⁴ «Confucius Peace Prize». *Wikipedia*, 21.8.2013. http://en.wikipedia.org/wiki/Confucius_Peace_Prize (besøkt 2.10.2013)

³⁸⁵ SA. Møte for lukkede dører, Stortinget 27. Januar 1938. Sak nr. 2 «Utenriksministeren vil gi utenrikspolitiske meddelelser», side 8

Barth Eide et snaut år etter sa at beslutning var tatt uavhengig av Liu-saken.³⁸⁶ Med det vi kjenner i dag, er det liten grunn til å anta at Norge ga innrømmelser overfor Kina på noen annen måte enn de som ble gitt til Tyskland i 1936. Begge gangene så vi en finurlig balansegang som tok sikte på å dempe bråket, uten på noen som helst måte å ta ansvar for eller beklage nobelkomiteens valg. Norsk offisiell deltagelse i 2010 inkluderte dessuten igjen Kongefamilien, og en gratulasjon fra statsministeren.

Om fredsprisen gjør en forskjell er et spørsmål som har fulgt prisens historie, og ble kort diskutert i kapittel 2. Denne oppgaven hadde ikke som hovedproblemstilling å undersøke fredsprisens effekt, men vi kan si noe om hva den gjorde for Ossietzky og Liu selv – og deres sak. Et mål og håp som mer eller mindre kom til uttrykk i begge kampanjene, var om fredsprisen kunne hjelpe Ossietzky og Liu ut av sine fangenskap. Utad valgte Ossietzkys støttespillere å tone dette ned, etter råd fra Christian Lange i Nobelkomiteen om snarere å understreke fredsarbeidet. For Lius del ble oppfordringene om å gi ham Nobels fredspris gjerne knyttet sammen med oppfordringer om å slippe ham løs. Antagelig var det også et håp blant hans forkjempere at fredsprisen ville styrke arbeidet med løslatelse. Det er ingen tvil om at kampanjen bak Ossietzky gjorde at Tyskland delvis ga etter for internasjonalt press, og i siste fase ga Ossietzky bedre soningsforhold. Han ble overført til sykehus uker før fredsprisen tilfalt ham, og antagelig reddet det livet hans om enn for en kortere tid. Fra øverste tysk hold ble overføringen begrunnet i at en måtte unngå mer negativ oppmerksomhet rettet mot landet som følge av Ossietzky-saken. Vilåårene for fredsarbeid og fredssaken i seg selv i Tyskland, ble neppe styrket som følge av Ossietzky-saken. Det vi derimot kan fastslå er at den satte Tysklands behandling av opposisjonelle på dagsorden, ikke bare i Norge, men i hele Europa og i Amerika. Ossietzky fikk stor oppmerksomhet, og den klargjorde åpenbart de ideologiske frontene i den anti-nazistiske kampen som foregikk på 1930-tallet.

Liu på sin side opplevde, så vidt vi vet, ingen lettelse i soningsforhold i forbindelse med kampanjen eller fredsprisen. Snarere opplevde hans venner og støttespillere at Kina strammet grepet, og at de ble utsatt for mer undertrykking og forfølgelse i kjølvannet av fredsprisen. Kina avviste oppfordringene før fredsprisen, og forandret på ingen måte standpunkt etter fredsprisen. Oppmerksomheten rundt Liu har derimot ikke stilnet, og er stadig et tema på den internasjonale dagsorden når menneskerettighetssituasjonen i Kina diskuteres. Det er åpenbart at fredsprisen har vært med å løfte Liu frem som et symbol i denne

---

³⁸⁶ Anne Marte Blindheim. «- Vi kommer aldri til å si unnskyld». *Dagbladet*, 27.5.2013. http://www.dagbladet.no/2013/05/27/nyheter/politikk/utenriks/espen_barth_eide/kina/27381132/ (besøkt 2.10.2013)

diskusjonen. Om fredsprisen gjorde, eller kan gjøre, en forskjell for den ideologiske kampen i Kina ble diskutert i kapittelet ovenfor. Her ligger vi fortsatt for tett på i tid, til å kunne svare entydig.

Det er ingen grunn til å tro at fredsprisutdelingene til Ossietzky og Liu vil bli stående alene, som tilfeller hvor Norge ble rammet som følge av Nobelkomiteens valg. Et stort antall nobelprisvinnere har vært dissidenter i sitt eget samfunn på den tiden de vant, upopulære hos sine makthavere og kontroversielle hos folket. I ettertiden har flere av dem derimot vunnet annerkjennelse og blitt løftet opp som en av nasjonens store menn eller kvinner. Andre har forsvunnet og er glemt - de fikk sine *five minutes of fame* i dagene etter utdelingen. Ossietzky har i dag et Universitet, gater, plasser og priser oppkalt etter seg i Tyskland. Liu er på statslederes agenda når spørsmålet om menneskerettighetssituasjonen i Kina diskuteres.

Spørsmålet om hva og hvordan en skaper fred er et politisk spørsmål, og Nobelkomiteen bedriver selvsagt også en politisk vurdering ved sine tildelinger. I 1937 da Stortinget diskuterte redegjørelsen fra Nobelkomiteen for 1936 uttalte Hambro at: «utviklingen i Europa meget vel kan bli slik i den nærmeste fremtid at man overhodet ikke kan finne nogen borger i et stort land som kunde være kvalifisert til å motta fredsprisen, uten at den mann i høi grad måtte være persona ingrata hos det lands regjering.»³⁸⁷ Det måtte ikke hindre Nobelkomiteens valg var Hambros budskap. Denne linje fulgte Nobelkomiteen gjennom flere valg utover 1900-tallet, og frem til Liu Xiaobo vant i 2010. Da Jagland trakk Ossietzky frem var det for å sette Liu i en stolt tradisjon. Det var for å påpeke at protester og bråk rundt en fredsprisutdeling ikke var synonymt med et dårlig valg. Snarere kunne bråket forstås som å være forut for sin tid. Om den historiske analogien slår til, vil bråket som fulgte fredsprisen til Liu, bli dømt annerledes i fremtiden. Så får spørsmålet til neste nobelprisoppgave bli hvorfor nobelkomiteens valg av *fredsförfäktare* så ofte har vist seg å være *persona ingrata* hos egne myndigheter.

---

³⁸⁷ Stortingsforhandlinger 1937 i Stortingstidene bind 7b. Forhandlinger i Stortinget nr. 211. 24. Juni 1937. Nobelkomiteens årsberetning. Sak nr. 4. Side 1687. (1681-90)

Kilder

Trykte kilder

Liu, Xiaobo. «I Have no Enemies. My Final Statement.» 23.12.2009, i *The Journal of Human Rights in China*. No. 1, Mars 2010

Jagland, Thorbjørn. *Leve et ærlig liv med verdighet*. Tildeling av Nobels fredspris til Liu Xiaobo. 10.12.2010

Koht, Halvdan. *Alfred Nobel og Noreg*. Minnefesten over Alfred Nobels 100 års dag. Nobelinstituttets festsal, 21.10.1933.

Sejersted, Francis. *The Nobel Peace Prize: From Negotiations to Human Rights*. Nobel Media AB, 2001

Stang, Fredrik D.y. *Han er en gjerning*. Tildeling av Nobels Fredspris til Carl von Ossietzky. 10. Desember 1936.

Stortingsforhandlinger 1937

Utenriksdepartementet. Ambassaderapporter fra ambassaden i Beijing, Kina. For April 2011, Oktober 2011, Februar 2013. Rapportene er unntatt offentligheten etter offentlighetsloven § 20, 1. ledd bokstav b.

Utrykte kilder

Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek. Lunden, Mimi Sverdrup. Korr. Med Hilde Walter (Paris) ang. Carl von Ossietzky. (Kopier fra IISG Amsterdam: Arkiv Freundeskreis Carl von Ossietzky)

Nasjonalbibliotekets arkiv. Brevs. 130 Brev fra Knut Hamsun til Christopher Vibe. 18.6.1934

Nasjonalbibliotekets arkiv. Brevs. 386. Brev fra Fredrik Stang til Halvdan Koht. 4.9.1936, 8.9.1936

Nobelinstituttets arkiv. Klipparkiv vedrørende Nobels fredspris til Carl von Ossietzky.

Nobelinstituttets arkiv. Halvdan Kohts dagbok. 18.11.1936

Nobelinstituttets arkiv. Innkomne skriv 1934

Nobelinstituttets arkiv. Innkomne skriv 1935

Nobelinstituttets arkiv. Innkomne skriv 1936

Nobelinstituttets arkiv. Prisforslag 1935

Nobelinstituttets arkiv. Prisforslag 1936

Nobelinstituttets arkiv. Prisforslag 1936, mappe «Div. Korrespondanse Ossietzky».

Nobelinstituttets arkiv. «Papirer vedrørende Ossietzky 1936-1947».

Nobelinstituttets arkiv. Redegjørelsene for Nobels Fredspris 1931-1939

Riksarkivet. Utenriksdepartementet 1937, eske 9163. Gruppe 47. Avd. D. Sak 113. «Norge – Det Tyske riket (politikk)»

Riksarkivet. Utenriksdepartementet 1937, eske 9164. Gruppe 47. Avd. F. Sak 2. «Rikspartidagen i Nürnberg. Norges representasjon.»

Riksarkivet. Utenriksdepartementet 1937. Gr. 47 Norges politikk. Avd. F. Sak 6. «Brudd i ordenssamkvemmet med Tyskland. Notat Norge-Tyskland.»

Stortingsarkivet. Møte i den forsterkede utenrikskomite, 17.12.1936

Stortingsarkivet. Møte for lukkede dører, Stortinget, 27.1.1938. Sak nr. 2 «Utenriksministeren vil gi utenrikspolitiske meddelelser».

Stortingsarkivet. Møte for lukkede dører, Stortinget, 24.6.1938. Sak nr. 4 «Innstilling fra utenriks- og konstitusjonskomiteen angående utenriksministerens utenriks- og handelspolitiske redegjørelser i Stortinget for lukkede dører av henholdsvis 27. januar og 24. mars 1938»

Litteratur

Abrams, Irwin. *The Multinational Campaign for Carl von Ossietzky*. Paper presented at the International Conference on Peace Movements in National Societies, 1919-1939, held in Stadtschlaining, Austria, September 25-29. 1991.

Alford, Roger Paul. «The Nobel Effect: Nobel Peace Prize Laureates as International Norm Entrepreneurs». (November 12, 2008). *Virginia Journal of International Law*, Vol. 49, p. 61, 2008; *Pepperdine University Legal Studies Research Paper* No. 2009/5.

Béja, Jean-Philippe. Hualing, Fu. Pils, Eva. (Ed.) *Liu Xiaobo, Charter 08, and the Challenges of Political Reform in China*. Hong Kong: Hong Kong University Press, 2012

Birkeland, Bjarte. *Nazismen og norsk litteratur*. Oslo: Universitetsforlaget, 1995

Bjørneboe, Jens. *Norge mitt Norge*. Oslo: Pax forlag, 1973

Bomann-Larsen, Tor. *Æresordet*. Oslo: Cappelen Damm, 2011

Brandt, Willy. *Min vei til Berlin*. Oslo: Cappelen, 1960

Brandt, Willy. *Frihet fra Venstre: erindringer 1930-1950*. Oslo: Cappelen, 1983

Brandt, Willy. *Die Nobelpreiskampagne für Carl von Ossietzky: Mit den Briefen an Konrad Reisner und Hilde Walter*. Oldenburger Universitätsreden. Nr. 20, 1988

Brochmann, Georg. *Den norske forfatterforening gjennom 50 år*. Oslo: Den norske forleggerforening, 1952

Castberg, Frede. *Minner om politikk og vitenskap fra årene 1900-1970*. Oslo: Universitetsforlaget, 1971

Deak, Istvan. *Weimar Germany's Left-wing Intellectuals. A political History of the Weltbühne and Its Circle*. Los Angeles: University of California Press, 1968

Eidsvåg, Inge. «Det var freden jeg ville» Ossietzky, Hamsun og Undset. Bidra til Gymnadenia 2008 på Undset-dagene i Lillehammer.

Eriksen, Eilert. Evensmo, Sigurd. *Dokumenter fra ruinene*. Oslo: Gyldendal, 1946

Feldman, Burton. *The Nobel Prize. A history of Genius, Controversy and Prestige*. New York: Arcade Publ, 2000

Fuchs, Andrea. Klann, Nils-Hendrik, Paying a Visit: The Dalai Lama Effect on International Trade (October 19, 2010). Center for European Governance and Economic Development Research Paper No. 113. (side 26-27).

Hoel, Sigurd. *Tanker i mørketid*. Oslo: Gyldendal forlag, 1945

Hoem, Edvard. *Det evige forår. 1899-1910*. Oslo: Oktober forlag, 2013

Jaivin, Linda. *The Monkey and the Dragon*. The Text Publishing Company, 2001

Jaivin, Linda. *A Nobel Affair – Liu Xiaobo*. i «The Monthly», Desember 2010.

Jensen, Lill-Ann. «I hammerens tegn. Nye agitasjons- og propagandaformer i norsk arbeiderbevegelse på 1930-tallet.» *Arbeiderhistorie* 2002. S 101-119

Koht, Halvdan. *Norsk utanrikspolitikk fram til 9. April 1940. Synspunkt frå hendings-tida*. Oslo: Tiden forlag, 1947

Larsen, Petter. *Da de så våren komme*. Oslo: Tiden forlag, 1983

Libæk, Ivar. Det norske Nobelinstituttets skriftserie. *Utenlands innflytelse eller nasjonal kontroll? Noen sider ved det norske nobelsystemet 1897-2003*. Vol. 3 – No. 1. Oslo, 2002.

Lie, Haakon. *Martin Tranmæl. 2: Veiviseren*. Oslo: Tiden, 1991.

Lionæs, Aase. *Tredveårskrigen for freden: høydepunkter i Nobelkomiteens historie*. Oslo: Aschehoug, 1987

Lorenz, Einhardt. *Willy Brandt i Norge Eksilåra 1933-1940*. Oslo: Tiden forlag, 1989

Lovell, Julia. *The Politics of Cultural Capital. China's Quest for the Nobel Prize in Literature*. Honolulu: University of Hawaii Press, 2006

- Löfgren, Mia Leche. *Carl von Ossietzky. Den siste tyske fredspristagaren*. Stockholm: Internationella Kvinnoförbundet för Fred och Frihet, 1945
- Löfgren, Mia Leche. *Hård Tid*. Stockholm: Lars Hökebergs Bokförlag, 1946
- Nordlinger, Jay. «Peace Prize Follies». *The American Interest*. Vol. VII. No. 5. May/June 2012.
- Nordlinger, Jay. *Peace, They Say. A History of the Nobel Peace Prize, the Most Famous and Controversial Prize in the World*. New York: Encounter Books, 2012
- Rieber-Mohn, Halvard. *Carl von Ossietzky. En studie i sivil mot*. Oslo: Aschehoug, 1974
- Ringdal, Nils Johan. *Ordenes pris. Den norske forfatterforening 1893-1993*. Oslo: Aschehoug, 1993
- Singer, Kurt. *Carl von Ossietzky. Fredkämpen i Konzentrationsläger*. Stockholm, 1936
- Sohlman, Ragnar. *Ett testamente: hur Alfred Nobels dröm blev verklighet*. Stockholm: Atlantis, 1983
- Stai, Arne. *Norsk kultur- og moral-debatt i 1930-årene*. Oslo: Gyldendal, 1954
- Stai, Arne. *Sigurd Hoel*. Oslo: Gyldendal, 1955
- Stenersen, Øyvind. "The Nobel Peace Prize: some aspects of the decision-making process, 1932-39". *Det Norske Nobelinstituttets Skriftserie*. Vol. 1, nr 4, 2000.
- Svendsen, Åsmund. *Halvdan Koht. Veien mot framtiden*. Oslo: Cappelen, 2013
- Thue, Elisabeth. *Nobels fredspris til Ossietzky. Tyske reaksjoner og konsekvenser for forholdet mellom Tyskland og Norge*. Hovedfagsoppgave i historie. Universitetet i Oslo, 1994
- Thue, Elisabeth. «Nobels fredspris og diplomatiske forviklinger. Tysk-Norske forbindelser i kjølvannet av Ossietzky-saken». Institutt for forsvarsstudier. *Forsvarsstudier*; 5. 1994
- Pauli, Herta E. *Alfred Nobel. Dynamite King – Architect of Peace*. London: Nicholson&Watson, 1947
- Undersøkelseskommissjonen av 1945, Bind 1. Oslo: Aschehoug, 1946
- Valaker, Tormod. *Litt fascisme, hr. statsminister! Historien om den borgerlige pressen og fascismen*. Oslo: Aschehoug, 1999
- Walter, Hilde. *Victims of Fascism. Carl von Ossietzky*. (Free World, Vol. 2, 1942)

Avisartikler

De fortløpende avisartiklene, pressemeldingene og bloggpostene gjentas ikke i litteraturlisten. Der hvor det er snakk om artikler o.l. som er hentet fra internett, foreligger det digital link i fotnoteapparatet. En stor del av avisereferansene vedrørende Ossietzky-saken er hentet fra klipparkivet til Nobelinstituttet for Nobels fredspris 1935, og vil derfor som det fremgår av fotnotene mangle tittel og/eller forfatter. I tillegg til Nobelinstituttets klipparkiv har jeg benyttet meg av Aftenposten digitale arkiv. Nasjonalbiblioteket har også digitalisert enkelte avisårganger fra 1935 og 1936, og disse er også benyttet.

